OSCAR LEMNARU

omul și umbra

MAEȘTRII SF-ULUI ROMÂNESC

NAUTILUS

NAUTILUS

science fiction

Oscar Lemnaru (1907–1968), pe numele său adevărat Oscar Holtzman, s-a născut la București și a urmat liceul la Brăila. Acolo a debutat ca gazetar la revista *Florile Dunării*, în 1927, sub pseudonim. Întors în capitală, s-a dedicat publicisticii, colaborând la *Facla, Azi, Revista Fundaţiilor Regale, Lumea cu eseuri* și comentarii de diferite tipuri, și a tradus câteva scrieri în limba română. A fost un membru activ al boemei bucureștene, fiind autorul a numeroase calambururi și vorbe de duh intrate în folclorul urban. Și-a citit prozele fantastice din *Omul și umbra* (1946), unicul său volum, la cenaclul *Sburătorul*, dar ele n-au avut niciun ecou la momentul respectiv, meritele lor fiind reabilitate de cercetători în posteritate.

OSCAR LEMNARU

omul și umbra

NEMIRA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

LEMNARU, OSCAR

Omul şi umbra /Oscar Lemnaru. - Bucureşti: Nemira Publishing House, 2014

ISBN print: 978-606-579-642-3

ISBN epub: 978-606-758-112-6

ISBN mobi: 978-606-758-113-3

821.135.1-32

Oscar Lemnaru

OMUL ŞI UMBRA

© Nemira, 2014

Coperta: Cristian FLORESCU

Lector: Dana IONESCU

Tehnoredactor: Alexandru CSUKOR

Tehnoredactor ebooks: Mihai Eftimescu

Orice reproducere, totală sau parţială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă şi se pedepseşte conform Legii dreptului de autor.

CUPRINS

- Despre autor
- Cuprins
- Ochii reflectați
- Ceasornicul din turn
- Amăgirea
- Ochii Fujitei
- Răspundeți singuri!
- Trimful lui Crookes
- "Nici acum!"
- Banii de aramă
- Omul mecanic
- Puterea prefăcătoriei
- Plăsmuitorul de măști
- Răzbunarea lui Gog
- Capcana
- Ochiul de mort
- Omul care și-a vândut tristețea
- Tovarășul lui Yorik
- Masca
- Curiozitatea
- Mâna
- Omul și umbra

OCHII REFLECTAŢI

Locuia departe de oameni şi, pentru că-i dispreţuia în toată nesfârşita lui bunătate, nu voia să-i vadă, pentru că simţea cum în sufletul lui limpede mila îi întindea curse. Avea un servitor bătrân care-i înţelegea vrerea firesc, fără vorbe, printr-un fenomen natural de care un siguratic nu se miră niciodată. De altfel, trebuinţele lui erau puţine şi neînsemnate; de aceea mişcările sale erau pe cât de liniştite, pe atât de rare. La marginea aceea a oraşului, casele erau puţine şi omul fără nume, atunci când ieşea, nu putea întâlni niciun cunoscut. Trecuseră – după legile calendarului, adică pentru cei prinşi în lanţul vremii – aproape douăzeci de ani de când cel ce nu simţea nevoia celorlalţi se ascunsese într-o cutie zidită. Servitorul său poate că-şi pierduse glasul, ţinându-l încuiat îndărătul buzelor. Douăzeci de ani se scurseră – am spus – după normele acelora care ştiau să numere de câte ori se culca şi se trezea soarele; dar cine ar putea fi sigur că anii trec chiar atunci când nimeni nu-i numără? Şi nimeni nu numărase zilele care s-au strecurat prin jghiabul uriaş al vremii, de când izolatul n-a mai vrut să ştie nimic despre săptămâni, luni sau decenii.

Poate însă că, în cutia sa, timpul totuşi trecea, dar după alte legi! Poate că scădea concret, aşa cum formal numai scad anii din era care a precedat-o pe a noastră. Dar omul liniştit, de la marginea oraşului şi a vieţii, trebuia să înlocuiască într-un

fel pe toţi ceilalţi pe care nu voia să-i vadă. Astfel, ceasuri întregi – poate în universul lui clipe sau veacuri sau chiar fâşii instantanee de timp – sta pironit în faţa unui cristal care, din pricina cositorului, îi arunca în ochi propria-i imagine. O oglindă era singurul lucru la care şi el ţinea, dar mai mult decât ceilalţi: era singurul tovarăş, magicul său refugiu. Singurătatea te simplifică, dar îţi desface căile unei atât de mari adâncimi, încât întrevezi lucruri sau adevăruri a căror destăinuire provoacă în mintea celorlalţi ideea unei nebănuite complicaţii. El se aşeza, aşadar, în faţa cristalului (caracterizat prin aceea că înapoiază tot ceea ce îi dai, printr-o răsturnare, căreia, din cauza unei perfecte consecvenţe, nu-i poţi reproşa nimic). Cât ar dura un fulger care nu durează omul liniştii îşi vedea imaginea, apoi (dacă acest cuvânt îşi mai păstrează înţelesul într-o astfel de împrejurare) se vedea văzându-se, apoi (cu aceleaşi rezerve pentru eficienţa acestui cuvânt) se vedea văzându-se văzut şi, dacă limbajul n-ar fi uniform limitat în câteva absurde şi chinuite tipare, aş spune – fără nicio teamă – că imaginea şi omul real se întreceau deznădăjduit în goana lor de a se lăsa cuprinşi şi de a se cuprinde. Din acest joc ucigător dispăruse orice gând, de vreme ce totul devenise o întrecere de imagini, o cascadă de amintiri, pe care cei doi luptători, cu cât le păstrau mai bine, cu atât prindeau mai tare în capcană fenomenul ulterior. Singuraticul, îndârjit împotriva propriului său chip, istovit şi măcinat într-o luptă în care era biruitor numai dacă se lăsa biruit, adormea în faţa sticlei ironice şi, printr-un fenomen asemănător aceluia prin care spuneam că anii nu trec dacă nimeni nu-i numără, imaginea sa din oglindă dispărea, cu toate că, concret, obiectul rezista şi ea dispărea numai pentru că nimeni n-o mai privea. Închipuiţi un jucător de şah angajat într-o partidă cu sine însuşi, un jucător care de fiecare dată ar vrea să câştige pentru sine şi pentru adversarul său: el şi-ar întinde

curse, le-ar ocoli simţind că ocolindu-le se lasă păcălit de celălalt din el însuşi, apoi, cu un curaj perfid şi prefăcut, ar lăsa loc celuilalt să-şi insinueze gândul ipocrit. Ei bine, jocul acesta mărginit materialmente nu este decât o închipuire palidă a întâmplării cu ochii oglindiţi.

Ochii din faţa oglinzii, părăsiţi de cea mai măruntă înţelegere, care-şi lăsase totuşi taina în ochii lor reflectaţi, nu voiau decât să cuprindă, să încercuiască, să înlănţuie imaginea. Dar cristalul, din pricina acestui joc de natură nesfârşită, căpătase un fel de sensibilitate transformată pe luciu în rezistenţă. Nu cred ca sticla să fi căpătat viaţă. Un fel de viaţă care să voiască a păstra ce câştigase, dar, oricum, realitatea omului singuratic fu înecată în apele cristalului, care, prin oglindire, sensibilitate şi rezistenţă, începu să mimeze existenţa vie. Totul cedează prin deprindere; sculptorii şi pictorii sunt obişnuiţi cu laude nedrepte, atunci când li se spune că oamenii desăvârşiţi de degetele lor par a fi vii, căci se pune pe seama iscusinţei şi a artei viaţa izbucnită din mâinile lor. Este greu să înţelegeţi ce se întâmplă? Piatra lovită de daltă, când dă primul strigăt, se trezeşte dintr-un somn care (deşi are înapoia lui o veşnicie) nu aparţine totuşi alcătuirii sale. Dar piatra, înlăturând încremenirea, este doar aptă să primească viaţa pe care ea începe a o mima din clipa în care a apărut un singur element caracteristic fiinţei.

Pentru aceeaşi cauză, această imitare e cu atât mai apropiată, cu cât elementul realizat de artist este el însuşi mai apropiat de modelul său viu. Cu cât degetele sculptorului înaintează, în lucru, pe un drum paralel cu adevărul, piatra, printr-o necesitate de adaptare, rezolvă în ea însăşi problema vieţii artificiale. Dar cine s-a gândit cândva că diferenţa dintre artificial şi firesc constă în număr, în

totalitate? Duceţi artificialul până la consecinţele de limită, împliniţi-i definiţia şi, dintr-odată, ca prin farmec, dinăuntrul său va ţâşni flacăra vieţii. N-aş fi spus toate acestea, dacă nu m-aş fi gândit că artiştii tuturor vremurilor au fost acoperiţi de elogii nemeritate. Dacă subtila adaptare la viaţă a pietrei inerte n-ar fi fost dată în natură, degetele crispate ale sculptorului ar fi sângerat zadarnic, fără să poată închipui în relieful marmorei nici măcar o floare sau o plantă, ci doar forme de cercuri, triunghiuri, pătrate şi alte năluciri ale morţii. Gloria vieţii pe care o capătă marmora sau pânza nu este a artistului, al cărui gest nu are decât puterea magică a vrăjitorului care execută orb o poruncă.

Poate că, acum, se va înţelege mai bine cum se insinua viaţa în atomii acelei sticle care nu trebuia decât să păstreze ceea ce neştiutorul îi dăruia zilnic.

Dacă nimeni nu a auzit până azi despre o oglindă în a cărei strălucire să fi rămas realmente fiinţa care s-a oglindit, nu se poate trage totuşi nicio încheiere, pentru că viaţa se strecoară prin repetarea aceluiaşi conţinut. Dacă în fiecare ceas înaintea ochilor ni s-ar perinda o mie de chipuri, memoria, care-i mai puternică decât o sticlă, ar reţine un singur chip? De aceea, oglinzile obişnuite – ca şi oamenii de la răscrucea drumurilor – nu reţin nimic. Dar cristalul acelei încăperi ermetice primea în invizibila sa pastă pecetea unui singur chip. Totul cedează deprinderii şi obsesia nu e decât o deprindere vie. Oglinda începu să fie obsedată de chipul din faţa ei şi, ca printr-un fenomen de transfuzie, acesta îşi pierdea viaţa pe care ghearele avide şi strălucitoare ale sticlei o târau în fundul oceanului imaterial.

Într-o dimineaţă bătrânului servitor i se păru că a aşteptat prea mult ca stăpânul său să descuie uşa şi să facă cele câteva semne obişnuite. Pentru că lucrul acesta nu se mai întâmplase vreodată, răsucirea cheii fu înlocuită cu violenţa şi uşa se prăbuşi. În faţa ochilor bătrânului se desfăşura ceva de neînţeles. Stăpânul său, adevăratul său stăpân, sta fulgerat, cu privirea sticloasă şi ţintă la chipul clocotitor de viaţă din oglinda criminală. Omul din cristal se mişca, făcea gesturi clare, apoi hohoti perfid, se desprinse de sticlă şi dispăru. Când servitorul se trezi din leşin, în odaie se răspândiră miasmele morţii, iar oglinda de altădată devenise o sticlă oarecare, prin care se vedea dincolo un zid vechi şi urât.

CEASORNICUL DIN TURN

– E rândul dumitale! spuse gazda, uitându-se drept în ochii aceluia care tăcuse toată seara, ascultând atâtea întâmplări cu oameni ciudaţi, povestite de prietenii săi.

– Da! Știu. Vedeam cum amenințarea se apropie de mine şi mă gândeam cu părere de rău că sunt atât de bătrân, încât vioiciunea să nu mă mai poată ajuta să vă ţin atenţi şi, în afară de asta, eu nu ştiu decât o singură istorie vrednică să fie spusă, dar n-am destăinuit-o nimănui niciodată de teamă că n-aş fi fost crezut.

– Cu atât mai bine! răspunseră deodată câteva glasuri.

Se aşternuse tăcerea şi cei aproape zece oameni care făceau roată în jurul focului din vatră îşi luară poziţii hotărâte pe scaune şi pe pat, ca pentru a făgădui astfel povestitorului că nu-l vor întrerupe nici măcar cu o mişcare.

Afară, viscolul, ca o fiară scăpată din lanţuri, se năpustise asupra pădurii care se tânguia amar. Urletul lupilor, împletit cu şuieratul vântului, aducea celor din cabană o încordare, ca o pantă nevăzută pe care se rostogoliseră toate întâmplările cu spaime şi strigoi povestite în această noapte. Bătrânul, care stătuse într-un colţ până acum, se

apropie de foc; luminile văpăii jucau pe figura cea mai obosită, dar încet, încet, ochii i se deschiseră, trăsăturile căpătară viaţă; amintirile îi erau legate cu fire şubrede pe care el le trăgea cu băgare de seamă de parcă s-ar fi temut să nu le rupă. Când i se păru că a strâns în minte destule lucruri pentru a-şi porni povestirea, spuse:

– Oraşul ăsta, care începe acolo unde se isprăveşte pădurea, avea pe vremuri altă înfăţişare; casele erau mici şi întunecoase, străzile cotite, iar de la ceasurile şase se furişa seara. Oamenii îşi făceau treburile cu mişcări mai încete decât astăzi şi legile, cu asprimea lor, nu ajunseseră încă la porţile de fier ferecate în lanţuri ale acestui oraş. Singura urmă a lucrurilor trecute este ruptura aceea de turn, pe care o cunoaşteţi aşa cum o cunoaşteţi. Cândva acele ziduri, ridicate orgolios deasupra lumii noastre, fuseseră martore la o viaţă care astăzi zace biruită şi fără răsuflare sub pământ. În înverşunarea lui, turnul despre care v-am pomenit a văzut prăbuşindu-se toate casele din jurul său, a văzut murind miile de oameni care l-au privit, a văzut cum dispare biserica străveche de lângă el; bătăile inimii sale au încetat pentru totdeauna când a încremenit uriaşul său orologiu, care vouă vi se pare firesc, dar care mie îmi arată un rânjet de mort.

Ceasornicul acesta era pe vremuri stăpânul oraşului nostru. Fusese adus şi aşezat înainte cu cincizeci de ani de naşterea mea. Când eram copil, m-am frământat multe nopţi cu legenda mecanismului său. Un meşter neîntrecut îi făurise cu propriile sale mâini toate roţile, şuruburile, arcurile, îi făcuse toate cheile şi, într-o zi, îi dăruise şi duhul vieţii, al unei vieţi neînţelese de nimeni. Acest ceasornic are o taină în construcţia sa, o taină pe care născocitorul a târât-o cu sine în cealaltă lume. Ciudata-i maşină suna într-un

anumit chip dis-de-dimineaţă ca să trezească din amorţeală oraşul, apoi indica printr-un sunet mai aspru orele din timpul zilei, iar de la şase seara încolo arunca deasupra cetăţii noastre obosite, din oră în oră, melodia unui cântec ce devenea din ce în ce mai liniştit, iar noaptea se oprea parcă spre a căpăta putere pentru a doua zi. Nu pot să vă spun cât însemnau pentru existenţa noastră pulsaţiile acestei uriaşe inimi de fier. Un îngrijitor bătrân se urca în fiecare zi pe o schelă interioară pentru a alimenta într-un fel viaţa, pe care nimeni nu o credea artificială, a acestui ceasornic şi pentru a se asigura – destul de superficial, de altminteri – că totul se petrece firesc, că toate sunt la locul lor. Dar acest om bătrân, care locuia cu un nepot al său în vecinătatea orologiului, nu mai ştia nimic în afară de ce se obişnuise să facă: de dimineaţă până-n noapte privea cadranul şi acele şi se urca pe schelă ca să asculte de aproape tictacurile a căror regularitate îi dădea şi lui liniştea lăuntrică. Cum să vă spun ca să înţelegeţi – pentru că numai cei bătrâni simt acest lucru – în ce fel se leagă viaţa unui om chiar de o piatră, dacă o vede sau trebuie să calce pe ea în fiecare zi? Trebuie să credeţi – pentru că poate altfel nu e cu putinţă să înţelegeţi mare lucru din această întâmplare – că bătrânul, care trăia atât de singuratic, îşi legase viaţa şi destinul de existenţa acelui mecanism. Pe nesimţite – ca printr-un drum întors –, viaţa lui se lipea mai tare de tainica învârtire a roţilor de metal. Mi se pare de prisos să adaug că bătrânul n-ar mai fi putut trăi fără bătăile inimii sale – aş zice, pe nedrept – artificiale.

Povestitorul se opri puţin, făcu un semn uşor cu mâna pentru a opri pe cineva ca printr-o vorbă să taie firul întâmplării. Viscolul se potolise ca o fiară care trage să moară, în timp ce plasa nopţii se destrăma fir cu fir. După ce gazda aţâţă din nou focul, bătrânul reîncepu:

– Douăzeci de ani sau poate chiar mai mult trecuseră de când sunetele ceasornicului înfigeau mereu săgeţi ascuţite în inima vremii. Maşina aceasta nu fusese bolnavă niciodată şi, dacă lucrurile ar fi mers la fel, bătrânul ar fi căpătat, desigur, vârsta lumii şi ar fi trăit nesfârşite vieţi. Într-o dimineaţă, moşneagul aşteptă zadarnic bătaia sonoră a orologiului, al cărui minutar se mai mişca totuşi; atunci, printr-o supremă încordare, se repezi în turn, urcând schela cu o iuţeală pe care numai spaima o poate da, răsuci cu violenţă cât se putea cheia corespunzătoare mecanismului de sunete, lipi deznădăjduit urechea de metalul clopotului, care începu să bată, dar cu un ecou mai stins decât altădată; bătrânul numără cu panică şase bătăi, cele întârziate, şi după ce ele se sfârşiră, tictacurile începură şi ele să-şi domolească puterea. Atunci, îngrijitorul răsuci cealaltă cheie, dar roţile maşinii blestemate se urneau din ce în ce mai greu. Bătrânul, îngrozit, încercă să clintească cu propria sa mână dinţii care, se vede, obosiseră împreună cu toate roţile să gonească timpul ce voia să se oprească-n loc. Cu mare cazną, răsuci totuşi o roată care mişcă pe celelalte; trecuse o oră în această frământare şi clopotul bătu de şapte ori. Omul nu mai voia să se clintească de lângă propria sa viaţă, pe care o întreţinea cu panica morţii! Până pe seară, paznicul propriei sale existenţe ţinu viu angrenajul; pe la douăsprezece în noapte – şi nu zic „miezul nopţii“, de vreme ce pentru bătrân totul era *numărul* bătăilor –, băiatul acela, văzând că bunicul lui nu vine să se culce, îl căută, se furişă pe schelă şi îl găsi în turn. Moşneagul, cum îl zări, îl trase pe băiat aproape de el şi în şoaptă – ca să nu tulbure muribundele bătăi ale ceasornicului – îi spuse întâmplarea, îl sili să jure că n-o va destăinui nimănui şi îl învăţă cum să clintească roţile şi să mişte angrenajul. Băiatul rămânea în fiecare noapte şi, pe întuneric, din dragoste pentru bătrânul său bunic, o dragoste care nu-i cerea nici

măcar să înţeleagă ce se petrece, urnea roţile până-n ziuă, când venea celălalt şi el se culca pentru ca noaptea să reînceapă cazna. Aşa a trecut aproape un an. Nimeni din oraşul acela nici n-a bănuit – dar ce spun? –, nici n-a putut bănui drama neînchipuită a bătrânului care nu voia să moară şi a băiatului care-i întreţinea viaţa în timpul somnului. Îngrijitorul venea în fiecare dimineaţă la ceasul şase ca să dezlege pe celălalt de răspundere.

O singură dată, într-o noapte, după unsprezece luni de trudă, în care timp v-am spus că nimeni n-a putut ghici taina orologiului, băiatul adormi, după ce multe ceasuri încercă îndârjit să se împotrivească somnului. În toată vremea cât a durat lupta ceasornicul mergea mai anevoie şi, în şovăiala lor, roţile scăpau câte o jumătate de secundă, adică nu aveau o pulsaţie întreagă. Când se deşteptă, îşi dădu seama cu groază de ceea ce s-a întâmplat, vru să răsucească roţile, dar nu mai putu. După ce văzu că zadarnic îşi strânge toate puterile, coborî schelele în grabă ca să-l trezească pe bătrân; se opri însă înspăimântat lângă trupul neînsufleţit al aceluia pe care-l ucisese ceasornicul. Desigur că, moşneagul încercând să urce schelele în vreme ce băiatul se lupta cu somnul, roţile începură a şovăi. Este greu de ştiut dacă bătrânul a căzut din pricina oboselii provocate de încetineala roţilor sau dacă, surprins când urca de oprirea mecanismului, s-a prăbuşit fulgerat la pământ.

Viaţa celor două făpturi, omul şi ceasornicul, erau în aşa chip legate, încât una devenise condiţia celeilalte. Paznicul şi orologiul căpătaseră, pasă-mi-te, un singur ritm, o singură pulsaţie, o unitate indecompozabilă.

AMĂGIREA

Deţinutul cu numărul 1 era cel mai vechi prizonier al formidabilei închisori care-şi ridică zidurile unei triste semeţii deasupra oraşului C… Povestea acestui om nu avea nimic extraordinar: era condamnat pentru că, deznădăjduit, l-a ucis pe bărbatul care s-a amestecat în destinul său şi i-a stricat viaţa. L-a pândit toată noaptea şi, când l-a zărit intrând în propria sa casă, se strânse, se ghemui, se făcu neînchipuit de mic şi aşa, în vârful picioarelor, îl urmări pas cu pas; străbătu, uşor ca propria sa umbră, o curte lungă în care întunericul era atât de des, încât cu fiecare mişcare cei doi oameni păreau că părăsesc o pastă în care-şi lăsaseră pecetea. Urmăritorul, deşi ştia cu precizie ce se va întâmpla, avu totuşi răbdarea de a urca treaptă cu treaptă scara cea mare şi de a se furişa printr-o sală lungă, atât de tare lipit de zid, încât trupul său ar fi apărut oricărui ochi drept proiectarea unei imagini. Celălalt se opri în faţa unei uşi, bătu foarte încet, mai mult din obişnuinţă decât pentru a aştepta un răspuns, deschise şi intră. Cel de afară ascultă atent, cu o încordare care-i dădu o răceală necunoscută oamenilor liniştiţi şi, la prima şoaptă de dragoste rostită de buzele acelea pentru care fără şovăire şi-ar fi dat viaţa, se năpusti înăuntru, scoase un stilet care nu avu decât misiunea să înţepe pielea înşelătorului. Omul se prăbuşi ca trăsnit la pământ. Vina ucigaşului crescu în ochii cârdului de douăzeci de oameni care îi fură judecători tocmai din pricina acelui

stilet înveninat. Dacă ar fi ucis cu glonţul, atunci banalitatea întâmplării nu s-ar fi împotrivit apărătorului care voi să vădească unele împrejurări uşurătoare. Un stilet japonez, otrăvit nu ştiu de ce, prin raritate poate insinua ideea că cel ce s-a folosit de el a premeditat fapta mai mult decât ar fi premeditat-o acela care ar fi avut în mână un obişnuit instrument de ucidere. Poate că şi gândul că a provocat moartea printr-o simplă înţepătură aduse în mintea mediocră a juraţilor bănuiala unei perfidii în vecinătatea căreia indulgenţa nu poate sta. Răzbunătorul fu condamnat la închisoare pe viaţă.

Legea îşi spusese cuvântul, dar sufletul condamnatului nu putea să se scufunde în oceanul resemnării. În prima zi, nu crezu că întâmplarea e adevărată şi făcu chiar haz de visul său, spunându-şi, cum îşi spun uneori oamenii în toiul reveriei, că totul e o glumă. A doua zi, crezu că visul îl obsedează şi, când îşi dădu în sfârşit seama că adevărul vieţii lui este visul, iar libertatea este ceva vag şi îndepărtat, fu cuprins de furie; începu să strige, să clatine uşa şi să zgârie nişte ziduri mai nemiloase decât moartea. Uşa însă nu se deschise şi paznicul rămase neclintit. Condamnatul se trudi multe nopţi şi se zvârcoli zile lungi până înţelese într-un fel că de acolo nu se poate fugi şi că ochii săi nu vor mai întâlni niciodată privirea acelea pentru care a ucis. Dar cu cât înţelegea mai lămurit întâmplarea, cu atât dorul îi însângera sufletul mai tare, astfel încât resemnarea şi liniştea provocate de înţelegere deveniră o coajă sub care clocotea lava. Aşa trecură anii şi deţinutul nu se mai gândea deloc la libertate şi i se păru chiar că începuse să se şteargă din conştiinţa sa şi firul limpede al întâmplării al cărei capăt îl adusese în închisoare; ba chiar într-o zi crezu că nu-şi mai poate aminti cu claritate imaginea femeii pentru care săvârşise omorul. Nu rareori inteligenţa şi, mai ales, liniştea

îl fac pe om prizonier al erorilor. Când se obişnui atât de mult cu gândul că îşi va duce viaţa între aceşti pereţi ai tristeţii, aruncă toate gândurile sale vechi, toate sentimentele sale, tot dorul lui ca într-un sac al uitării căruia îi legă gura ca să nu poată vorbi şi, încet, încet, conştiinţa sa îşi săpă alte subterane, descoperi alte uşi şi-şi adânci ochii în alte lumini. În toată închisoarea, cuminţenia deţinutului cu numărul 1 deveni pildă; încet, încet se împrieteni cu paznicii, cu infirmierul, cu directorul şi cu inspectorul acelei instituţii ce uniformizează destinele tuturor oamenilor, care nu se mai deosebesc decât prin cifre. I se aduseră cărţi, jurnale şi, din când în când, cineva din personalul superior al puşcăriei îi spunea despre multe lucruri care frământau pe oamenii liberi ai oraşului C… Deţinutul nu mai voia nimic, nu mai dorea nimic şi, atunci când directorul îi făgădui că va interveni pentru o graţiere, el nu arătă nicio înviorare şi faţa îi rămase imobilă, iar ochii lui priviră mai departe spătarul scaunului din faţa sa, ca şi cum nimic nu se mai întâmplase. Se contopise într-un fel cu pereţii cam umezi, cu soarta paznicului şi privise atât de mult gratiile care-l despărţeau de lumea adevărată, încât fără ele i s-ar fi părut că nu poate privi. Nu ştia cât a trecut şi nici nu-l interesa, pentru că viaţa pe care o ducea îl silise să intre în tipare atât de aspre, încât curiozitatea să nu-și mai găsească loc.

Într-o noapte, după o zi în care fusese foarte liniştit, după ce petrecuse întins pe acelaşi pat câteva mii de nopţi, după ce oaspeţii dorului uitaseră calea până la el, după ce peste ochiul conştiinţei sale căzu pleoapa de plumb a consolării, spun, într-o noapte avu impresia că aude un zgomot care la început i se păru mai subtil decât gândul. Niciodată în tot timpul cât a durat lupta lui aprigă cu sine însuşi n-a avut halucinaţii,

niciodată în toată vremea cât s-a gândit să fugă şi era frământat de îndoiala izbânzii n-a avut iluzia vreunui fapt bizar. Era furios, era neputincios şi-şi scufunda curajul de fiecare zi în apele deznădejdii, dar nebun nu fusese nicio clipă. Prin urmare astăzi, când simţul său de răzvrătire a adormit, cum s-ar putea să i se pară că se petrec în realitate lucruri care vin dinăuntru? Îşi ciuli urechile, îşi opri răsuflarea, îşi oţeli privirea, strânse cât putu de tare toate coardele alcătuirii lăuntrice şi prinse pentru a doua oară mai diafan, dar cu toate acestea mai distinct, mai pătrunzător, mai precis un sunet, o ciocănitură, o bătaie. Realitatea începu să-şi precipite fenomenul care părăsise îmbrăcămintea lui subtilă şi deveni simplu, clar, lipsit de orice bizarerie: deţinutul cu numărul 1 începu să audă foarte limpede bătăile: unele mai scurte, altele mai lungi, unele puternice, altele încete; deodată, remarcă acolo unde se intercepta şirul bătăilor un fel de zgâriat prelung, apoi o frecare, apoi un sunet asemănător foşnetului. Ceea ce se petrecea era extrem de variat, de divers, de neasemănător. Condamnatul nu putu pricepe decât că nu este prada niciunei amăgiri, că fenomenul este real, că totul se petrece cu adevărat. Atunci se răsuci brusc în partea de unde i se părea că vin sunetele, dar deodată se auzi un zgomot parcă provocat de plesnirea unui obiect de sticlă. Reveni în poziţia iniţială şi ciudatul şir reîncepu. Cu toată diversitatea sunetelor, din pricină că el nu le recunoştea sensul, i se păreau toate la fel, tot aşa cum, din pricină că nu le recunoaştem, toate capetele animalelor de acelaşi soi ni se par la fel… Se mai întoarse o dată şi, fiindcă din nou se auzi ca şi cum ar fi plesnit o sticlă, recunoscu acest sunet, îl identifică şi înţelese că el se leagă de mişcarea lui de răsucire. Se dădu jos din pat şi aprinse lumânarea; odaia era aceeaşi, colţurile la fel de triste, şi umbrele de pe pereţi la fel de batjocoritoare. Luă o hârtie ca să noteze într-un

chip sunetele şi să vadă dacă din coordonarea lor n-ar putea scoate vreun înţeles. La început îi fu greu, dar urmări cu mare atenţie; îşi dădu seama că zgomotele au, fiecare, un caracter precis, aparte, că uneori se repetă după ce altele, anumite, dinaintea lui, s-au produs. Remarcă mai ales că sunetul de foşnet apare numai atunci când după el trebuie să urmeze o pauză, până la reînceperea bătăilor. După ce însemnă toate sunetele, vreau să spun că după ce se obişnui atât de mult, încât să identifice rostul fiecăruia, se culcă liniştit aşteptând noaptea a doua. Exact în acelaşi timp i se păru că au reînceput loviturile. Controlă din nou ca să-şi dea seama dacă nu cumva noaptea trecută n-a pierdut vreun sunet pe care să nu-l fi înregistrat. Perfectă semnele ca ele să difere bine şi încercă să le aşeze într-un fel de paralelism faţă de zgomote; adică dacă două zgomote erau asemănătoare în diversitatea lor, semnele corespunzătoare erau şi ele foarte asemănătoare, dar atât de diferite pe cât erau sunetele între ele, şi dacă în acelaşi zgomot se distingeau procedeele caracteristice din două zgomote, adică dacă un sunet exprima sinteza a două sunete, semnul era şi el o combinare a altor două semne corespunzătoare celorlalte două lovituri. Aşa au trecut luni bune, în care timp osânditul umplea foi de hârtie cu semne, cu liniuţe, cu puncte, cu paranteze, cu cruci, cu roţi, cu triunghiuri, cu pătrate, cu figuri arbitrare, cu adnotări scrise cu litere omeneşti… După câţiva ani, mecanismul deveni complex, nuanţat, de o fineţe incomparabilă; deţinutul făcuse progrese extraordinare, umpluse multe caiete pe care le ascundea ziua îndărătul unei pietre care putea fi scoasă cu uşurinţă. Într-o noapte, condamnatul izbuti pesemne să înlocuiască totul prin litere şi, firește, începu să-şi tălmăcească înţelesul zgomotelor. Aştepta cu o nerăbdare nebănuită să vină noaptea, pe care voia s-o ţină în loc veacuri; el tălmăcea întruna şi se bucura şi lumina de

altădată reîncepu să-i năvălească pe faţă. Ochii îşi recăpătară strălucirea, gesturile vioiciunea şi caracterul i se desfăcu întocmai ca un arc strâns prea multă vreme. Avea însă o veselie atât de mare, încât dacă nu şi-ar fi dat seama că ea ar fi părut în ochii paznicilor suspectă, cu siguranţă că ar fi fost prins. El însă păstră o suficientă luciditate ca să ţină frâul bucuriei tot timpul cât vorbea cu vreun om din închisoare.

După şaptesprezece ani, într-o bună dimineaţă, omul care veni cu mâncarea rămase uluit: deţinutul cu numărul 1 dispăruse! Pe pat paznicul văzu un vraf de hârtii cu semne şi cu cifre. Se dădu alarma şi, după cercetări îndelungate, superiorii închisorii putură să-şi dea seama că paşnicul lor condamnat evadase… Luară hârtiile, le priviră cu luare-aminte; se opriră la ultima pagină unde, cu litere obişnuite, fugarul scrisese aceste cuvinte: „Fără ajutorul condamnatului de alături n-aş fi putut fugi niciodată; el mi-a dăruit alfabetul şi, prin aceste ciocănituri traduse prin semne, am combinat amândoi planul evadării“. Oamenii pricepuţi la descoperirea cifrurilor care folosesc spionilor au refăcut cu multă trudă sistemul acestui condamnat, au pus şi ei litere (osânditul nu lăsase foile în care el tradusese semnele prin litere pentru că i se păreau de preţ, pentru că numai ele reprezentau triumful său) şi descoperiră un ingenios plan de evadare, înfăptuit zi de zi, ceas de ceas. Este prea complicat ca să vi-l explic. Principalul este că a reuşit. Un singur lucru n-au înţeles paznicii, directorul, infirmierul, inspectorul general şi ingenioşii descoperitori ai cifrurilor: cum de pomenea evadatul despre tovarăşul de alături, când celula era ultima şi în vecinătatea ei se găsea o alta care fusese goală în toţi aceşti ani. Au încercat să bată în zid, dar era atât de gros, încât ca o lovitură să se audă în celula evadatului, ea ar fi trebuit să

trezească toată închisoarea. Numai atât n-au înţeles oamenii din viaţa deţinutului cu numărul 1 şi, fireşte, acest lucru nu l-ar fi putut înţelege nici evadatul însuşi…

OCHII FUJITEI

Toată lumea cunoştea povestea bătrânului Melidis; o răspândise în cele patru vânturi bănuiala vecinilor care n-au alt rost pe lume decât să şoptească ciudăţenii, vorbe clevetitoare şi, dacă e cu putinţă, din când în când, lucruri adevărate. Această bănuială fusese ajutată, e drept, şi de unele informaţii foarte exacte pe care, în vremea când se petrecuse întâmplarea, oamenii le citiseră în acele foi zilnice care fac publicitate chiar din fapte neînsemnate. Oraşul acela în care „se desfăşurase drama“, cum spuneau autorii reportajelor, este destul de mare, cu locuitori numeroşi, dar, oricum, o istorie de felul aceleia ce i se întâmplase lui Melidis nu putea fi uitată de nimeni, mai ales că acest personaj făcea parte din stratul aristocraţiei – ca să spun aşa. Mi se pare chiar că lucrurile ciudate nu se întâmplă decât de la un anumit nivel în sus; oamenii săraci, preocupaţi să-şi câştige existenţa, n-au vreme să privească înăuntrul lor atât de stăruitor, încât fenomenele să înceapă a se petrece… Pe urmă, lor le lipsesc vorbele cele mai frecvente ca să-şi exprime gânduri obişnuite, aşa încât uneori lipsa vocabularului poate fi considerată o poartă atât de bine încuiată, încât bizareriile să nu poată ieşi niciodată. Nu vreau să spun că vorbele care refăceau povestea vieţii lui Melidis o şi provocaseră, firește, ci doar să subliniez într-un fel că, fără cuvinte şi propoziţii şi fără nuanţele limbajului, lucrurile cele mai stranii n-ar avea decât soarta zilelor din calendar, adică a

unor notări şterse, inexpresive, în care sărbătorile chiar se disting doar pentru că sunt scrise cu roşu! Prietenul bătrânului, se ştie foarte bine, timp de treizeci şi mai mulţi de ani nu spusese nimic nimănui. Venea şi îl vizita pe singuratic o dată pe zi, uneori ieşeau împreună şi lumea punea pe seama lor discuţii extraordinare cu privire la unele forţe tainice care stau ascunse în om, aşa cum stă aurul în fundul pământului şi pe care-l scot minerii, căutătorii de adevăr. Povestea vieţii lui Melidis ar fi trecut, totuşi, numai cu zgomotul pe care-l provoacă întâmplările rare, chiar marile fatalităţi, dar nu s-ar fi transformat niciodată în ceva nemaipomenit dacă el însuşi, după aceea, n-ar fi dus o viaţă neobişnuită. Ce ştia lumea şi ce se petrecuse în realitate? Spuneam că, în urmă cu treizeci de ani, întâmplarea păruse neobişnuită. Melidis, tânăr, venise de departe şi adusese cu el faima nobleţei sale şi o avere atât de mare, încât această faimă să fie întărită… Era frumos, avea – după cum povesteşte prietenul său – mult spirit, ştia să povestească într-un chip atrăgător lucruri de nimic chiar. Cu aşa daruri – celelalte pe care le avea se întoarseră chiar împotriva sa – e uşor de închipuit că femeile îi căutau „prietenia“, cum obişnuiesc ele să zică atunci când sunt silite să vorbească. Numai femeile pot duce prietenia atât de departe, încât să tragă un glonţ sau să toarne într-un oarecare pahar cu apă câteva picături de otravă care omoară fără chinuri prea multe. Acest gen de altruism cred că aparţine numai femeilor, pentru că un bărbat, când e dezamăgit în sentimentele sale prieteneşti, se întristează, tace, dar renunţă, sau, dacă trage un glonţ, îl trage de cele mai multe ori în propria sa inimă şi nu mai numeşte sentimentul acela „prietenie“, ci aşa cum îl numim cu toţii.

Melidis, în sezonul de vânat se ducea la vânătoare, în cel de înot se întovărăşea cu valurile şi când era

vorba de urcat munţii, ajungea în creştet înaintea tuturora. Când se întorceau cu toţii, vorba lui era tot cea mai sprintenă şi spiritul lui, la fel. De aceea, toate femeile îi arătau o mare prietenie, dar el nu o primea decât pe a domnişoarei Fujita, o femeie curioasă, tăcută, cu ochii mari şi negri sub două sprâncene care nu semănau nici cu arcurile poeţilor şi cu nimic din lumea obiectelor cu care să se compare. Erau negre şi nemaivăzute pe lume. Stăpâna lor le ridica rar, ca să deschidă ochii, pentru a face loc acelui oaspete care se numeşte „mirare“, care vizitează des femeile şi care niciodată nu a fost atât de bine primit ca acum. Era cea mai frumoasă femeie din oraşul T. şi, dacă ar fi umblat prin toată lumea, nimeni n-ar fi ezitat s-o creadă tot cea mai frumoasă. Din nefericire însă, toate femeile frumoase cred că sunt iubite de primul om care le iese în cale şi le spune cuvinte înflăcărate. Vanitatea lor are nevoie de această încredere pe care ele o acordă bărbaţilor, căci, altfel, punând la îndoială vorbele, ar pune la îndoială însăşi frumuseţea lor. O femeie urâtă e prudentă şi nu crede în absurdităţi decât în zilele în care uită de propria ei urâţenie. Am spus însă că domnişoara Fujita era frumoasă, poate atât de frumoasă, încât să nu mai fi avut nevoie de asigurarea nimănui. Melidis – ştia toată lumea – o iubea atât de mult, încât ar fi fost în stare să părăsească şi oamenii, şi averea, şi rangul, crezând totuşi că n-a sacrificat nimic. Într-o zi, în oraşul acela aşezat pe malul unei ape liniştite descinseră vreo zece oameni, cu scopul de a se înscrie într-o celebră şcoală militară. Printre cei zece – lucrurile sunt foarte obişnuite –, unul, căpitanul Moar, care se distinsese prin nu ştiu ce strategie, străbătuse toate gradele numai în câţiva ani. N-au trecut nici două zile de la venirea sa şi, auzind despre o femeie frumoasă, făcu în aşa fel încât o cunoscu. De la prima aruncătură de ochi, Melidis simţi sfârşitul, dar nu şi întâmplarea. Căpitanul Moar,

„distinsul strateg, găsi mijlocul s-o ispitească pe domnişoara Fujita“, cum spuneau ironic reporterii vremii, ba – mai mult – căută pricină lui Melidis şi într-o seară făcu astfel încât duelul între ei să fie inevitabil. Până aici, nimic extraordinar. Melidis – m-a asigurat prietenul său – era un bun ţintaş, deşi spunea că trebuie să se pregătească, deoarece căpitanul Moar era neîntrecut în a trimite fără greş acele bucăţi de plumb care îi răpesc fulgerător celui ce le-a înfruntat şi dragostea, şi viaţa.

Prietenul lui Melidis a fost chiar unul dintre martori şi duelul a avut un sfârşit nebănuit. Domnişoara Fujita nu s-a aruncat între cei doi duşmani de moarte, pentru că unei femei frumoase nu-i şade bine să-şi rişte viaţa şi nici să împiedice moartea unui bărbat îndrăgostit. Cu o ipocrizie care nu lipseşte în împrejurări de felul acestora, ea se prefăcu a nu şti nimic.

Afară, pe câmp, condamnaţii la moarte se străduiau să obţină viaţa. S-au strâns toţi martorii care, la suprafaţă, fac unele demersuri formale pentru împăcare, pentru ca apoi, triumfători înăuntrul lor, să asiste la o scenă emoţionantă cu râsul roşu al morţii. Dacă adversarii trag în aer, martorii sunt insultaţi şi onoarea lor trebuie reparată. Ei! Melidis ridică mâna dreaptă ca pentru a imita gestul duşmanului său, apoi îl înfăşură pe acesta cu o privire dintre acelea care opresc chiar mişcarea unui şarpe şi, când arbitrul numără trei, Moar căzu la pământ în aşa chip, încât – tot reporterii spuneau – nu mai ajunse la gradul de maior niciodată.

Domnişoara Fujita nu-i putu ierta lui Melidis toată această întâmplare şi lumea rămase uimită, după douăzeci şi patru de ceasuri, aflând că aceea pe care ei au bănuit-o prefăcută s-a omorât nemaiputând primi despărţirea de Moar.

Această femeie îl iubise însă înainte şi pe Melidis, care acum nu o mai putea uita. Prietenul său mi-a spus că, după moartea domnişoarei Fujita, omul de altădată, căruia ea îi dăruise multe zile de fericire, deveni din ce în ce mai posac, mai abătut, mai întunecat, mai trist. Când văzu că nu o poate uita, se hotărî să se gândească la ea atât de mult şi atât de puternic, încât să i se pară că n-a murit. Melidis se încuie în casă, trăi numai de unul singur, cugetă zeci de nopţi şi goni oaspeţii somnului; începu să caute în acele cărţi pe care le cercetează oamenii nefericiţi în goana lor după fericire. Tratate, tomuri şi fascicule fără număr stau răvăşite pe masa lui, martorele durerii sale fără margini, o durere prefăcută în cercetare. Melidis izbutise să adoarmă prezentul sau să-l suspende, dar el spunea că nu prezentul, nu clipa de acum, este aceea care dispare, ci că însuşi trecutul revine. El căuta momentele consumate ale existenţei, le căuta cu o aşa putere, le dorea cu aşa oînfrigurare, le pândea cu atâta înfricoşare, încât, ca la rostirea unui cuvânt magic, nesfârşita cutie în care zace toată vremea trecută îşi deschidea singură capacul şi clipele de altădată, întâi timide, ca după un somn îndelungat, apoi din ce în ce mai pline de viaţă, începeau să repopuleze prezentul. Este greu să spui despre un om care răspunde corect la orice întrebare, care are toată claritatea, care are mai mare prevedere şi mai multă inteligenţă decât tine, că e nebun, numai pentru că, într-un singur caz, fie el cel mai straniu cu putinţă, are o părere opusă tuturor legilor recunoscute de conştiinţa celor mulţi. De aceea, prietenul de la care deţin toate aceste lucruri, fără să ştie ce trebuie să creadă, nu l-a socotit niciodată nebun pe Melidis, care pe zi ce trecea uita tot mai mult de viaţa agitată din afară şi se scufunda în trecutul lui ameţitor. Melidis spunea că a izbutit să retrăiască, pulsaţie cu pulsaţie, clipă cu clipă, aproape toată viaţa sa trecută şi că, de sute de ori după ziua aceea fatală

s-a mai oglindit real în ochii adânci ai aceleia pentru care îşi răsucise viaţa. Domnişoara Fujita n-a ştiut decât să moară pentru că îl iubise prea mult pe Moar, dar Melidis nu primi destinul şi o iubi mai departe atât de mult, încât o readusese la viaţă. Câtă nefericire stă uneori în forţa unui bărbat şi câtă absurditate în neputiţa lui de a renunţa! Melidis ar fi clătinat munţii, i-ar fi răsturnat, ar fi întors cursul apelor şi ar fi oprit viaţa în loc numai ca s-o mai vadă pe Fujita.

După treizeci de ani, într-o seară ieşi pe stradă cu prietenul acela care îl vizita în fiecare zi şi de la care eu însumi ştiu toate câte vi le-am spus. Paşii lui Melidis mergeau de astă dată într-o direcţie în care nu mai merseseră din ziua duelului. El îi spuse însoţitorului său:

– Haide! A trecut atâta vreme de când n-am mai văzut locul în care a căzut Moar! Vreau să văd, vreau să retrăiesc şi clipa aceea care a fost hotărâtoare pentru viaţa mea.

Cei doi oameni merseră împreună multă vreme, fără să scoată o vorbă, temându-se parcă să nu destrame ceva foarte firav. Ajunseră prin nişte locuri unde casele erau rare, când Melidis, apucând de braţ pe tovarăşul său de drum, îi spuse că mai e puţin drum. Ajunseră pe câmp. Atunci cel ce se duelase în urmă cu treizeci de ani se opri, puse mâna pe un copac şi în noapte se auziră vorbele:

– De trunchiul ăsta m-am rezemat în 189 … după ispravă. În partea cealaltă a căzut Moar; hai să mergem acolo.

Mai făcură douăzeci de paşi, adică atâţi câţi număraseră odinioară martorii. Melidis spuse:

– Aici, exact în locul ăsta a stat duşmanul meu. Uită-te, dincolo stă Melidis, ridică mâna şi trage.

Melidis se prăbuşi la pământ şi mai târziu medicii care i-au făcut autopsia n-au putut pricepe deloc unde se găseşte glonţul care, după părerea lor, îi străbătuse inima. Pasă-mite, clipele trecutului se insinuară în inima prezentului în modul în care celulele canceroase, proliferând, cotropesc şi răpun trupul cel mai puternic. Tot ceea ce este pe lume, tot ceea ce a fost cândva, revine, dacă e invocat cu forţă şi convingere…

RĂSPUNDEŢI SINGURI!

Este destul ca păianjenul îndoielii să-şi ţească pânza pentru ca un om adevărat să nu mai aibă linişte. Din primul fir apărut, ca dintr-un tub subtilizat până unde mintea echilibrată nu poate ajunge, ţâşneşte fulgerător al doilea şi din aste două fire generează subit un organism complicat, luminos, anarhic, şi totuşi de o diabolică consecvenţă, a cărui incandescenţă topeşte oţelul celei mai cumplite certitudini. Îndoiala, ea însăşi, este prinsă în acest joc de oglinzi, joc pe care inteligenţa îl numeşte „desfrâu“, dar căruia ea se supune ca unui tiran crescut de ea însăşi. Două vase, primul cuprinzând pe al doilea şi acesta pe cel dintâi, n-ar reprezenta în lumea materială absurditatea acestui teren ideal care face cu putinţă, în infinita lume a gândului, ca două păreri să se sugrume cu aceeaşi nemiloasă gheară una pe cealaltă. Cine poate vindeca, unde este doctorul miraculos care să înţeleagă cancerul abstract, dar formidabil, care roade cu o implacabilă cruzime ţesuturile inteligenţei făcute din duh şi lumină?

Ca doctorul să înţeleagă trebuie să fie el însuşi bolnav şi, atunci, el nu mai poate vindeca, iar dacă este în afară de boală, n-o înţelege şi atunci, ca şi cum ar avea cea mai iscusită mână de chirurg, ea va rătăci zadarnic pe infinita câmpie a absurdităţii.

Cu asemenea gânduri, şi cu multe altele de felul acestora m-am trezit într-o dimineaţă, în urmă cu

câteva zile, luni sau chiar ani. Nu ştiu precis cât timp a trecut, pentru că aşa cum o flacără nu arde în vid, nu poţi avea senzaţia timpului dacă faptele nu sunt precise, dacă spaţiile dintre ele nu sunt clare; cine ar putea avea cea mai vagă intuiţie a ceea ce numim întindere, dacă pe parcursul care se înfăţişează conştiinţei n-ar exista obiecte? Spaţiul ia naştere din lucruri şi timpul din fapte. De aceea spuneam că nu ştiu dacă au trecut zile sau ani de când, pentru prima oară, mi-am pus întrebarea dacă toate gândurile mele sunt firul care se desfăşoară în vis sau dacă sunt, dimpotrivă, mărturia că trăiesc o viaţă reală. Gândurile astea au fost stiletul care a curmat printr-o tăietură adâncă liniştea mea. În vis sau în realitate, vremea în care pentru întâia oară s-a împletit în mintea mea limpede acest ucigător fir de platină imaterială se numeşte „dimineaţa“. Îmi aduc foarte bine aminte că de la orologiul de peste drum au alunecat spre mine, ca şi cum ar fi curs dintr-o sticlă sonoră, cinci bătăi; am numărat una câte una şi la ultima am aşteptat cu încordare. Este drept că după a cincea au mai urmat şase bătăi, dar după o vreme îndelungată cred. Totuşi, nu-mi dau seama, acum, când nişte chei răsucite de o mână perfidă, într-o broască blestemată, au încuiat pentru totdeauna uşa care desparte celula, carcera certitudinii mele de încăperile altora, dacă în dimineaţa aceea a fost ora cinci, unsprezece, mai mult ori mai puţin. Cred, pentru că îmi amintesc de trezirea soarelui, că era cinci; sigur nu mai sunt de nimic. Nu ştiu şi nu voi şti niciodată ce s-a întâmplat cu mine şi de unde, în viaţa mea liniştită, a pătruns acest păianjen, de unde din încăperile sobre ale conştiinţei mele a luat el materialul iniţial din care, printr-un procedeu necunoscut de oameni, a fabricat întâiul fir al îndoielii. Spun sigur că, acum, nimeni nu trebuie să mă mai creadă clar şi, totuşi, în această stare de tulburare ameţitoare cred că îndoiala mea şi nebunia acestei cercetări au

izbucnit dintr-o prea mare certitudine. Nu trebuie să se mire nimeni, pentru că în această idee numai vorbele sunt certate; da, da! cuvintele acestei păreri se duşmănesc, şi totuşi cu ajutorul amândurora voi urni acum carul greu al explicaţiilor mele. Certitudinea este drept că rezultă dintr-o comparare căreia nu-i scapă nimic, dar după ce ai înfăptuit această comparare şi ai obţinut siguranţa, printr-o imprudenţă, pe care în cazul meu destinul a condamnat-o, o înlături, aruncând toate elementele care ţi-au servit la diferenţiere şi măsurători. Aşa, după ce te-ai folosit de toate părerile ca s-o verifici pe a ta, rămâi numai cu a ta, adică te mişti pe un spaţiu mic, cu o singură dimensiune. Prin repetarea aceleiaşi mişcări realizezi fără să ştii o perfectă stare pe loc; prin urmare, din faţa ochilor tăi dispar încăperea altuia, certitudinea lui şi părerea pe care o înfruntai altădată, dar care te făcea viu şi care-ţi dădea seva care să alimenteze rădăcina convingerii tale. Acum rămâi singur, numai cu gândul tău, numai cu siguranţa ta, atât de mare, de totală, încât se încuie, se strânge şi, consumând tot aerul din interiorul ei, începe să simtă o cumplită sufocare. Omul de pe stradă, care nu ştie nimic, nu vrea nimic şi care n-ar pune mâna în foc din pricina prudenţei pentru nimic pe lume sau cugetătorul îndoielii, care este expresia subtilizată a acestui vulg, toţi sunt drepţi cu destinul lor şi rămân fericiţi până la urmă, pentru că nimic nu-i tulbură. Îndoiala lor este o formă a ipocritei lor eleganţe, nesiguranţa lor este un şirag de perle făcute din pulbere, şi nu crescute din convulsiunea morţii. Ei se îndoiesc de toate, pentru că sunt siguri de ei înşişi, dar omul care şi-a lăsat conştiinţa în flacăra ucigătoare a certitudinii nu mai are linişte, nu mai crede în nimic, nu mai ştie dacă ştie sau dacă ignoră, nu se mai judecă cu gândul lui, gândul lui nu mai e judecat de el; gestul i se curmă în toiul înfăptuirii, vorba i se clatină. Acum, poate să aveţi o idee vagă despre ceea ce s-

a petrecut cu mine în dimineaţa aceea în care aş fi dat oricui toată viaţa mea pentru un strop din marea în care se scaldă toţi falşii sceptici. Nu mai ştiu nici dacă sunt, nici dacă nu mai sunt, nici dacă viaţa mea nu-i o nălucire a unei morţi în care fantezia şi strălucirea sunt o consolare a dezolării. Atâta a fost totul! Un fir, un singur fir, un dinte al uneia dintre aceste roţi complicate care, laolaltă, alcătuiesc absurdul angrenaj al gândirii, a scăpat şi totul s-a prăbuşit! Unde este orgoliul meu, unde nefasta mea ştiinţă, în ce gaură de şarpe s-a ascuns cruzimea judecăţii mele? Cine poate să-mi spună dacă acum, dacă în clipa asta, gândul meu este treaz sau dacă îndoiala mea este jucăria care se plimbă, ca un echipaj fără cârmă, pe valurile visului? De atunci, din ziua aceea, eu n-am mai cunoscut odihna; am ieşit pe stradă – în vis sau în realitate –, am pus mâna pe trecători, i-am clătinat, am strigat şi s-au adunat oameni. Nu ştiu când, într-o seară sau într-o noapte, am insultat cu vrere gardianul care păzeşte vieţile celor ce dorm în vreme ce eu alunec pe un povârniş înfricoşător. Omul cu epoleţi mi-a strâns braţul şi, la un semn, au venit alţii ca el şi, cu o voluptate pe care profesioniştii înţelesului clar n-au înţeles-o, m-am lăsat târât (mă opuneam, ca să le dau senzaţia neîndoielnicului) până într-o clădire unde, pe o scară răsucită, am pătruns într-o odaie foarte luminată; acolo, unul cu figura încruntată, cu doi ochi în a căror privire se răsfrângea ştiinţa deşartă a omului de pe stradă, îmbrăcat într-o uniformă care nu mai lăsa loc niciunei îndoieli (pentru ceilalţi) asupra drepturilor pe care le are pentru a dispune de libertatea unui semen de al său, mi-a pus câteva întrebări. Când m-am legitimat, s-a ridicat de pe scaun şi, în virtutea a nu ştiu cărui prerogativ aparţinând familiei mele, a salutat, şi-a cerut scuze şi m-a lăsat să plec mai absurd decât am venit, cu o îndoială clocotitoare, cu o primejdioasă zvâcnire a tâmplelor. Nu ştiu însă

nici acum dacă gardianul n-a fost în post la porţile uriaşe care închid cetatea visului meu, dacă superiorul său în uniformă nu locuia într-o clădire din interiorul acelei cetăţi şi dacă legitimaţia mea nu este ipocrita apărare a omului care visează. Dacă am văzut că nimic nu-mi poate aduce cea mai neînsemnată licărire, că nicio împrejurare nu poate fi măsura răzvrătirii mele, că nimeni nu e în stare să-mi dăruiască o picătură din sângele său real, m-am hotărât să caut singur şi să mă vindec întorcându-mă pe drumul pe care l-a străbătut spiritul meu atunci când s-a îmbolnăvit. Mi-am spus că trebuie să pornesc de la mine, de la existenţa mea, că mâna mea trebuie s-o strângă pe cealaltă, că ochii mei trebuie să se privească şi că viaţa mea trebuie să fie aruncată în talgerul acestei satanice balanţe. Un singur lucru am găsit cert, absolut, copleşitor, în toată conştiinţa mea, care să se separe în două părţi opuse; toate celelalte se încălecau, se întrepătrundeau şi se conţineau reciproc, întocmai ca acele două vase despre care pomeneam la începutul acestei spovedanii.

Visul şi realitatea erau problema ucigătoare, cancerul spiritului meu; îmi trebuia, prin urmare, un alt element, cu ajutorul căruia să le verific pe celelalte două. N-am găsit ceva mai opus, mai vrăşmaş, ceva mai intratabil decât duşmănia dintre viaţă şi moarte. Am înţeles repede că visul şi realitatea, aparţinând amândouă vieţii, se contrazic mult mai puţin decât cele două principii care stau într-un război al definiţiilor; prin urmare, aparatul meu de verificare este aspru, de o precizie absolută. Am surprins şi legătura indisolubilă care leagă primele două elemente de celelalte două. Mi-am spus, pe drept cuvânt, firește, că, dacă eu voi experimenta în laboratorul visului fenomenul morţii, atunci el nu se va produce şi, prin urmare, dacă nu se va produce, însemnează că toate cauzele care ar fi trebuit să-l pricinuiască sunt

iluzorii, sunt ale visului. Aşadar, încercând să-mi provoc – prin metodele pe care le ştiu sigure – moartea şi ea neproducându-se, eu voi delimita visul de adevăr! Voi şti, adică, voi şti cu o siguranţă mai absolută decât toată furia îndoielii mele că am visat, că experienţa n-a fost reală. Dar dacă nu visez şi duc experienţa până la capăt, dacă mor? Atunci pierd şi certitudinea, şi viaţa. M-am hotărât aproape vertiginos: trebuia să pierd certitudinea şi viaţa, sau să le câştig. Nu era de ales. Am ieşit pe stradă – nici acum nu ştiu dacă în vis sau în realitate –, am privit cu o bucurie sălbatică ochii şterşi ai oamenilor care-şi vedeau de drum; am fost ispitit să le strig cu toată puterea că a venit vremea să se trezească şi ei, să se verifice, să se întrebe şi să ştie dacă aiurează patinând pe alunecuşul reveriei sau dacă sunt limpezi şi serioşi. Am vrut să le dăruiesc şi lor elixirul vieţii care e sigură de ea însăşi, dar m-am oprit, cugetând că eu însumi n-am nici măcar siguranţa că am de-a face cu trecători reali, şi nu cu fantomele propriului meu vis nedestrămat încă. M-am reîntors, am intrat în camera a cărei uşă am încuiat-o cum m-am priceput mai bine, am lăsat să cadă perdele grele peste lumina ferestrelor, am aşezat unele obiecte la locul lor, pentru că mi s-a părut că ordinea este tovarăşa liniştii de care eu aveam nevoie în experienţa mea, m-am privit în oglindă ca să-mi dau seama că sunt eu, şi nu e altul; în cele din urmă, am înţeles, aproape dureros în neputinţa mea, că nimic nu mă putea asigura acum că oglinda e reală. Dacă stă în faţa mea cineva în mod real şi eu îi privesc chipul adevărat şi dacă acel cineva sunt chiar eu şi cel ce-l priveşte este altul? Am sfărâmat oglinda, dar m-am văzut mai departe în cioburile ei, pe care le-am pisat până n-am mai văzut nimic. M-am lungit pe pat şi am încercat să reiau gândurile – tocmai din locul în care le lăsasem în dimineaţa în care s-a lipit blestemul de viaţa mea. M-am gândit la mine,

pentru ca dându-mi seama cum sunt, să simt diferenţa care va urma curajului şi experienţei mele; apoi, mi-am spus că nu am de unde şti acum nici cum sunt, nici cum nu sunt, nici dacă se întâmplă cu mine ceva, nici dacă dorm, nimic, absolut nimic. Am întins mâna dreaptă pe marginea noptierei şi, cu degetele unei mâini în care se zbătea o dementă sensibilitate, am atins o lamă atât de subţire, încât, cu siguranţă, niciun om normal n-ar fi putut să ştie dacă este reală sau aparţine unei lumi abstracte. Am luat lama de pe marmoră şi cu mâna dreaptă…

Aici se isprăveşte jurnalul prietenului meu pe care l-am găsit dormind. Am descuiat uşa (eram doar tovarăşi de cameră). L-am trezit şi l-am întrebat ce s-a petrecut. Mi-a spus întâmplarea, mi-a destăinuit tortura lui, mi-a mărturisit că otrava îndoielii îi pătrunsese prin nevăzute canale în inimă şi că a experimentat, cu preţul vieţii sale, adevărul. Am controlat împreună jurnalul din care reieşea, firește, că atunci când se îndoia era treaz, că toate, până la luarea lamei de pe noptieră, au fost adevărate. Nu mi-am explicat niciodată cum de a adormit tocmai în clipa hotărâtoare. Dar asta nu era atât de grav. Ceea ce însă i s-a părut înfricoşător prietenului meu a fost împrejurarea că oglinda era la locul ei şi că, cred eu, prin urmare, jurnalul minţea. Ce se petrecuse? A scris foile în vis? În acest caz, ele nu sunt nicăieri şi el nu va şti nimic. Sunt paginile reale? Atunci cum se explică prezenţa intactă a oglinzii; cum se explică, totuşi, că cele mai multe însemnări corespund adevărului? Zăvorul fusese încuiat de două ori, obiectele erau la locul lor, perdelele trase… De atunci, în fiecare zi, prietenul meu mă imploră să jur că foile acelea sunt ale lui, că l-am găsit pe pat aşa cum am spus şi cum reieşea din jurnal şi, mai ales, cu lacrimi şi cu disperare, mă face să jur că n-am dus eu în

odaie o oglindă nouă după ce am aruncat hârbul celei sparte, ale cărei urme le caută mereu…

TRIMFUL LUI CROOKES

Mediocritatea este starea cea mai comodă: niciun glas lăuntric nu-ţi cere nimic şi, nefiind silit să dai nimic, poţi rămâne împăcat cu tine însuţi atât cât ar dura toate vieţile omeneşti dacă ţi-ar aparţine. Dacă angrenajul fizic nu s-ar uza, nici nu poate fi vorba de istovire, atunci omul care poartă pe cap coroana obişnuinţei şi al cărui suflet e alcătuit din ştersele molecule ale umbrei şi ale mediocrităţii ar trăi oricât, câştigând pe câmpia eternităţii bătălia hotărâtoare împotriva zeilor, care ar deveni astfel odioşi uzurpatori ai nemuririi. Spun de la început că o clipă nu mi-a trecut prin minte gândul să-l apăr pe prietenul meu Crookes, pentru că nu-mi vine să cred că cineva i-ar putea arunca cea mai neînsemnată vină tocmai lui, care s-a lăsat mistuit în flăcările cercetării. Nimeni dintre toţi cei ce l-au cunoscut nu l-a băgat în seamă, pentru că el, la drept vorbind, nu avea niciuna dintre acele însuşiri care]i fac pe oameni simpatizaţi sau chiar iubiţi. Poate că, uneori, în vreme ce uriaşul destin îşi trage răsuflarea, câteva vieţi omeneşti, afară din orbita sa de observaţie, îşi aleg drumul, un drum curios, răsturnat, străbătut de spiritul tuturor ademenirilor, luminat de perfidia unor blestemate felinare furate din antica uzină a neverosimilului. Aşa se va fi întâmplat şi cu Crookes, care, am spus, trecea printre oameni fără să-i supere, fără să le urnească bucuria, fără să le stârnească cea mai

uşoară curiozitate. Prietenul meu nu avea vârstă; trecea cu atâta indiferenţă pe pământ, încât nici anii nu-l luaseră în seamă. Nu spun că rămăsese tânăr, dar figura sa, departe de exerciţiul acelora care au învăţat să primească pecetea vremii, fugise parcă din cercul îmbătrânirii. Omul locuia într-un laborator şi experimenta întruna. Mă împrietenisem cu el într-o anticărie; găsisem o carte rară asupra luminii. Un călugăr medieval răsturnase problema şi afirma că întunericul este substanţa pozitivă a lumii. „Există undeva, în locurile pe care neştiinţa omenească le-a numit „cer“ – spunea el –, un spaţiu de un milion de ori mai mare decât pământul; respectivul spaţiu este vid. Din pricina aceasta, tot întunericul lumii, întuneric ce nu se propagă prin vid, s-a oprit acolo unde începe acel spaţiu, care astfel a devenit un bulgăre incandescent. Soarele este acel uriaş spaţiu vid pe unde ascuţişul întunericului n-a pătruns“. Cumpărasem tocmai această lucrare, când şi-a făcut intrarea Crookes, care venise la bătrânul negustor de cărţi vechi în nădejdea că va găsi ceva asupra studiului luminii, studiu ce-l pasiona de multă vreme. Când i-am citit regretul în privire, când mi-am dat seama că acest tom bizar i-ar fi redat bucuria, i l-am oferit, mi se pare cu bunătatea aceluia pe care o asemenea problemă nu-l sfredeleşte cu tot dinadinsul… Trebuie să recunosc faptul că, dacă în locul acestui volum aş fi găsit printre rafturi o carte, fie şi mai puţin rară, asupra existenţei lui Dumnezeu, o carte în care autorul şi-ar fi înfăţişat arta dialectică, nu i-aş fi dat-o cu aşa uşurinţă primului venit. Crookes a deschis ochii mari, întinzând spre volum o mână în a cărei tremurare se distingeau bucuria şi emoţia sentimentului de recunoştinţă. Am ieşit împreună şi am intrat în vorbă. Atunci mi-a zis că de foarte mulţi ani stăruieşte să descifreze enigma luminii şi a întunericului. Sunt încredinţat, astăzi, că necunoscutul de atunci trebuie să fi citit într-un fel

în ochii mei ceva care să-i îngăduie mărturisirea. În mijlocul discuţiei, m-a străpuns următoarea ipoteză: dacă cineva, nesimţit de noi, ne-ar urmări aşa cum ne plimbăm de-a lungul cheiului şi dacă ne-ar asculta vorbele, n-ar spune că soarta a atins măcar ironic limpezimea noastră? După două ore, m-am despărţit, dar cu o aşa vădită curiozitate din partea mea, încât ciudatul meu însoţitor, o clipă după ce mi-a dat bună ziua ca pentru a-mi mulţumi încă o dată pentru carte, îmi spuse: „La capătul acestui drum vei vedea o clădire părăsită; într-una din odăile acestei case, pe care în afară de mine n-o mai vizitează decât strigoii, am un atelier de lumini şi întuneric; vino când vrei. Dacă, cine ştie cum, întâmplarea face să nu mă găseşti, aştepţi câteva minute sau faci câţiva paşi înapoi pe acelaşi drum şi ne întâlnim.“

Crookes, gândeam eu, trebuie să fi simţit sigur că eu însumi nu trăiam în climatul normalului – ca să spun aşa; altfel, nu m-ar fi chemat. La urmă, mi-am dat seama însă că lui i se părea atât de firesc ceea ce făcea, încât ar fi chemat pe oricine în locul meu. Omul chemase pe cel ce-i dăduse cartea şi, cum întâmplarea făcuse ca acela să fiu tocmai eu, m-am dus într-o seară să-l văd, dar mai ales să-i vizitez atelierul.

Nici douăzeci şi patru de ceasuri nu trecuseră de când ne despărţiserăm şi cineva dinăuntrul meu începu să mă îndemne, din ce în ce mai stăruitor, să-l caut pe Crookes, pe cel ce descifra misterul întunericului şi al luminii. L-am găsit acasă, încovoiat peste filele cărţii, file galbene ca frunzele căzute din copacul fără sfârşit al vremii. A închis repede volumul, ca şi cum s-ar fi temut ca nu cumva privirea mea să surprindă taina. Ochii mei începură să caute iscoditori prin cameră şi văzură într-adevăr obiecte a căror întrebuinţare nu o

înţelegeam. E drept că am fost surprins de o întâmplare care poate n-avea realitate decât înăuntrul meu. Ar fi fost cu putinţă ca altcineva în locul meu să fi început a cerceta acea încăpere fără a remarca cea mai mică nepotrivire. Mi s-a părut de la început că destinul meu nu-l răsplătise îndeajuns pe cercetătorul care-şi încuiase viaţa între patru ziduri. Camera în care am intrat, în afară de aparate bizare, de sticle optice, de oglinzi, de globuri sticloase fixate, printr-un singur tub care le străbătea, la o pompă pneumatică, era înecată în aceeaşi semiobscuritate în care, desigur, erau înecate toate casele la acea oră… întunericul şi lumina erau, deopotrivă ca la toată lumea, şi oaspeţii lui Crookes. Cum poate urmări un om o ciudăţenie – m-am întrebat – de vreme ce natura, lumea exterioară nu i se supune? În ziua aceea am înţeles şi mai bine că cei ce sunt pe urmele unor simple fantome ale spiritului rămân consecvenţi cu ei înşişi, întrucât nimic din afară nu îi dezminte. Dar e mai bine să judecaţi singuri, după ce vă voi fi spus toate câte le-am văzut din ziua în care m-am împrietenit cu Crookes, dacă am avut dreptate sau nu, pentru că astăzi, mărturisesc, nu mai ştiu nici eu prea precis ce concluzie ar trebui să trag din toate întâmplările pe care le cunosc. Singuraticul se obişnuise cu mine atât de mult, încât nu i se părea deloc nepotrivit să vin la el în fiecare zi şi nici să lucreze în faţa mea. Este adevărat însă că prezenţa mea devenea indiscretă numai dacă îl întrebam asupra utilizării cutărui sau cutărui aparat sau dacă îi arătam nedumerirea pricinuită de un gest al său neînţeles. Crookes, însă, cu timpul, începu să mă considere un *alter ego* al său, astfel încât ciudat i se părea doar că trebuie să vorbească tare.

– Ascultă-mă, Crookes, i-am spus într-o zi, ce vrei, ce urmăreşti, ce vei obţine dacă spiritul tău triumfă?

– Cum? Voi provoca întunericul în miezul luminii şi voi aduce lumină cu cea mai mare uşurinţă, înlăturând doar acea substanţă a întunericului despre care vorbeşte autorul acelei cărţi care ne-a împrietenit. Uite, vezi această eprubetă? Am izbutit, prin procedee care mi-au răpit mai mult decât douăzeci de ani, să strâng pe fundul ei un preparat care provoacă întunericul. A suta parte dintr-un miligram din substanţă, risipită pe un spaţiu de câteva zeci de kilometri cubi, poate închide în chip absolut porţile luminii, care n-ar mai reveni decât printr-un proces de vidare al acelui loc. Întunericul pe care-l vezi nu este cel de la începutul lumii, ci unul relativ, un fel de culoare care aparţine obiectelor mai mult decât firii înseşi. Cu vremea, spaţiul lumii s-a rarefiat şi întunericul, care este o substanţă de o subtilitate pe care dicţionarul ştiinţific – rezultat al ignorării adevăratelor fenomene – nu o poate stabili, spun, întunericul s-a strecurat afară, părăsind lumea asta centrală locuită de noi, după ce a lăsat o pată gigantică pe care apele zilei o pot spăla din când în când. În ziua în care voi putea obţine vidul absolut, voi arăta diferenţa adevărată dintre întuneric şi lumină. Oricum, peste puţină vreme îţi voi arăta concret în ce punct am ajuns.

Am plecat spre propria mea locuinţă, cugetând tot drumul la problema pe care o născocise spiritul neînţeles al lui Crookes, un om pe care l-am întâlnit, cum ştiţi, întâmplător, într-o prăvălioară ticsită cu cărţi vechi. Omul vorbea limpede şi expunea totul atât de logic, printr-o atât de strânsă înlănţuire de argumente, încât, fără îndoială, spun, ar fi fost vulgară ipocrizie şi indulgenţă faţă de mine ceea ce m-ar fi făcut să cred că e pe urmele unei năluci. Cărţile mele nu mă mai ispiteau. Problemele, care îmi stârniseră altădată interesul, cedară în faţa realităţii care mi se părea că începe

să i se supună aceluia ce voia să provoace întunericul, lumina sau semiobscuritatea, sprijinit pe aparate care reprezentau aplicarea răsturnată a principiilor noastre ştiinţifice. Întâmplarea a vrut însă ca eu să nu mă pot întoarce în seara aceleiaşi zile în atelierul prietenului meu. Nu l-am putut vizita nici a doua zi, nici a treia, nici peste o săptămână. Am plecat silit de împrejurări din acel oraş şi, când am revenit, primul meu gând a fost, fireşte, să-mi caut prietenul. Într-o după amiază de vară, când locul acela vid despre care vorbea Crookes că aruncă lumini şi pe care noi îl numim „soare“ era în plină efervescenţă, lumina năvălise peste tot cu putere, cu o pasiune fierbinte, cu strigăte pătrunzătoare. Poate că mie mi se părea aşa, pentru că ştiam că voi vizita un om a cărui viaţă era un sacrificiu pentru triumful întunericului; soarele se rostogolea peste dealuri, prin văzduh, străpungea sticla imaterială a cerului, se urca pe acoperişurile caselor şi, cu un cinism fără asemănare, se scufunda în apa pe care o îneca…

Aşa, străpuns de infinitele cuţite solare şi înfăşurat în această pătură fierbinte, am ajuns în faţa casei lui Crookes. Am bătut uşor în ferestruica atelierului, am aşteptat cât am aşteptat şi apoi, ca altădată, m-am întors pe drumul pe care venisem, gândind că îl voi întâlni; am străbătut însă în zadar toată calea întoarsă. Am revenit, am bătut mai tare, am strigat, am aşteptat; m-am dus la bătrânul anticar, unde am aflat că prietenul meu Crookes nu mai trecuse pe acolo de multă vreme, cam atâta cât lipsisem eu însumi din oraş. Atunci m-am întors şi, după multe îndoieli şi lupte cu mine însumi, am spart broasca uşii în vecinătatea căreia era odaia lui Crookes şi am intrat, mai bine-zis am rămas în prag, neputând face un pas din pricina întunericului. Pe pervazul ferestrei, prietenul meu ţinea totdeauna o lumânare ca s-o poată aprinde la

nevoie. Am întins mâna şi degetele mele au apucat tubul de ceară străbătut de un fitil pe care-l aprinsei. încet, încet, poate din pricina vidului provocat de ridicarea aerului încălzit de lumânare, întunericul se risipi. Am putut distinge în atelier aceeaşi masă cu scule, cu sticle, cu eprubete, oglinzi şi globuri de cristal. În fund, am cercetat mai cu deosebire, pentru că acolo se odihnea uneori Crookes. Ochii mei, totuşi, nu-l putură descoperi nicăieri. Deodată însă îmi atrase atenţia un corp de sticlă pe care nu-l mai văzusem acolo niciodată. M-am apropiat şi, punând mâna, mi-am dat seama că e aproape fierbinte. Era ceva de forma unui trup omenesc, deşi nu-l imita perfect şi printr-un tub era legat de una dintre pompele pneumatice ale lui Crookes.

Lumânarea pe care o ţineam între degete se topise aproape toată în lupta cu întunericul din odaie; atunci, gesturile mele se iuţiră. În grabă, căutam acel robinet a cărui răsucire face să pătrundă aproape fulgerător aerul într-un interior vid. Atinsei şurubul şi, după prima mişcare, simţii orbirea propriilor mei ochi. În faţa mea, în interiorul sticlei fierbinţi, zăcea întins Crookes. Ţinea încă în mâna stângă o foaie de hârtie pe care însemnase, minut cu minut, observaţiile sale, din care reieşea că, după ce provocase întunericul din cameră, a intrat în balonul de sticlă din care, cu ajutorul unei pârghii ce putea fi mânuită şi dinăuntru, a făcut vid în jurul său. „Acum sunt incandescent de lumină; peste o clipă voi arde“. Aşa se isprăveşte jurnalul scurt al lui Crookes.

"NICI ACUM!"

Un om puternic este acela care, deşi ocoleşte capcanele, rămâne totuşi mult mai legat de amăgiri atunci când ele îl atrag decât cel slab, care nu crede nici în adevăruri, nici în minciuni. Din aceeaşi pricină, curiozitatea, care este o încheiere îndepărtată a erorii, capătă la omul limpede o acuitate neînchipuită nici de mintea aceluia care pluteşte pe cele mai fantastice valuri. Curiozitatea aceluia care, iubind o femeie, ar vrea să-şi verifice dureroasa intuiţie care îi şopteşte că este înşelat, nu seamănă deloc şi nu are în niciun fel întinderea şi adâncimea acelui şarpe alcătuit din verigile perfidiei, n-are deloc, spun, subtilitatea, cruzimea şi veninul acelei stranii fiinţe imateriale care îşi înfige gheara ucigătoare în conştiinţa torturată de răsucirea unei întrebări ce ţine de viaţă şi de moarte. Vulgul condamnă prea pripit oamenii obsedaţi, pe cei urmăriţi de acest demon al verificării. Curiozitatea adevărată se ţine de conştiinţa omenească şi o fugăreşte cu iuţeala şi preciziunea cu care în lumea materială o umbră lipită de pământ fugăreşte trupul care se mişcă în bătaia soarelui. Tot oamenii de rând acoperă cu o deşartă compătimire pe cel ce a fugit de viaţă furişându-se în subteranele singurătăţii; cei care îşi trăiesc viaţa în chip obişnuit n-au cum să înţeleagă ispita cercetătorului, şoaptele făgăduitoare pe care i le strecoară nemilosul diavol metafizic, patima de gheaţă pentru o idee, furia rece pentru o soluţie şi flacăra paradoxală care contractă conştiinţa pe

spaţii nesfârşit de mici. N-aţi văzut niciodată cum arată amantul unei idei atunci când vrea s-o câştige, s-o cucerească! Trupul se înţepeneşte, de parcă o mână nevăzută i-ar clinti necruţătoarea pârghie a morţii; toată viaţa se grămădeşte, cuprinsă de panică, în sticla vrăjită a ochilor a căror pupilă se dilată atât încât să poate cuprinde şi să tăinuiască tot ceea ce-şi ţine răsuflarea. Toată viaţa organică adoarme ghemuită şi, pe măsură ce se strânge, începe să crească dintr-o prăpastie cu lumini o fiinţă asemănătoare, crudă, perfidă, veninoasă, răzbunătoare şi totuşi, uneori calmă, limpede; şi când fiinţa asta, a cărei putere de coeziune este sprijinită pe verigi contradictorii, pune stăpânire pe tot, atunci conştiinţa se preface într-un bulgăre de jăratic, a cărui fierbinţeală topeşte fulgerător nobilul metal al îndoielii. Dar cine ar putea spune povestea nebănuită a omului care, smuls din paradisul divin, vrea să-l recucerească, aruncând fermecata săgeată a gândului în spaţii nestrăbătute? Cine ar putea spune, aşa cum se cuvine, povestea acestei ciudate familii pe care eu am cunoscut-o atâţia şi atâţia ani, care a locuit peste drum de mine, neluată în seamă de nimeni? Este drept că nu toţi oamenii din interiorul acelei locuinţe erau vizitaţi de duhul necurat al întrebărilor, însă stăpânul lor, un fost aventurier, unul care se săturase de bani, de petreceri şi de toate plăcerile lumii, îi silise pe toţi ai săi să aibă preocupări neînţelese. Am auzit cândva de un om care – poate din plictiseală – şi-a propus într-una din zile să înnebunească un sat întreg; mecanismul psihologic al unui om care se numeşte „normal“ este atât de şubred, plăcerea provocată de un fenomen curios este atât de mare, panta făgăduielilor atât de înclinată, încât toţi locuitorii acelui sat fură cuprinşi, încet, încet, de aceeaşi dementă. Povestea spune că un drumeţ care întâmplător, şi-a abătut paşii prin acele meleaguri a rămas îngrozit văzând nu ştiu câte mii

de figuri schimonosite de panică şi orbite adăpostind sticliri din altă lume.

Iani aventurierul străbătuse lumea în lung şi în lat şi acum voia s-o străbată „în adânc“, ca să mă iau după propriile sale vorbe. Ce făcuse pe toate căile lumii nu mai ştia nici el prea bine, atât de mult trecuse de când s-a liniştit şi atât de fără număr întâmplările care-şi lăsaseră pecetea pe faţa acestui om care de departe te făcea să simţi că viaţa l-a sfredelit, că l-au lovit furtunile, că fruntea încuia neobişnuit de multe experienţe şi de taine. O boală, pe care o căpătase în urmă cu mai bine de douăzeci de ani, pe când conducea un vas pe ocean, îi curbase în aşa chip şira spinării, încât din aspru şi îndârjit cum fusese altădată, Iani a devenit înţelegător, dacă nu chiar umilit. Oricât de puţin lucru ar însemna forma, rămâne totuşi adevărat că un om încovoiat capătă, cu vremea, ceva din temperamentul unui om bătut, învins. Bătrânul Iani, cel cu viaţa rătăcită, risipită prin toate răscrucile drumurilor ani îndelungaţi, părăsise toate ispitele şi, dacă trupul i se încovoiase, el mai încerca ca şi cum şi-ar fi dat seama de primejdia umilirii, să se înalţe drept, clar şi sigur înăuntrul său. Cu aurul pe care-l agonisise vânturând lumea a putut să astâmpere toate temerile şi grijile alor săi, pe care o viaţă mai mult decât îndestulată îi făcuse să primească umbra spiritului lui Iani. Nimeni nu putea spune care era pricina adevărată a izolării sale şi, mai ales, care era pricina faptului că, după atâtea lupte şi conflicte cu viaţa, cu o viaţă aspră, vulgară, el începuse a cerceta acele drumuri care făgăduiesc oamenilor că, la capătul lor, peste trecător şi înşelător, vor găsi adevărul şi veşnicia. Cum nu arareori motorul unei mişcări spirituale conţine un sâmbure luat din lumea celui mai meschin interes, este cu putinţă ca şi în împrejurarea asta a lui Iani – aşa după cum şopteau cei ce-l cunoscuseră altădată – o femeie, pe care o

iubise mai mult decât orice, prin moartea ei să-l fi silit s-o caute atât, încât fără vrerea lui să fi ajuns la credinţa că singurătăţile sunt bântuite de duhurile celor dispăruţi. Oricum, Iani veghea noapte de noapte, cerceta hârţoage nemaivăzute şi toate secretele cunoscute doar de cei mai pasionaţi iubitori de adevăr îi fură revelate. Mintea lui îşi săpa singură galeriile subterane pe unde alerga vertiginos cârtiţa uriaşă a spiritului său.

Cei din locuinţa de peste drum se obişnuiseră a se supune voinţei lui Iani, care-i trezea în toiul nopţii uitându-se drept în ochii lor, le punea întrebări la care de abia puteau răspunde, îi striga tare pe nume şi îi înfricoşa cu propria sa privire. Încet, încet, însă, spiritul lor, încovoiat de prea multe ori, sfârşi prin a se lega de viaţa tulburată a lui Iani şi, pe cât puteau, se legară de preocupările lui. Când venea înserarea, ferestrele casei de peste drum se întunecau, aruncând odată cu reflexul luminilor de felinare şi rânjetul lor trecătorilor. Casa aceea se închidea ca o cutie şi, înăuntrul ei, duhurile luau atitudini omeneşti stând la sfat cu gazda, lămurind-o – poate – asupra tainei care acoperă viaţa şi moartea. Iani, cu vremea, pierduse ţinta care-l făcuse – după spusele unora – să caute tovărăşia strigoilor. Uitase pe drum dorinţa care-i împinsese la început paşii. Nu voia să revadă pe femeia iubită şi, acum, nu pentru ea îşi chinuia trupul măcinat şi istovit în nopţi fără sfârşit. Ideea, uriaşa idee, pusese stăpânire pe vrerea aventurierului de altădată şi intelectul său aluneca grăbit pe învelişul tuturor îndoielilor. Iani, tot experimentând cu viaţa şi cu moartea, pierdu într-o noapte naiva certitudine care ţine încleştaţi zece sau mai mulţi oameni în jurul unei mese… Repetaţi – ca să înţelegeţi ce s-a petrecut cu omul încovoiat – de câteva zeci de ori acelaşi cuvânt pe care dicţionarul îl acuză de prea mult înţeles şi dintr-

odată, oricât v-aţi lăuda cu limpezimea, veţi simţi cum, tulburător, semnificaţia se furişează din cetatea vorbelor. Iani a privit cu atâta pătrundere fenomenul provocat de el însuşi, încât înţelesul şi certitudinea fugiră, lăsând loc celei mai dureroase îndoieli. Omul nu mai ştia ce să creadă şi viaţa lui, după ce se rostogolise pe toate povârnişurile, se opri în loc, prinsă în capcana fatală a îndoielii. Singuraticul fu aruncat din vârful propriei lui ştiinţe afară pe malul pustiu, pe ţărmul neştiinţei absolute. Aici începu din nou să răscolească, să caute. După douăzeci de ani de cercetări, de nopţi vegheate, de experienţe făcute cu cei sortiţi să ducă o viaţă liniştită, după o caznă neînchipuită, după toate, se văzu într-o zi însângerat de ascuţişul celei mai simple, mai clare, mai hotărâtoare întrebări. Întrebare pe care numai naivitatea celui ce se lasă ispitit nu şi-o pune. Auzise de atâtea ori până acum vorbele morţilor, şoaptele lor, strigătele şi blestemele celor aruncaţi de partea cealaltă a baricadei. Împreună cu toată familia sa, stătuse la sfat nocturn cu stafiile şi, totuşi, da, totuşi, într-o zi sau într-o noapte, când avea ochii deschişi sau chiar când dormea, dintr-odată, cineva care sta parcă în spatele său îi aruncă neliniştea prinsă în cârligul batjocoritor al întrebării: Iani, de unde ştii că toate stafiile tale, toţi strigoii tăi şi toate duhurile cu care stai de vorbă nu sunt amăgiri nevrednice de mintea echilibrată a aceluia care a cunoscut toate nebuniile vieţii, de curajul aceluia care a înfruntat toate cruzimile sorţii, de nervii de oţel ai aceluia care a aruncat hohotul nepăsării peste valurile furioase născute din uraganul mării? Iani, nălucile, amăgirile şi minciunile aparţin nebunilor şi copiilor!

În noaptea următoare aceleia în care îl lovi îndoiala, trupul încovoiat al lui Iani înţepeni şi nimeni nu ştiu dacă moartea se năpusti asupra lui în chip firesc sau dacă şi-o adusese singur dintr-o

regiune încă îndepărtată. Trăsăturile feţei i se încordară ca niciodată, gura i se strâmbă şi ochii deschişi prinseră în magica lor alcătuire toată sticlirea lumii din afară. În scrisoarea pe care a lăsat-o îi ruga pe ai lui să repete singuri experienţele şi, la prima adunare, să-i invoce spiritul său, pe care să-l întrebe dacă lumea de dincolo este o amăgire sau un adevăr adevărat!

Două nopţi mai târziu cei ce locuiau casa de peste drum s-au strâns în jurul mesei; se ţinură încleştaţi unul de mâna celuilalt, invocară spiritul şi, într-o linişte netălmăcită de toate vorbele omeneşti, gândiră cu toţii aceeaşi întrebare. Atunci, prin alte vorbe, alte semne sau chiar alte realităţi de a căror natură nu-mi dau seama, toţi oamenii dinăuntrul cutiei închise simţiră, distinct şi fără cruţare, răspunsul: „Nici acum nu ştiu!“

BANII DE ARAMĂ

Dacă o farsă se caracterizează prin voinţa de a pune pe cineva într-o împrejurare la care el nu s-a gândit numai ca să-ţi baţi joc, atunci eu n-am jucat niciodată o farsă. În realitate, m-am mirat chiar totdeauna cum de pot râde oamenii de cei cărora le joacă farse, de vreme ce însăşi organizarea unei astfel de păcăleli goleşte pe spectator de orice surpriză. Dacă ai pune unui om un obstacol în drum şi dacă l-ai cunoaşte pe acel om atât de bine, încât să ştii că, împiedicându-se, el va cădea şi dacă ai avea în vedere toate împrejurările care pot acţiona ca nişte cauze, ţi-ar fi cu neputinţă să alcătuieşti aşa o întâmplare numai ca să vezi ce se va petrece, pentru că râsul ar îngheţa la răceala prevederii. Astea toate le-am spus nu atât pentru mine, cât mai ales pentru alţii care, cunoscând întâmplarea pe care o voi povesti, ar putea fi ispitiţi să creadă că eu am vrut să râd de Huseim, bătrânul turc, vecinul meu singuratic. Niciodată nu m-am gândit să râd de el, nu atât din respect pentru fiinţa omenească, ci mai curând dintr-un sentiment puternic de dragoste pentru acei care, fără vrerea lor, trăiesc izolaţi. Un stejar orgolios culcat la pământ de furia trăsnetului, dacă şi-ar mai putea contempla viaţa, n-ar fi atât de trist cât este un om singur, dezrădăcinat. Huseim era cel mai bătrân om din oraş şi trăia sărăcăcios din vânzarea unor ciudate bomboane pe care numai turcii ştiu să le facă. Casa în care locuia era învecinată cu a mea şi de aceea, timp de douăzeci de ani, l-am văzut în

fiecare zi plecând în oraş dis-de-dimineaţă şi întorcându-se trudit odată cu noaptea. Avea un felinar pe care-l ducea noaptea prin curte ca să-şi facă lumină şi aşa, rostogolindu-şi umbrele pe ziduri, luna îl vedea uriaş, şi el se răzbuna de umilirea zilelor lui amare. Nevasta, copiii şi – unii spuneau – chiar nepoţii l-au lăsat singur pe drumul vieţii şi ei au rămas obosiţi la o cotitură de drum. Toată lumea din oraş l-a apucat singur şi el, de câte ori vorbea despre ai lui, căpăta un glas şi o expresie în care insinua ceva dintr-o depărtare nepătrunsă.

Dacă un trecător voia să cumpere camiş – aşa se numeau bomboanele lui – şi-i dădea o monedă mare, Huseim o cumpănea întâi cu privirea, apoi o freca cu un anumit meşteşug între degetele sale lungi şi osoase, pentru ca, în sfârşit, să se hotărască a primi schimbul; atunci scotea, ca din fundul pământului, din brâu un chimir curios, pe care îl păstra încă din copilărie, şi, tremurând de prudenţă şi băgare de seamă, număra, unu câte unu, nouăzeci şi nouă de bani zăngănitori pentru rest, apoi îi mai număra, în palma omului o dată şi, ca şi cum ar fi vrut să biruiască ispita unei noi numărători, cu propria sa mână strângea degetele aceluia căruia îi dăduse restul, întorcea capul ca de la ceva ce ar fi părăsit cu tristeţe şi pleca. Huseim era avid de bani poate din firea lui, poate pentru că-i câştiga cu o caznă de neînchipuit. Este cu putinţă ca la unii zgârcenia să fie un sentiment care se naşte din greutatea cu care îşi agonisesc viaţa. Bătrânul turc nu cheltuia pentru viaţa lui aproape nimic; anii fără număr abătuţi asupra existenţei sale îi dăduseră un fel de înţelepciune şi răbdare cu care ştia să înfrunte chiar foamea. Pentru mine, Huseim a fost totdeauna o problemă şi aş fi dat poate ceea ce nici nu-mi trece prin minte numai ca să-i aflu alcătuirea. Încercam de multe ori să vorbesc cu el, dar, în afară de câteva sunete

melancolice însoţite de vorbe inexpresive, nu mai auzeam nimic. Turcul mă înciuda din ce în ce mai mult, urmărindu-mă uneori prin vis. Cu cât mai nepăsători treceau oamenii pe lângă el, cu atât mai mult mă sfredelea pe mine viaţa lui. Voiam să-l fac pe Huseim să vorbească, să spună mai mult, poate numai pentru că viaţa mea clocotitoare mă făcea să pizmuiesc liniştea cu care el ştergea expresia oricărui lucru. Prin fantezia mea trecură câteva soluţii; repede mă oprii la aceea a cărei înfăptuire va dărui turcului amăgirea aurului sunător. Auzisem despre comori lăsate în oraşul acela în urmă cu un veac şi mai bine, citisem cărţi în care se vorbea despre farmecele care arată locul în care sunt îngropaţi galbenii şi până la urechile mele ajunse faima unei întâmplări cu un meşteşugar de chei şi un fabricant de droguri, care au plecat departe pe câmp cu nişte saci negri, au făcut flăcări, au citit descântece străvechi şi au dat de o comoară nespusă.

Într-una din nopţi, m-am furişat ca o pisică până la ferestrele turcului şi, după ce m-am asigurat că sunt înecate în întuneric, am intrat în curte şi dintr-o pungă, am scos mai multe monede vechi şi le-am aruncat pe pământ, apoi, cu băgare de seamă, am făcut o groapă în care am aruncat o cutie veche şi ruginită de aramă. Tiptil, m-am strecurat făcând cale întoarsă, m-am aşezat în faţa ferestrei odăii mele şi, pe întuneric, am început a pândi. Când întunericul a fost absorbit ca de o stranie pompă pneumatică şi când oraşul începu să se trezească, văzui pe bătrânul Huseim, târându-se pe brânci ca să iasă mai uşor din bordeiul său, în care acum cred că-şi adăpostea neatinsul său destin! Cu mâinile muncite de presimţiri tulburătoare, el strânse banii; avu un gest atât de repede, atât de viu, un ochi atât de sticlos şi o aşa drăcească strâmbătură a buzelor, încât, în eternitatea unei clipe, am crezut eu însumi în adevărul întâmplării

şi fui cuprins de o ciudă nebună că Huseim strânge banii. Pe urmă, m-am tras înapoi îndărătul perdelei, lăsând pe turc să se creadă nevăzut. A doua noapte, după ce l-am văzut intrând în casă, am vărsat puţin gaz din sticla lui, o sticlă pe care o ţinea la îndemână ca să umple când avea nevoie bazinul felinarului cu care-şi făcea lumină; am aruncat de departe un chibrit şi am fugit. Huseim, care cunoştea desigur toate semnele minunilor, atras de lumina văpăii, a ieşit, a aşteptat răbdător până ce flacăra s-a stins şi, cu hotărâre, a pus mâna pe o sapă şi, cu o vlagă pe care numai o nădejde aprinsă o poate da, începu să arunce bulgării de pământ. Dar n-a aprins lumina şi a săpat în linişte până în zori, când a găsit cutia de aramă lăsată de mine. A treia zi, turcul nu mai ieşi din casă, nu mai vându camiş, a patra zi la fel. Când ostenea de atâtea săpături şi se culca, eu alunecam prin noapte, ca vrăjitoarele din legende, până în curtea lui, aruncând în groapa speranţelor sale alte câteva blestemate discuri de metal ruginit. După ce a săpat atât încât niciun om pe lume în locul lui nu s-ar fi putut da bătut, după ce toată conştiinţa lui Huseim fu încolăcită de buruiana ucigătoare a nădejdii lui, după ce am simţit cum ghearele diavolului intrară în trupul lui şi, prefăcute în mâini şi în sapă, scormoneau cu panică pământul, am încetat să arunc alţi bani. Turcul nu mai avea nevoie de ademeniri din afară; era stăpânit de o furie oarbă care mi se părea că va găuri pământul până pe partea cealaltă! Însă, acum, după atâta vreme, pot mărturisi că m-am înşelat cumplit: toate cele omeneşti vin din afară şi pleacă împinse tot de ceva din afară! Încet, încet, turcul obosea, pentru că pe drumul acesta nemaipomenit nu-l ajuta nimeni şi alţi bani nu se mai iveau în pământ. Huseim totuşi săpa. Într-una din nopţi, s-a petrecut însă ceva atât de straniu, încât, dacă s-ar fi repetat multe nopţi de-a rândul, astăzi aş crede că am fost pradă celei mai mari amăgiri. Pentru că văzusem

ziua, cu surprindere, că turcul a mai găsit nişte bani, am început a privi cu mai mult interes. Cred chiar că mi-a trecut prin minte bănuiala că, de pe urma acestei glume, Huseim s-ar fi putut îmbogăţi. Am pândit prin urmare să văd ce se va petrece; de astădată, eu însumi fui prins în vraja blestemată şi nu mai avui linişte. Aşa, după ce turcul a aruncat sapa din mână, după ce a rotit privirea prin curte ca să se asigure că nu-l poate vedea nimeni, s-a strecurat în odaia lui şi s-a culcat; atunci, eu, cu o încordare neomenască, de abia atingând pământul, am ajuns până la locul gropii şi, punând mâna pe sapă, la lumina felinarului pe care eu l-am aprins, am scos câţiva bulgări şi i-am privit; am căutat ici, colo, dincolo, peste tot, şi, deodată, am zărit un ban mare de aramă pe care-l recunoscui foarte repede. Era unul dintr-aceia aruncaţi de mine prima dată când i-am întins lui Huseim cursa; dar ce căuta acum, în fundul pământului, la mai bine de zece picioare adâncime? Trecuse o oră de când căutam şi, deodată, auzii în spatele meu zgomotul pe care-l face un picior omenesc pe pământ. Întorsei capul şi, văzându-l pe bătrânul Huseim, vrui să fug, pentru că ştiam că, uneori, oamenii bătrâni îşi strâng toate puterile lor risipite în viaţă şi, într-o clipă supremă, te pot sugruma. Turcul, însă, rămase nemişcat şi înţelesei repede că nici nu mă văzuse. Îl priveam de după un copac; avea ochii închişi, săvârşind mişcări de lunatic. Huseim scotea din acea cutie de aramă, cu propria sa mână, banii vechi pe care-i găsise şi-i arunca în fundul gropii! A doua zi îi găsea, apoi noaptea îi arunca din nou, ca să-i regăsească iar. Dacă nimeni nu-l mai amăgea, Huseim se amăgea singur. În timpul somnului, cel ce dormea înăuntrul lui arunca banii, pentru ca, atunci când se va trezi, cel treaz să-i găsească. Într-o noapte, l-am trezit; avu o tresărire atât de puternică, încât am simţit cum ceva înăuntrul lui s-a schimbat. În zilele următoare a închis groapa şi, mai târziu, l-am văzut ducând cu

paşi mai şovăitori decât totdeauna borcanul cu camiş.

Spun încă o dată că am făcut toate astea pentru că m-a întristat liniştea de bronz a lui Huseim şi m-a bucurat neliniştea lui de aramă…

OMUL MECANIC

Nu o dată un om preocupat de gândurile sale a remarcat tulburătoarea intercalare a gestului. E simplu, e foarte simplu: pleoapele sunt trase peste ochi şi sub ele privirea doarme, buzele capătă culoarea buzelor de mort, în sfârşit, trupul stă ca scufundat într-un ocean inert şi numai satanicul mecanism metafizic e în funcţiune. Mintea aleargă ca în spirală după o soluţie şi toată goana, tot jocul, atunci când îţi dai seama, încetează, pentru că e identic acelei caraghioase întâmplări din film în care, doi oameni fugărindu-se în jurul unei circumferinţe, urmăritul ajunge chiar în spatele urmăritorului său, care a căpătat o iuţeală paradoxală. Dar ca să-ţi dai seama de această analogie trebuie ca un element ponderabil, viu, trebuie ca un gest să intercepteze drumul totdeauna deschis al gândirii. Între două păreri contrarii, limita nu e atât de tranşantă cât între o părere şi un fapt; de aceea spun că, pentru ca jocul metafizic să se isprăvească, el trebuie să fie limitat de altceva; această limitare o execută gestul.

La toate acestea se gândea omul de peste drum de mine. Toată ziua era învălmăşit printre oameni şi, când venea seara, ca atins de o lovitură magnetică, rămânea lungit în patul din faţa ferestrei prin care – cu ajutorul a două perechi de sticle fixate în tuburi întunecate – îl aduceam cu gândurile lui curioase la o distanţă de doi metri. Poate şi la mine era preocupare de om bolnav. De altfel, locuiam

amândoi pe terenul aceleiaşi curţi imense, deşi în două clădiri deosebite. Îl cunoşteam destul de bine, pentru că venea des pe la mine şi mă întreba cum mă simt. E drept că nu-mi puteam aminti de prima lui vizită şi de felul cum am legat această superficială prietenie. Aveam o singură superioritate asupra lui şi a trecut prea multă vreme de când s-au întâmplat toate câte le voi spune ca să mai poată bănui cineva că spovedania mea e atacată de deşărtăciunea orgoliului. Spun că îi eram superior prin putinţa mea de a-l cerceta atunci când rămânea singur, când sinceritatea sa era dezlegată, şi îi mai eram superior prin faptul că puteam prinde în chip telepatic toate gândurile oamenilor. Mă trudisem multe nopţi până când am izbutit să-mi ţes o plasă atât de fină, încât să prindă intenţiile cele mai îndepărtate de conştiinţă ale acelora pe care-i întâlnisem ziua. Omul de peste drum nu-mi părea mai complicat decât ceilalţi, ci infinit mai simplu; avea gestul calm, sigur şi o vorbă prea liniştitoare ca să nu te înspăimânte… Figura îi era prea ştearsă pentru ca, sprijinit pe un singur element excepţional, să-l pot descrie. Nici n-aş putea spune câtă vreme am locuit în vecinătatea lui. Nu-mi amintesc decât întâmplarea, dar cu o preciziune de lamă de oţel. Memoria mea n-a mai păstrat decât sâmburele şi acele fapte care adâncesc înţelesul întâmplării centrale. Îl priveam în fiecare seară, de cum rămânea înţepenit orizontal pe pat, şi v-am spus că problemele conştiinţei lui se prindeau ca imaginile pe telepaticul ecran al propriei mele conştiinţe. Doctorul, care mă întreba din când în când dacă mă simt mai bine şi care părea în timpul zilei interesat de împrejurări în afară de el, noaptea era de nerecunoscut; viaţa îi era ca smulsă din trup şi numai gândurile-i erau prinse într-un fantastic şi ameţitor fandango. Judecata şi argumentele doctorului tindeau către acelaşi punct, deşi în fiecare noapte erau altele, din ce în ce mai

convingătoare, mai subtile, mai pătrunzătoare. Cred că, dacă eu n-aş fi avut faţă de el poziţia de cercetător, eu, eu însumi, aş fi alunecat pe panta propusă de fantezia lui. Dar îmi făgăduisem să fiu rece şi am fost atât de rece, cum numai un nebun poate fi. Devenisem meticulos şi ascuţit la înregistrarea oricărei pulsaţii din gândul vecinului meu. Păstrez un singur document material în care s-a încrustat într-un fel foarte concludent acea imaterială aventură. Am şapte foi de calendar, pe dosul cărora însemnam mişcarea progresivă a trenului metafizic, săvârşită pe şinele unui trup încremenit; am notat, zi cu zi, evenimentul care creştea ca o plantă înveninată. Povestirea de până acum aparţine acestei zile, dar însemnările de mai jos sunt mărturia absolută care a înfruntat un sfert de secol. Iată-le:

20 februarie 1910

„Nu o dată un om preocupat de gândurile sale a remarcat tulburătoarea intercalare a gestului. E simplu, e foarte simplu: pleoapele sunt trase peste ochi şi sub ele privirea doarme, buzele capătă culoarea buzelor de mort, în sfârşit, trupul stă ca scufundat într-un ocean inert şi numai satanicul mecanism metafizic e în funcţiune. Mintea aleargă în spirală după o soluţie şi toată goana, tot jocul, atunci când îţi dai seama, încetează, pentru că e identic acelei caraghioase întâmplări din film în care, doi oameni fugărindu-se în jurul unei circomferinţe, urmăritul ajunge chiar în spatele urmăritorului său, care a căpătat o iuţeală paradoxală. Dar ca să-ţi dai seama de această analogie trebuie ca un element ponderabil, viu, trebuie ca un gest să intercepteze drumul totdeauna deschis al gândirii. Între două păreri contrarii, limita nu

e atât de tranşantă, cât între o părere şi un fapt; de aceea spun că, pentru ca jocul metafizic să se isprăvească, el trebuie să fie limitat de altceva; această limitare o execută gestul“.

21 februarie 1910

„Aşadar, pentru ca viaţa gândului să fie neîntreruptă, trebuie suprimat gestul; voi încerca, deci, să-l suprim“.

22 februarie 1910

„Este cu neputinţă, deoarece nu pot rămâne inert toată viaţa; când mă trezesc, ultimul gând rămâne limitat de primul gest pe care viaţa trupului mă sileşte să-l fac, de prima mişcare. Toată noaptea roata metafizică s-a învârtit atât de repede, încât a tăiat în două părţi distincte gândirea: de o parte era judecata, în faţa ei stăteau propriile ei legi, de care ea era desprinsă cum se desprinde un om sănătos de cârjile care l-au ajutat cât nu putea merge. Şi, peste aceste două elemente, eram eu, eu însumi, despărţit de atomii mei componenţi la a căror mişcare priveam cu un ochi excesiv de distant. Semnul că şarpele metafizic a ajuns la o maximă supleţe se vădeşte în independenţa verigilor sale (Comparaţia aceasta respectă chiar condiţiile rezultate din ea însăşi.).“

23 februarie 1910

„Dacă e adevărat că nu pot ucide gestul şi că, reducându-l oricât, el tot va limita gândul, ce soluţie îmi rămâne? Să-l împac cu judecata,

cu acea roată metafizică. Gestul, adică urmărind în cadrul altei lumi un paralelism cu ideea, însemnează că, departe de a o limita, o întregeşte. Dar, în această ipoteză, faptul – adică întâmplarea – îşi scurge apele în două albii egale. Eu, însă, nu urmăream unificarea, ci unitatea; în acest fel, e drept că rezolv problema unei uimitoare armonii, dar, în schimb, o las deschisă pe aceea a universului redus la abstracţiunea unui punct“.

24 februarie 1910

„Nu pot anihila mişcarea şi nici n-o pot împăca, nu o pot împleti cu gândul. În acest caz, este necesar să o las să se desăvârşească, dar în aşa chip încât să nu se mai împotrivească limitând ideea. Voi face ca gândul să uite complet de mişcare. Voi smulge gestul din lumea vieţii şi-l voi arunca în aceea a automatismului!“

25 februarie 1910

„Dar pentru că gestul trebuie să nu fie la întâmplare, voi lăsa doar ca primul impuls să-l dea gândul. Noutatea procedeului consistă în faptul că gestul, o dată întreprins, printr-o desfăşurare mecanică duce porunca până la sfârşit, fără ca ideea să-l supravegheze. În acest fel, mişcarea va fi limitată de gând, şi nu gândul de mişcare. Ultimul gest, ultima fracţiune de mişcare automată nu va mai întrerupe viaţa de lumină a adevărului sau măiastra învârtire a roţii metafizice, căci această mişcare vie, în prima fărâmă de timp, se ucide pe drum executând voinţa gândului“.

Sunt nevoit să fac o pauză, pentru a explica ce s-a întâmplat; aceste şase foi de calendar reprezintă, cuvânt cu cuvânt, toate propoziţiile care au trecut prin mintea doctorului în acele şase nopţi. Am înregistrat eu însumi, aproape mecanic, tot ce gândea omul de peste drum, înregistrând chiar vorbele lui existente, deşi nepronunţate. În ultima noapte, aceea a zilei de 26, eu, crezând că voi nota gânduri, am început a scrie, dar, după cum veţi vedea, n-am însemnat decât o singură fulgerătoare idee, iar restul este descrierea unei părţi din întâmplare.

26 februarie 1910

„În ce constă sinuciderea?

Doctorul are trupul inert şi stă întins pe pat; nu mai gândeşte la nimic, pentru că telepaticul meu ecran nu mai înregistrează nimic. O secundă, două, trei; „roata metafizică“ s-a oprit, mâna dreaptă caută, cu o ştiinţă pe care i-a imprimat-o impulsul de oţel al gândului din întrebare, stiletul pe care doctorul îl ţinea pe masă. Văd cum degetele calme îl apucă“.

Aici se sfârşeşte ultima foaie, pentru că, atunci când mi-am dat seama că gestul luării stiletului se leagă de întrebarea pe care omul nemişcat şi-o pusese şi când am înţeles că ascuţişul va străpunge inima vecinului meu, am sărit peste fereastră şi am intrat în camera de peste drum. Cuţitul îşi desăvârşise misiunea. La strigătele mele, se adunară toţi locatarii acelei clădiri şi, din gura lor, am aflat că „s-a sinucis doctorul ospiciului de nebuni“. Omul pe care-l observam în fiecare seară auzise, pe semne, înainte cu un sfert de ceas de a intra în odaia sa, că un nebun s-a sinucis. Doctorul

s-a lungit în pat cu această întrebare care nu seamănă cu niciuna dintre acelea la care răspundea „roata metafizică“ prin abstractele ei învârtiri şi nu semăna pentru că ea se lega de ceva concret, cum este gestul sinuciderii. Uitase, atunci când şi-a revoluţionat viaţa, să se asigure într-un fel că nu va cugeta la nicio idee care implică mişcarea. Sau să se asigure, obişnuindu-şi mecanismul gesturilor, să refuze reflex executarea mişcărilor ordonate de gânduri abstracte asupra vieţii concrete. Maşina metafizică n-avea nicio oprire şi funcţiona miraculos; imediat ce s-a insinuat întrebarea celei de a şaptea zi, mâna a început să dea răspunsul, ca şi cum i s-ar fi ordonat să săvârşească o mişcare firească. Aşa a încetat învârtirea „roţii metafizice“.

PUTEREA PREFĂCĂTORIEI

Pe vremea când l-am cunoscut eu avea douăzeci şi cinci de ani şi studia medicina; deşi era de abia în anul întâi, nu m-a mirat prea mult, poate din pricină că mai cunoscusem studenţi întârziaţi. De altminteri, nu ştiu de ce mi s-a părut totdeauna că studiul medicinii cere o maturitate primejdioasă studiului literaturii, de pildă. Nu e acelaşi lucru să ai opinii critice de o mare profunzime, fie chiar asupra lui Hamlet, cu a avea suficientă îndemânare pentru a conduce cu precizie bisturiul. Dar mai ales când este vorba de cel de al şaselea simţ, cu ajutorul căruia, fără destule manifestări ale bolii, s-o poţi distinge de alta de care se leagă atât cât se leagă pagina asta de cealaltă! Era atât de statornică în mintea mea ideea că un doctor trebuie să aibă o neclintită stăpânire de sine, încât vârsta lui Brezis mi se părea drept înfăptuirea unei fireşti condiţii. Locuiam în aceeaşi clădire şi aproape în fiecare zi, după ce coboram, îl găseam în curte, în timpul verii citind, luând note şi consultând cu o extraordinară atenţie nişte tomuri în care oamenii dintotdeauna au însemnat ştiinţa şi experienţa adunată de ei. Uneori era atât de adâncit în subteranele ipotezelor fără număr, încât treceam nebăgat în seamă, fără ca măcar să-mi răspundă la bună ziua. În loc să fi simţit cea mai mică supărare, eu luam distracţia sa drept un omagiu suprem pentru adevăr şi pentru oameni, astfel încât

mă împrietenisem mai mult cu cel ce mă lăsa să trec fără să-şi dezlipească privirea de pe pagină decât cu celălalt care, din când în când, era oaspetele meu, mă întreba despre cele lumeşti sau chiar îmi primea sfatul cu o cuminţenie pe care n-o au decât cei ce învaţă a da sfaturi altora. În timpul orelor lungi când stam de vorbă am putut constata că acest om avea o fire neînchipuit de liniştită, sufletul echilibrat şi o desăvârşită seninătate. Ani şi ani, cât a durat prietenia noastră, nu l-am văzut niciodată tulburat, niciodată altfel; era un om fără surprize şi mă obişnuisem cu el cam aşa cum te obişnuieşti cu un copac. Câte lucruri nu s-au petrecut în aproape trei mii de zile cât a durat vecinătatea noastră, câte lucruri neprevăzute, şi totuşi omul acesta, a cărui linişte impresiona şi pietrele, a rămas nemişcat ca şi cum ar fi cunoscut dinainte desfăşurarea tuturor evenimentelor. N-a ridicat glasul niciodată, n-a plâns, n-a fost trist, n-a fost vesel, n-a avut bucurii şi n-a fost pradă amărăciunilor. În înfăţişarea sa exterioară nu surprindea nimic; era de statură mijlocie şi părea mai mult slab decât vânjos; culoarea feţei era măslinie, cu toate că părul şovăise în drumul său spre culoarea neagră. Doi ochi liniştiţi, aproape verzi, erau adăpostiţi de două sprâncene egale, prelungi. Nasul, gura şi urechile erau aşezate în chipul în care le găseşti aşezate în figurile omeneşti cuprinse în cărţile de zoologie, adică regulat, după anumite legi, fără nepotriviri sau accidente. Brezis nu avea decât un singur semn particular: o tăietură adâncită în palma mâinii drepte. Nu l-am întrebat niciodată despre pricina acestui semn, după cum nu l-am întrebat din ce oraş este, ce fel de părinţi avea şi cum l-au purtat valurile vieţii tocmai până în aceste ţărmuri. Există o mai mare intimitate între oamenii care nu-şi spun toate lucrurile decât între aceia care-şi fac mărturisiri. Într-o dimineaţă, la începutul verii, nu-

mi mai amintesc în ce an, a venit la mine şi mi-a spus:

– Ştii, prietene, peste două ore îmi susţin teza; dacă vrei, vino şi dumneata.

Fireşte, m-am dus. Am intrat într-o sală ale cărei sobrietate şi asprime trebuia să te facă să uiţi că tot ce se petrece acolo este totuşi omenesc. O masă lungă şi grea, de parcă n-ar fi clintit-o nici veacurile, în jurul căreia am numărat cincisprezece scaune cu spătarele înalte şi severe. Pe pereţi, nişte fotografii reprezentând figuri ilustre ale medicinii şi, la o parte, spre sfârşitul sălii, câteva şiruri de scaune obişnuite, ca pentru a marca deosebirea dintre noi şi examinatori. Solemnitatea asta mi-a displăcut şi m-a făcut să înţeleg bine că oamenii care se sprijineau pe ea erau aproape conştienţi de farsa lor. Dacă cel puţin un singur om dintre cei ce ocupau cu gravitate fotoliile ar fi putut face ca, deodată, să crească planta, numai din săm\nţă, fără soare şi fără apă, toată solemnitatea mi s-ar fi părut mai puţin ridicolă. Am plecat fără să ascult teza prietenului meu şi fără să ştiu cum s-a apărat el de toate acele fantome ale seriozităţii. Când s-a întors acasă, mi-a spus că şi lui i-a venit să fugă în mijlocul examenului, că a terminat şi că în curând va fi răsplătit pentru toată străduinţa sa. Uitasem să spun că studiase bolile nervoase. Pentru firea sa liniştită şi mintea sa limpede, aceasta era cea mai nimerită preocupare. Două, trei luni mai târziu deveni, prin puterea sa de muncă, prin inteligenţa şi intuiţia sa medicală, subşeful spitalului de boli nervoase din localitate. L-am vizitat de mai multe ori şi, când avea vreme, îmi arăta pacienţi, explicându-mi, pe cât îşi închipuia că pricep, cauzele bolii şi, uneori, îmi spunea ce tratament aplica pentru a obţine vindecarea. Spunea că, în cele mai multe cazuri, boala este încheierea unui lung şir de prefăcătorii, uneori chiar conştiente.

Brezis pretindea că un om se poate preface şi fără să vrea… că intenţia nu este o condiţie necesară a prefăcătoriei. Mi se pare că în acest punct de vedere a stat chiar noutatea tezei sale. Este adevărat că, sprijinit pe această idee, a vindecat mulţi pacienţi cărora, cu o răbdare infinită şi cu o iscusinţă diabolică, le smulgea masca! „Leacul“ – spunea Brezis – „stă în puterea pe care o ai de a învinge pe bolnav şi de a-i descoperi cele mai perfide planuri, de a-i ghici cele mai stranii intenţii, de a-i da pe faţă toate înşelătoriile. Stai aproape de aşa-zisul nebun şi încearcă să te insinuezi în plasa enigmatică a gândurilor sale; vei vedea cum, în timp ce-ţi vorbeşte, este preocupat de ce crezi tu despre el, cum, aşa ca şi cum n-ar trebui să observi, desăvârşeşte un gest destul de şters, dar a cărui natură – după socotelile sale – trădează inconştienţa sau cine ştie ce stare specială. Totul este să prinzi alfabetul nebunului, adică gravitatea pe care o reprezintă fiecare gest în conştiinţa sa. De pildă, dacă avem de-a face cu un nebun care, înainte de boală, era liniştit, el îţi va provoca exasperarea, simulând o stăpânire care nu-i aparţine, va exagera punctul de vedere care se găsea în centrul vieţii sale normale. Problema este ca, pe nesimţite, să pătrunzi în interiorul conştiinţei unui om nebun pentru a surprinde gradul şi natura inteligenţei sale, după aceea totul constă în a-l trăda faţă de sine însuşi, în a-i arăta că gesturile sale prefăcute nu-l înşală nici pe el, că ele sunt sub limita puterii sale de înţelegere. Nebunul e doar un pervertit care crede că înşelătoria poate fi mai mare decât însuşi înşelătorul“.

Într-o duminică seara am plecat de acasă cu gândul de a-l găsi pe prietenul meu la spital. De când devenise subşef, nu mai locuiam în aceeaşi clădire; el se mutase într-una din odăile acestei instituţii, în care unii se prefac, iar celorlalţi trebuie să le

dovedească prefăcătoria… Străbăteam, pe ploaie, nişte străzi triste, al căror întuneric nu putea fi spintecat de cuţitele tocite ale luminilor de felinar.

Mă gândeam la toate ciudăţeniile pe care mi le spusese prietenul meu, ilustrul doctor Brezis, şi, tocmai când mi se părea că tot raţionamentul său era voit, artificial şi că nu rezista decât unei analize neadâncite, m-am pomenit în faţa porţii ospiciului. Când am intrat în sala de aşteptare, m-a întâmpinat directorul; l-am întrebat unde este Brezis. Atunci directorul mă conduse agitat până în camera lui Brezis, mă pofti să iau loc şi, cu o stăpânire vizibilă, îmi înmână o scrisoare cu următorul conţinut: „M-am săturat să simulez liniştea şi claritatea; acum zece ani am fugit din ospiciul faimos al oraşului R… Doctorii de acolo n-au înţeles boala mea, cum nu înţelegeau nimic. Eu îmi dădeam seama că mă prefac şi ei nu mă credeau. Am fugit, am luat viaţa de la început în acest oraş, am studiat eu însumi medicina şi m-am prefăcut a fi om sănătos! Da, da! V-am fost prieten zece ani! Vă mărturisesc acum că, de câte ori eram împreună, vă imitam gesturile, vorbele şi urmăream propriul vostru şir. Vă spun acum că şi inteligenţa este ceva care, spun acum, nici ea nu este altceva decât un procedeu care poate fi repetat. Aţi auzit despre câini care sunt astfel dresaţi, încât să lase unui vânzător de bomboane o monedă în schimbul unei bomboane? Ştie câinele ce este moneda şi are el conştiinţa schimbului pe care îl primeşte vânzătorul? Animalul are numai rezultatul mecanic, pe care un copil ar fi ispitit să-l creadă înţelegere adevărată. Inteligenţa, cu care vă lăudaţi, pentru mintea voastră de copii este vie, după cum viu este pentru unii gestul acelui schimb al monedei în bomboane; în realitate, mintea, conştiinţa voastră, e artificială, e dresată şi, obţinând infinit de multe rezultate, nu-şi dă socoteala de truc. Eu am imitat-o şi, după cum

vedeţi, am izbutit. Acum m-am plictisit şi mă reîntorc în R…, unde totuşi mi se părea că lucrurile erau mai fireşti!“

Am plecat şi eu în oraşul acela, fireşte pentru a căuta pe prietenul meu care, eram încredinţat, făcuse o glumă. În ospiciu nu-l cunoştea nimeni după nume, dar, descriindu-l, l-am regăsit. Doctorul spunea că, în urmă cu zece ani, în timpul unui incendiu, a fugit şi că de două zile l-au prins, că suferea de o nebunie furioasă, intratabilă. Dacă nu i-aş fi văzut tăietura care-i brăzda palma mâinii drepte, m-aş fi îndoit de identitatea aceluia care zece ani „s-a prefăcut că e teafăr“.

PLĂSMUITORUL DE MĂŞTI

Era urât şi satanic; oamenii ceilalţi însă, obişnuiţi cu chipul său, nu-l mai băgau în seamă. Poate din când în când cineva îi arunca totuşi o privire, în a cărei licărire se amestecau deopotrivă spaima şi mila.

Dar nici el nu părea atent la vorbele şi privirile celorlalţi, pentru că înţelegea că ceea ce ei credeau despre el nu era totuna cu ceea ce credea el singur despre sine. „Dacă ceilalţi“ – îşi spunea el – „ar fi tot atât de aproape de mine pe cât sunt de aproape de ei sau pe cât sunt eu de aproape de mine, atunci m-ar vedea aşa cum se văd ei“. Poate că judecata sa părea astfel pentru mine, care am ascultat-o; dar cui îi poate trece prin minte modul în care ea se înfăţişa aceluia care o smulsese din mijlocul conştiinţei sale şi o aruncase afară ca pe o teribilă pavăză? El avea dreptate: cum nu poţi înţelege în întregime figura unui om aşa cum şi-o înţelege el însuşi, el, care o atinge cu ochii pironiţi în vârful degetelor, nu numai cu cei adevăraţi, spun, tot astfel nu poţi înţelege nici cea mai simplă judecată a unui muritor aşa cum şi-o înţelege el însuşi, el, care a iscodit-o şi a turnat-o în cele mai simple tipare, dar în acelea ale propriei sale expresii. Gândiţi-vă puţin la viaţa unui copac aruncat oriunde de mâna nevăzută a naturii şi la un om înarmat cu cea mai avansată ştiinţă a veacului său;

omul acesta va pune nume, va despărţi copacul aşa cum el desparte cuvintele şi ne va spune în vorbe reci şi limitate ce crede el despre acest miracol viu al pământului. Dar nici acest om de ştiinţă, nici noi, care-l ascultăm, nu vom putea avea vreodată senzaţia stranie pe care o are copacul, el însuşi, când îşi trage seva; totul se petrece liniştit, prin puterea magică a firii şi prea departe de cea mai profundă conştiinţă omenească. Cine putea cunoaşte adevărata înfăţişare a omului „urât“, mai bine decât el însuşi? Tot oamenii de ştiinţă şi creatorii de dicţionare au povestit, într-un chip aproape convingător, legenda obiectivităţii, spunând că adevărul poate fi văzut numai de departe şi din afară, fără să se gândească la vorbele lor; fiindcă, dacă eşti înăuntrul întâmplării şi-i simţi mişcarea, ce nevoie mai ai de adevăr? Ce nevoie are omul să se cunoască pe el însuşi prin instrumente şi teorii dinafară, atâta vreme cât îşi simte zvâcnirile inimii? Studiul teoretic referitor la viaţa omului este o înşelătorie şi omul, ca să justifice într-un fel cercetarea întreprinsă de el asupra lumii dinafară, îşi îndreaptă ochiul teoretic spre propria sa existenţă pe care, din această pricină, n-o mai înţelege deloc.

Omul urât era un meşteşugar neîntrecut în arta plăsmuirii măştilor; avea un atelier ciudat, într-o stradă părăsită. De dimineaţa şi până-n noapte, inventa figuri, căuta expresii şi, mângâind ceara cu degete dătătoare de viaţă, arunca măştii lumina ochilor şi dăruia buzelor fluviul zâmbetului, înverşunarea urii sau şarpele perfidiei. Măştile sale aveau mulţi amatori şi oameni din toată lumea îşi aventurau paşii, după miezul nopţii, în strada aceea pustie de vieţi adevărate, dar plină de şoapte mincinoase. Regi şi împăraţi, curtezani şi femei cu faimă pentru frumuseţea ochilor lor, oameni urâţi şi blestemaţi, ipocriţi, nefericiţi, farsori, actori iluştri intrau în atelierul de prefăcătorii şi meşterul

mincinos îi lăsa să creadă că vin cu voia lor, tot aşa cum muntele lasă bolnavilor grei credinţa că s-au rostogolit cu voia lor. Clienţii care intrau în prăvălia satanei erau strangulaţi de mâinile criminale ale neîntrecutului artist. Niciunul dintre cei care au intrat n-a mai ieşit, căci viaţa sa adevărată era atrasă hipnotic de privirea înşelătorului neîndurat şi, în locul ei, oricine primea o mască.

Când se făcea noapte şi oprea lucrul giganticei sale uzine de iluzii, înşelătorul arunca un hohot deasupra oraşului ucis şi, fără oglindă, ştia, odată cu degetele sale înţelegea că e frumos, că e adevărat, că, cu vieţile smulse, furate din figurile oamenilor nesocotiţi, el îşi dăruia o viaţă plină.

Poate de aceea nu-i păsa de vorbele oamenilor care-l vedeau uneori la răscrucile de drum şi nu le lua în seamă mila lor, tot aşa cum un hoţ, care duce sub o haină în zdrenţe comoara pe care a furat-o, nu ia în seamă mila trecătorului care-i aruncă un ban.

Atras de această stranie celebritate, se strecură într-o noapte cel mai puternic om din lume, dar stăpânit de cea mai cumplită figură pe care ar fi văzut-o un muritor. Omul fusese lovit de cel mai nemilos destin; încercaţi să vă închipuiţi această figură întoarsă; capul, în poziţie naturală, îi sta aşa cum ar sta un cap răsucit complet. Jos era fruntea, apoi mai sus nasul, apoi gura; ochii priveau de jos în sus, pleoapele i se închideau invers şi sunetul vorbelor sale fugea în sus. Meşteşugarul avar, care furase atâtea vieţi, nu voi să cedeze una singură din îngrozitoarea sa colecţie. Nicio mască din lume nu s-ar fi putut potrivi. Artistul ar fi trebuit, de astă dată, să dăruiască ilustrului său vizitator întâi viaţa unei figuri adevărate, peste care să aplice o mască. Dar meşteşugarul era atât de avar cu adevăratele

sale figuri, pe cât de avar ar fi cu aerul un om care ar putea respira numai prin deschizătura milimetrică a unei celule. Plăsmuitorul de măşti privi adânc pe cumplitul său oaspete, îl privi de sus în jos şi, peste figura aceea întoarsă, el lipi o mască pe care degetele sale înspăimântate o desăvârşiră cu o măiestrie care nu era întrecută nici chiar de monstruozitatea figurii de la-nceput. Personajul se privi în oglinda ale cărei valuri murmurau atâtea taine, apoi fugi ca un om care crede că lasă în urmă blestemul. Dar masca era numai mască şi viaţa întoarsă a capului îşi striga în fiecare secundă minciuna care o încleşta. Oamenii din jurul său râseră şi acoperiră de ruşine pe cel mai puternic om din lume care, în furia sa nemărginită, porunci sclavilor săi să aducă în faţa lui pe meşteşugarul batjocoritor. Omul înşelat vru să afle taina aceluia care făcea măşti; voia să ştie de ce s-a întâmplat cu el aşa, de ce niciunul dintre ceilalţi nu mai era recunoscut. Făuritorul de măşti nu putu să-şi dezvăluie secretul, nu putu să spună că ţine încuiate vieţile adevărate ale acelora pe care i-a înşelat, pentru că îi era teamă că astfel le va pierde, că îi vor fi luate înapoi. Plăsmuitorul de figuri se temu de moarte atât, încât primi să fie aruncat în temniţă, unde sclavii celui mai puternic om din lume îl torturară şi-i frânseră mâinile.

Stătuse atât de mult în închisoare, încât vieţile pe care le furase îşi topiră flacăra şi se stinseră. Iscoditorul de măşti avea viaţa unui vampir care trebuia să absoarbă mereu alte vieţi ca să n-o ucidă pe a sa. Când ieşi la lumină, fugi în atelierul său şi, privindu-se în oglindă, dădu un ţipăt. Se văzu aşa ca la-nceput, urât, nespus de urât. Degetele sale, frânte în temniţă şi omorâte, nu mai aveau nici ele înţelegerea pentru figura sa aşa ca altădată, iar măştile, toate măştile din atelierul prefăcătoriei, nemaifiind întreţinute de voinţa aceluia care le

dăruise o viaţă vremelnică, plesniră şi se făcură pulbere.

RĂZBUNAREA LUI GOG

Oamenii de pe punte nu mai ştiau dacă vasul se clatină din pricina valurilor mării sau din pricina vinului pe care l-au băut trei zile şi trei nopţi în şir. Petrecerea se desfăşura în mijlocul apelor nesfârşite, sub clopotul uriaş al cerului, acolo unde omul cel mai legat de legi şi obiceiuri este o jucărie neputincioasă împinsă de vântul firii sale. Cutia plutitoare n-avea nume şi, chiar de-ar fi avut, înţelesul s-ar fi înecat de mult în fundul apei. O bandă de piraţi deveniseră stăpânii vasului şi, din când în când, după o pradă grea, ca pentru a mulţumi cuiva, ridicau până-n slava întunecată a cerului chiotele lor de bucurie. Erau douăzeci la număr şi fiecare se pricepea atât de bine la un lucru deosebit, încât împreună făcuseră un tot. Oamenii trăiau laolaltă de vreme îndelungată şi colţurile caracterului lor se tociseră atât, încât întâmplările cele mai neaşteptate alunecau peste sufletul lor aşa cum alunecă un strop de ploaie pe luciul desăvârşit al sticlei. Viaţa lor era întotdeauna la fel; aventura le devenise lege şi primejdia, singura condiţie ca să nu moară. În toată răzvrătirea lor, oamenii aceştia înfrăţiţi cu valurile ştiau totuşi de frica lui Gog, un om negru, un munte pe picioare omeneşti; el singur îi adunase, ale lui erau totdeauna planurile cele mai îndrăzneţe, lui i se datorau toată bogăţia şi tot aurul pe care le târau de-a lungul apelor cei nouăsprezece piraţi. Gog ştia prea puţine vorbe, ceea ce era cu totul împotriva obiceiului acelora

care cutreieră mările şi poposesc prin toate porturile lumii, mărturie vie a turnului babilonic. Avea şi prea puţine gânduri, atât de puţine şi de încete, încât nu avea vreme să fie superficial. Primul lui gând, acela care-l făcea să se trezească în fiecare zi dintr-un somn prea scurt faţă de trupul lui uriaş, era la femeia aceea cu ochii de flacără, înfipţi într-un obraz de aramă, de o frumuseţe care se întrecea cu adâncimea mării. Din pricina ei şi a negrului mai puternic decât uraganul, toţi ceilalţi oameni nu ridicau ochii decât un metru şi jumătate deasupra podelei vasului, ca să nu întâlnească privirea ei sau, mai bine spus, pe aceea a lui Gog. Fuseseră altădată douăzeci şi trei de oameni, dar trei dintre ei, pe care negrul i-a bănuit doar cu gândul viclean, au fost aruncaţi peste bord în aceeaşi noapte, în mijlocul apei. De atunci nimeni n-a mai cutezat să murmure un cuvânt sau să creadă că ar putea scăpa de bănuiala sau privirea pătrunzătoare a lui Gog. Acestei femei i se cuveneau pe drept toate bijuteriile pe care le furau piraţii atunci când atacau vreo corabie cu oameni bogaţi, care trecea întâmplător, poate prin rătăcire, prin locuri depărtate. Negrul vorbea puţine lucruri şi cu femeia lui, care n-avea, care nu simţea nevoia să-l înţeleagă în vreun fel; vorbeau limbi diferite, aşa încât nu le mai rămâneau decât înţelesurile tainice şi dragostea sălbatică ce-i lega. Acest stăpân al piraţilor şi al valurilor avea o înălţime neobişnuită, terminată cu un cap de păcură; o figură neagră ca întunericul, pândită de doi ochi fosforescenţi. Avea o frunte mai calmă decât marea liniştită şi o gură energică, aşa cum au oamenii tari, răscoliţi de întâmplări rare, acoperiţi de o viaţă fără asemănare. Spaima şi fidelitatea celor nouăsprezece piraţi erau întreţinute de caracterul drept şi neînfrânt al lui Gog, de forţa lui, de curajul şi hotărârea lui, care îi ducea pe toţi, totdeauna, la izbândă. Numai el dădea pedepse, cu toate că era bun, sau poate tocmai de aceea. Oamenii drepţi şi

neînvinşi se lipsesc de acea bunătate care nu e decât slăbiciune şi îngăduinţă faţă de împrejurări în care nici cruzimea nu este de ajuns.

În noaptea aceea Gog şi oamenii săi, favorizaţi de un vânt prielnic, de curaj şi de întâmplare, au prădat un vas de două ori cât al lor, încărcat cu mărfuri coloniale destinate celuilalt continent. Piraţii, după ce furau şi îngrămădeau prada, ucideau pe toţi cei loviţi de nenoroc, le incendiau vasul, care se scufunda, târând în adâncuri toată întâmplarea. De astă-dată nimeriseră, pe lângă alimente rare, şi aproape zece lăzi pline cu sticle de vin şi băuturi, a căror calitate era neobişnuită. Însă, în toiul acestei sărbători, singurul care nu lua parte decât cu privirea era Gog, cel cu ochii pânditori, cu trupul oţelit, cu voinţa dârză şi cu răspunderea a tot ce-i aparţinea. El rămânea treaz întotdeauna, pentru ca la nevoie, prin lovituri şi poruncă, să readucă de departe limpezimea acelora nevoiţi să-şi păzească soarta în fiecare zi. Piraţii de pe mare sau cei ce străbat oceanul nu au destin, pentru că acolo totul e hazard şi întâmplare. Oamenii de pe punte petreceau de multă vreme, dezlegaţi de toate îndatoririle pe care le aveau faţă de meseria lor. Femeia arămie dormea şi Gog veghea cu un fel de îngăduinţă, cu aceea pe care o au bătrânii pentru cei ce încep viaţa. El ştia toate lucrurile, putea să îndure orice şi ştiinţa sau simţământul că îşi putea răsuci trupul lui puternic aşa cum nu putea face nimeni îi dădeau forţa să înlăture bucuriile joase ale vieţii. Poate că rămânea treaz mai ales din pricina femeii lui, pe care o iubea mai mult decât iubea furtunile, prăzile, ispitele şi primejdia propriei sale vieţi. Nu ştia nici el însă ce avea în noaptea asta, de i se încurcau gândurile; un fel de nelinişte îl prindea într-o plasă curioasă, îl arunca departe, îl trăgea înapoi. Braţele absurde ale bănuielii îi înlănţuiau sufletul, iar mintea limpede cerceta tot ce i se părea că ar fi

fost cu putinţă. Acum nu mai privea la petrecere, nu se mai bucura de nimic şi îşi spânzurase privirea de uşa care închidea căsuţa de pe punt,e în care dormea femeia. Gog avu o clipă şovăiala pe care n-o cunoscuse niciodată, apoi, năpraznic, sparse o sticlă pe scândura mesei şi, cu un glas care ar fi dominat şi uraganul, puse capăt dezmăţului şi tulburării care-i cuprinsese pe toţi. Într-o clipă, nevăzutul musafir beat, care îi zăpăcise pe toţi, fugi şi piraţii aşteptau să vadă pricina pentru care Gog le-a pus viaţa în faţă. De astă dată, negrul, mai îndârjit decât furtuna, nu văzuse nimic, nu auzise nimic, dar un fel de vârf ascuţit de instinct străpunsese cu câteva minute mai devreme întâmplarea pe care aveau s-o trăiască cu toţii. Nici n-au apucat să se pregătească bine şi se auzi cum un şuierat, după ce a spintecat noaptea, s-a prelins ca un şarpe sonor mai departe. Se apropia un vas, dar se apropia fulgerător. Oamenii lui Gog se treziră de-a binelea, se înarmară. Câteva împuşcături porniră de dincolo şi, deodată, vasul de piraţi fu înconjurat de bărci pline cu oameni tot atât de netemători ca şi aceia care, stăpâniţi de Gog, puteau înfrunta moartea oricând. A fost o luptă scurtă, inegală, hotărâtoare. Străinii au pătruns în vas după ce, zadarnic, piraţii au încercat să-i arunce în valuri. Gog sta neclintit, pironit în faţa acelei uşi care închidea cămăruţa în care dormea toată viaţa lui. Uriaşul lovea o singură dată, prăbuşind un cutezător. Cinci oameni se repeziră spre Gog, îi prinseră mâinile, picioarele, îi strânseră trupul, dar, când vrură să-l urnească, sângele său răzvrătitor îl răscoli, îl încinse şi, printr-o rostogolire înfiorătoare, se descleştă din strânsoarea acelora care nu puteau înţelege ce păzeşte el cu atâta înverşunare şi de unde luaseră muşchii săi atâta vijelie şi putere. Un drug de fier se abătu în creştetul capului de cărbune; Gog se clătină, apoi se întinse cu un zgomot de parcă s-ar fi prăbuşit o cetate, pe podea. Toţi piraţii fură

legaţi de stâlpii de pe punte, de marginea de fier a vasului, de cârligele înfipte în scânduri. În mijloc, în picioare, sta Gog, înfăşurat de frânghii prea groase şi prea bine înnodate pentru a le putea desface atunci când s-ar fi trezit din nesimţire.

Un soare strălucitor îşi arunca stropii de lumină prin sticla cerului, peste marea liniştită ale cărei valuri duceau cu nepăsare pe Gog, pe tovarăşii săi şi tot destinul lor curmat de o întâmplare. Într-un târziu, uriaşul ridică pleoapele, se uită de jur-împrejur cât se putea, îşi văzu oamenii legaţi şi nelămurit de repede îşi aduse aminte de tot ce se petrecuse. Se uită la uşa pe care ar fi vrut s-o păzească şi împotriva morţii. Începu să se zbată cumplit, împins de furie, de nelinişte şi de dor pentru femeia aceea, pentru tot ceea ce era mai frumos în viaţa lui, pe care nici proştii n-ar fi numit-o necinstită, ci doar fără de înţeles. Gog strânsese destule averi ca să poată părăsi marea, vasul şi pe tovarăşii săi, dar poate lui i se părea că numai între apă şi cer poate fi singur cu ochii care iluminau o figură de aramă nemaivăzut de frumoasă. Când Gog auzi un ţipăt şi văzu pe noul stăpân, care dinăuntru deschisese uşa odăii pe care o păzise atâţia ani, îl cuprinse o năprasnică tulburare, care creştea odată cu neputinţa. Stăpânul celor ce-i biruiseră vasul porunci să i se aducă „toporul“, un fel de sculă destul de complicată pentru liniştea mării. Un ascuţiş de oţel, legat printr-o sârmă de o bară superioară, cădea apăsat de o greutate la o simplă dezlegare de curea. Tovarăşii lui Gog fură aduşi, unul câte unul, lipiţi cu capul în sus de un butuc, peste care se abătea, vertiginos şi fără cruţare, cuţitul ucigător. Nouăsprezece capete fioroase, moarte şi însângerate, aruncate la întâmplare, spuneau prin rânjetul lor toată povestea de până acum. Stăpânul cel nou o aduse şi pe femeia care-l întovărăşise pe

Gog în viaţa lui, neclintită. O adusese numai ca să-i arate lui Gog că şi alte braţe decât ale sale o pot strânge şi că altă gură îi poate săruta buzele, învingătorii se năpustiră toţi asupra lui Gog, îi desfăcură legăturile şi, cu furie şi batjocură, îi rupseră hainele care-i acopereau trupul. Numai stăpânul lor sta departe, ţinând în braţele sale cea mai strălucită pradă de pe vasul piratului negru. Gog văzu toată întâmplarea; sângele îi năvăli în cap şi vru să mai scape o singură dată şi atunci nimeni nu i s-ar mai fi putut împotrivi. Totuşi, fu adus, mai mult târât, până în faţa toporului; căpitanul se apropie, împreună cu femeia care, din pricina spaimei şi a durerii, nu-şi mai dădea seama de nimic. Capul lui Gog fu şi el lipit de butuc, întocmai precum capetele tovarăşilor săi, cureaua se mai desfăcu o dată, greutatea mai apăsă o dată şi cuţitul căzu fulgerător, despică gâtul din care pentru ultima dată ieşi un ţipăt sfâşietor şi capul retezat rămase mort. Oamenii se dădură la o parte şi, când batjocoritorul se apropie singur de trupul care se rostogolise pe podea, se petrecu o întâmplare care nu încape în ţinuturile vorbelor: trupul lui Gog se zbătu cumplit şi, orb, absurd, numai cu furia împinsă de răzbunarea şi de dragostea lui nebănuită, printr-o singură săritură condusă de o întâmplare înfricoşătoare, prinse mijlocul unui învingător care dusese prea departe izbânda; picioarele lui Gog se încleştară spasmodic, mâinile i se strânseră reflex pe trupul celuilalt într-o ultimă încrucişare.

Trupurile se lipiră atât de tare încât, atunci când redeschise ochii, femeia zări trupul lui Gog cu un cap pe care nu-l mai văzuse niciodată…

CAPCANA

Nici nu mai ştiam de când ploua şi nici cât timp trecuse de când stam în cafenea, pradă gândurilor care se învălmăşeau în minte; poate că trecuse o oră, poate două, poate mai mult sau chiar mai puţin decât câteva minute. Singurul lucru de care acum sunt sigur este că, deodată, m-am smuls din nesfârşitul imperiu al arbitrarului, cu hotărârea îndârjită de a pune ordine şi de a înfrunta hotărârea batjocoritoare a haosului. Simpla mea intenţie de opunere deveni subit o placă izolatoare, îndărătul căreia încâlceala îşi desfăşura firele (paradoxul aparţine numai vorbelor), dar dincoace limpezimea se întindea pe o suprafaţă netedă. Privirea îmi alunecă alături şi atunci părăsii toate gândurile; masa la care eram aşezat n-avea – mi se părea – nimic din incertitudinea şi plutirea haotică a oricărei idei, scaunul la fel, iar paharul cu ceai era atât de fierbinte, încât nici chiar un nebun nu i-ar fi tăgăduit existenţa. O clipă, am trecut din nou pragul şi am contemplat lumea tuturor judecăţilor mele, în care limpezimea cea mai desăvârşită putea fi limitată oricând de o părere contrară celei anterioare. De o parte erau lucrurile, obiectele, de partea cealaltă gândurile mele, a căror ascuţime nu era suficientă pentru pasiunea mea de certitudine; dar masa, scaunul şi paharul despre care vă spuneam aveau o existenţă nepăsătoare, indiferentă, pasivă, pe când judecăţile erau vii, dinamice. Pentru a abandona lumea geometrică a gândului îmi trebuia ceva real, dar viu. Fulgerător,

capcana magică a ochiului meu avid de întâmplări prinse imaginea unui trecător care nu se deosebea de ceilalţi decât doar prin aceea că era cel mai banal cu putinţă… Omul era ales la întâmplare şi eu, ştiind că evenimentul arbitrar e mai viu decât cel determinat de cauze implacabile, mă bucuram la gândul că experienţa mea va fi întreagă. Nici nu ştiu când am ajuns afară şi am început să urmăresc pe omul care n-avea niciun motiv să se gândească la mine.

Era înaintea mea cu zece paşi, poate, şi îşi muta trupul cu liniştea aceluia care n-are nicio umbră de îndoială sau curiozitate. Un cap oarecare, căzut ca din întâmplare pe un trup susţinut de două picioare, a căror deplasare nu putea fi decât mecanică. Stărui asupra acestui amănunt pentru că, timp de trei luni, cât a durat goana mea după acest om, nici o dată, nici o singură dată, n-a întors capul. Din când în când, plictisit că urmăresc o jucărie mediocră, îi ieşeam în faţă, îi priveam ochii a căror inexpresivitate era, cu adevărat, tulburătoare. Totdeauna era îmbrăcat la fel şi îmi plăcea să constat, în fiecare zi, aceeaşi pată nehotărâtă pe spatele hainei sale negre; e uşor de înţeles cum am ajuns să cunosc cel mai neînsemnat amănunt, al hainelor, ghetelor, pălăriei, într-un cuvânt al vieţii sale exterioare. Pasul meu îşi schimbase mişcarea imitând, într-un fel nevoit, mersul omului din faţa mea. Mi s-a părut, totuşi, nu ştiu de ce, într-o seară, că acest muritor are în toată existenţa sa un fel de certitudine, pe care, dacă aş fi stăpânit-o şi eu, aş fi rămas de la început atunci în cafenea şi n-aş mai fi fost silit să-mi împletesc viaţa cu aceea a unui trecător indiferent. V-am spus, doar, că m-am luat după el numai ca să sparg nesigura lume a gândurilor, o lume în care totul e cu putinţă. Am ieşit pe stradă şi am ales o marionetă trasă de sforile soartei şi am însoţit-o zi şi noapte, până i-am devenit umbră aproape.

Toate astea le-am făcut pentru că nesiguranţa mea mă neliniştea şi pentru că am crezut în neîndoielnicul vieţii concrete. Trebuie să vă spun că nu mai era taină pentru mine nimic din viaţa dinafară a urmăritului; ştiam unde locuieşte – pe o stradă fără cea mai mică particularitate –, într-o casă cu două ferestre încremenite. Începusem să-i cunosc prietenii şi să mă familiarizez cu toate obiceiurile aceluia care intrase în viaţa mea numai ca să mă dezmintă. Omul acesta îngrozitor cred că a ştiut tot; cred, acum, că mersul său liniştit, figura sa inexpresivă, păzită de doi ochi şterşi, erau o batjocură aruncată cu ură în spate urmăritorului, adică mie. Zile lungi, săptămâni cumplite mi-am istovit puterile numai ca să aflu ce se petrece, numai ca o întâmplare revelatoare să mă răsplătească şi să-mi potolească setea de certitudine. Dar zilele se repetau şi nopţile se încălecau una pe cealaltă; omul meu intra în casă, eu îl pândeam până ieşea, apoi mă strecuram lipit de ziduri după el, intram oriunde intra şi el şi trăgeam cu urechea lipită de dosul uşilor, dacă era nevoie, numai ca să nu scap sâmburele, sensul întâmplării care trebuia să-mi aducă liniştea. Simţul de pânditor mi se ascuţise atât de sălbatic, încât începui să bănuiesc de dimineaţă amănunţita desfăşurare a vieţii unui om oarecare. Dar nu numai atât; oricând aş fi fost întrebat puteam răspunde la orice ţinea de viaţa acelui trecător, o viaţă limpede, meschină, searbădă, organizată împotriva mea. Ca să nu-mi scape nimic, am notat în fiecare zi tot ce s-a petrecut, toate nimicurile care ar putea reface totdeauna viaţa anonimului. Astăzi, când recitesc acele foi, mi se pare că din ele iese un ironic val care mă înfăşoară. Dar şi atunci aveam un vag presentiment că totul nu-mi va folosi la nimic. Cred că omul săvârşea dinadins aceleaşi mişcări, că nu era atât de obişnuit pe cât voia să pară, pentru că gestul său se repeta cu o regularitate care numai întâmplătoare nu putea fi.

Strania uniformitate a unui om oarecare te înspăimântă şi te îndârjeşte. Eu mărturisesc, fără niciun sentiment de umilire, că străinul m-a prins în blestemata sa capcană numai prin repetare, printr-o repetare inumană. Înţelegeţi că eu am aşteptat să se întâmple ceva! Numai astfel aş fi căpătat siguranţă în viaţa dinafară, al cărei clocot a pus capăt gândurilor mele în acea seară. A fost zadarnic! Viaţa trecătorului urmărit de mine semăna cu o plasă uriaşă în care aş fi vrut să distrug un ochi ca să-i prind ţesătura interioară şi înţelesul.

Într-o zi, chinuit de desfăşurarea absurdă a acestui fir, îndârjit ca niciodată, poate vrând să răzbun umilirea mea şi să-mi potolesc patima pentru certitudine, l-am oprit brusc pe omul din faţa mea şi cu un glas în care dorul de răzbunare, umilirea şi orgoliul aveau parte egală i-am strigat:

– Zadarnic te prefaci! Am aici, în mână, sugrumată, viaţa pe care ai trăit-o în ultimele trei luni; uite, te-am urmărit pas cu pas şi, vrând să-ţi baţi joc de mine, te-ai strâns şi te-ai răsucit ca un şarpe.

Omul păru foarte surprins, uluit chiar, apoi, cu o linişte şi o sinceritate neobişnuită, îmi spuse:

– Iartă-mă, domnule; acum o jumătate de ceas am venit pentru prima oară în viaţa mea în acest oraş; nu te cunosc!

Apoi, cu un gest curtenitor, mă dădu la o parte, se amestecă printre oameni şi dispăru.

OCHIUL DE MORT

Cei doi oameni vorbeau parcă de la-nceputul lumii. De ceasuri întregi, adânciţi în aceleaşi fotolii, obişnuiţi cu loviturile monotone ale stropilor de ploaie care se abăteau aproape vertical asupra ferestrelor, se răsuceau în jurul aceleiaşi probleme. Niciunuia dintre cei doi nu-i venise în minte să aprindă lumina, poate numai din pricina gândului că fiarele sălbatice ascunse în nesfârşita câmpie a fanteziei ar fi fugit înspăimântate, dând cu ochii de vulgara realitate a unei camere. Era numai atâta întuneric cât îi trebuie bănuielii ca să recunoască drumul… şi atâta zgomot cât îi trebuie liniştii ca să se furişeze nebăgată în seamă. Depărtarea dintre cei doi oameni era o coardă atât de bine întinsă, încât cuvintele alunecau ca şi cum ar fi fost absorbite, ducând în sonora lor alcătuire o infinitate de nuanţe. Din verigile de fum ale ţigării celui din fund, ca dintr-un tub, se auziră vorbele:

– Un lucru se poate întâmpla dincolo de orice dovadă, după cum toate dovezile din lume nu sunt suficiente pentru a da naştere unui fapt.

– Bine – spuse celălalt –, dar pe ce te sprijini în toate pe care mi le-ai destăinuit până acum? Oricum, trebuie să fie ceva care să justifice cât de puţin cea mai mare ciudăţenie!

– Fireşte că da! Ascultă-mă; de-abia acum îmi dau seama că gândul meu era sprijinit pe o întâmplare pierdută de memoria mea. Această idee n-a fost

născocită de mintea mea, ci furată dintr-o întâmplare pe care o uitasem. În urmă cu treizeci de ani, când eram tânăr, l-am sărbătorit pe un coleg de facultate. În toiul petrecerii – după câte îmi amintesc, din pricina unei femei –, un prieten comun se năpusti cu un cuţit asupra celui sărbătorit şi, înainte ca cineva să-l fi putut apăra, îl lovi atât de puternic, încât acesta, fără niciun ţipăt, se prăbuşi neînsufleţit la pământ. Din pricina emoţiei, n-am putut dormi toată noaptea; am stat întins pe pat cu lumina aprinsă la început, apoi, am stins-o, ca s-o aprind din nou. Dimineaţa, târziu de tot, am adormit. Acum ascultă-mă altfel decât m-ai ascultat totdeauna. Târziu spre seară, când m-am deşteptat, zadarnic încercară ochii mei să vadă lucrurile din juru-mi. Simţeam distinct cum eu le vedeam, dar ochii, da, da, ochii mei, printr-un fenomen de independenţă, de anarhie, nu vedeau decât imaginea prietenului meu străpuns de cuţit. Nu era ce s-ar putea numi obsesie. Aş zice mai curând că obiectele reale din jurul meu mă obsedau, pentru că eu ştiam că trebuie să le văd, deşi nu le vedeam, pe când întâmplarea aceea nefericită era clară, era de o limpezime care înlătura orice îndoială. Ştim cu toţii cum arată o imagine adusă în minte de amintire; ea este – în toată precizia ei – foarte vagă ca fenomen optic şi îi simţim – oricât ar fi de puternică – imaterialitatea. Dacă ne-ar întreba cineva şi dacă am vrea să răspundem cu o sinceritate care înlătură limbajul literar, am recunoaşte că senzaţia noastră n-are nicio înrudire cu un fenomen optic propriu-zis. Întâmplarea aceea însă era actualizată – ca să spun aşa – a doua zi şi avea o realitate luminoasă în interiorul ochilor mei. Înţelegi ce-ţi spun? Figura celui ucis era o imagine încremenită pe retina ochilor mei, care priveau în zadar obiectele din faţa lor.

– Dar de aici şi până la fantezia ta de acum – răspunse celălalt – este o depărtare…

– Dimpotrivă; nu e nicio depărtare. Întâmplarea aceea, cercetată aşa cum se cuvine, are în realitatea ei mai multă exagerare decât principiul care reiese din ea. Gândeşte-te bine! Un ochi viu, supus unor schimbări necontenite de imagini, rămâne totuşi impresionat în aşa chip, încât fenomenele ulterioare îl lasă insensibil. Câte imagini n-au mai încercat să fie prinse de privirea mea după întâmplarea aceea în urma căreia ochii mei parcă şi-ar fi închis o poartă magică! Dacă însă după împrejurarea la care am fost martor în acea noapte aş fi murit, firește că imaginea scufundată în ochii mei ar fi rămas, deşi nimeni nu şi-ar mai fi dat seama. Este de la sine înţeles că fenomenele naturii producându-se fără voia noastră, existenţa lor nu datorează nimic sensibilităţii noastre. Am auzit că unii oameni se îndoiesc, de pildă, de existenţa unei mese imediat ce ochiul o părăseşte… Fantezia este singura scuză a naivităţii omeneşti. Mi se pare de netăgăduit că, tot aşa cum există obiecte pe care nu le mai privim, există şi rămân înăuntrul ochiului nostru imagini, deşi *noi* nu le mai vedem niciodată.

– Şi mie mi se pare că înfăţişezi într-un chip prea firesc lucruri care, dacă ar exista, ar fi într-adevăr atât de bizare, încât nicio demonstraţie nu le-ar putea arăta.

– Vezi? Înainte cu un ceas nu primeai faptul, pentru că nu vedeai nicio demonstraţie, şi acum nu primeşti demonstraţia, pentru că ţi se pare că obiectul ei este o prea mare ciudăţenie! Nu, nu! Ideea mea e simplă: că imaginile durează în retină e un fapt stabilit de ştiinţa fizicii, care recunoaşte că ochiul păstrează o zecime de secundă ce l-a impresionat. Dar optica nu şi-a pus niciodată

problema persistenţei imaginii într-un ochi mort… Fizica nu avea de ce să-şi pună o asemenea problemă, deoarece ea consideră ochiul numai organ viu. Altminteri, fizicianul cercetează fenomenul de reflexie pe placa aparatului fotografic, despre care se poate spune cel puţin că imită construcţia ochiului omenesc. Ochiul viu reţine a zecea parte dintr-o secundă o imagine, fiindcă una următoare îi ia locul; dar, dacă într-un ochi un obiect s-a reflectat pentru ultima dată şi dacă pleoapa a căzut, de ce imaginea acelui obiect n-ar dura atât cât durează ochiul, considerat de astă dată un oarecare aparat optic? Cred însă că numai o emoţie puternică poate provoca aşa o dilatare a pupilei, încât imaginea reflectată să apară limpede pe retină, pentru ca prin ajutorul unui aparat extrasensibil să poată fi prinsă şi reînregistrată!

În seara aceea aici s-a isprăvit discuţia începută cu mulţi ani înainte. Bătrânul care sta în fund, lângă sobă, fusese până în urmă cu douăzeci de ani un medic ilustru, un oculist despre care se spune că făcea minuni.

Într-o zi însă o paralizie a membrelor inferioare îl ţintui la pat; de atunci Bronislav nu se mai putea clinti. Şedea toată ziua aproape într-un fotoliu cu roţi a căror învârtire îl ducea dintr-un loc într-altul. Practica încă medicina atât cât îi îngăduia boala, adică rar şi numai pentru cazuri excepţionale. Tânărul era asistentul şi prietenul său care-i ţinea de urât. Bătrânul cerceta cu pasiune problema persistenţei imaginii într-un ochi mort. Alături de odaia în care dormea avea o cămăruţă în care, în afară de el, nu pătrunsese nimeni vreodată. Seara sta la masă liniştit, vorbea despre evenimentele zilei sau despre întâmplări fără însemnătate, numai ca să acopere misterul vieţii sale. După ce pleca toată lumea şi se stingeau luminile, Bronislav

aluneca pe scaunul blestemat până la uşa cămăruţei sale obscure. După ce o încuia pe dinăuntru, sta o clipă pironit, privind cu ochii sticloşi ciudatul său laborator. Pe peretele din fund stau spânzurate de nişte mânere o mulţime de sticle rotunde, bombate, plate; altele erau de formă pătrată, dreptunghiulară, rombică. Alături, pe zidul lateral, o mie de oglinzi de toate formele, de toate mărimile, concave, convexe, stranii sticle cu cositor, care reflectau deformat peretele din faţă. Aici, câteva rafturi erau despărţite în sute de cutiuţe etichetate. Un dulap cu pereţi de cristal conţinea foarte complicate scule medicale. În mijlocul acestei odăi se ridica o celulă mică, atât de mică, încât de abia încăpea Bronislav. Aici era cel mai mic atelier fotografic din lume. Bătrânul putea să facă tot felul de lumini în care să scufunde cele două camere. Printr-o simplă apăsare pe buton, camera devenea albastră, apoi, ca şi cum în apele ei luminoase cineva ar fi turnat roşu, obiectele toate, oglinzile, sticlele, dulapul şi cele o sută de sertare erau acoperite de o imaterială pânză violet, în timp ce în camera neagră Bronislav sta parcă zidit într-un cub de întuneric. Pe partea interioară a uşii, un ecran aştepta imaginile unui aparat de proiecţie, al cărui ochi se găsea în interiorul celulei. Bătrânul adunase, în afară de toate aceste ciudăţenii, câteva sute de ochi de animale. Experimenta cu o răbdare de diavol, de ani şi ani, dar niciodată n-a putut smulge de pe o retină moartă o imagine, ultima imagine încremenită. Bronislav îşi explica insuccesul său prin aceea că, în toată imensa-i colecţie de ochi, nu avea niciunul care să fi fost stăpânit de o emoţie puternică, atât de puternică, încât imaginea să fi fost atrasă magnetic. Animalele n-au emoţii, ci numai spaimă sau, mai bine-zis, o contracţie reflexă prin care trupul încearcă să scape de moarte. Numai conştiinţa omenească ar putea avea o emoţie atât de extraordinară, încât psihologicul,

dominând alcătuirea fizică, să facă cu putinţă înlăturarea proceselor organice sau să le întârzie apariţia. Astfel, numai omul ar putea avea atâta curiozitate în clipa în care trupul său e străbătut de fiorul dispariţiei, încât procesul fizico-chimic al morţii să-şi suspende într-o instantanee fâşie de timp desfăşurarea. Bronislav era încredinţat că ochiul de animal, suportând el însuşi procesul morţii, retina, printr-o modificare bruscă a compoziţiei sale, devine inaptă dacă nu să înregistreze ultima imagine, atunci, cel puţin, s-o păstreze.

Într-o seară, slugile doctorului auziră un ţipăt sfâşietor venind din camera de lucru a asistentului. Uşa însă fiind încuiată pe dinăuntru, nu putură pătrunde decât prin spargere. Trupul tânărului prieten al lui Bronislav era întins fără răsuflare. Ancheta stabili că, imediat ce s-a dat alarma, bătrânul doctor a fost găsit dormind aproape în propriul său pat. Cu toate că uşa odăii în care se săvârşise omorul era încuiată, cineva ar fi putut părăsi clădirea sărind peste un balcon ridicat de-abia cu doi metri deasupra pământului şi, prin grădină, s-ar fi putut face nevăzut. Cercetarea medicului legist a stabilit însă într-un chip neîndoielnic un fapt extrem de ciudat: ţipătul a fost dat înainte ca mâinile ucigaşe să se fi încolăcit în jurul gîtului. Acest fapt, de altfel, era întărit şi de mărturia servitorilor care declarau fără şovăială că ţipătul era prea distinct ca să fi putut porni dintr-un gâtlej sufocat. Pe de altă parte, era evident, după urmele lăsate de degete, că mâna care s-a strâns şi-a crispat oasele cu o putere neobişnuită şi tot după aceleaşi urme se vedea sigur că asasinul a venit pe la spate. Erau opt amprente pe partea din faţă a gîtului şi două după ceafă. Aşadar, recapitulând elementele stabilite de anchetă, reieşea limpede că asistentul a fost gâtuit pe la spate şi că a dat un ţipăt înainte ca ghearele să i se înfigă în carne, deşi

n-a putut vedea pe nimeni. Nu se poate presupune că un ţipăt atât de spăimântat să fi urmat doar unui zgomot pe care asistentul l-ar fi auzit în spate înainte de a se fi putut întoarce. Ţipătul era al unui om conştient de ameninţarea morţii. Cred aproape de prisos să adaug că lipsea un ochi, smuls cu o violenţă fără seamăn din orbita cadavrului.

Prefectul de poliţie care inspecta acest caz a fost de la început lovit de curiozitatea întâmplării: un om tânăr gâtuit fără motiv obişnuit. Nu era certat cu nimeni, nu se putea bănui răzbunarea vreunui prieten gelos şi apoi ochiul scos indica fără ezitare pe asasin. Poliţistul era foarte precaut şi îşi făcea cercetările cu o linişte extraordinară numai ca să-i dea ucigaşului iluzia că nu e bănuit şi o făcea numai pentru că el nu urmărea atât prinderea vinovatului, cât surprinderea lui asupra unor gesturi care ar fi putut lămuri întâmplarea. A treia seară după crimă, cercetătorul, înfăşurat în cea mai deasă plasă a tăcerii, îl urmărea pe Bronislav. Prin ochiurile perdelei care-l acoperea privirea poliţistului îl surprinse pe bătrân coborând cu o mare încetineală din pat. După o jumătate de oră de caznă, se aşeză în fotoliul cu roţi. Luă de pe noptieră o cheie cu care descuie un sertar al mesei din care degetele sale scoaseră o legătură de chei. Mişcă roţile care, din pricina cauciucului şi a covorului, înaintau în cea mai mare linişte şi, când ajunse în faţa uşii care-l despărţea de enigmaticul său laborator, puse una dintre chei în broască, răsuci şi intră. Poliţistul auzi cum încuie uşa; lipi urechea şi auzi un sunet a cărui cauză nu o putu identifica. Mai auzi şi altele, tot atât de indistincte. Deodată însă urechea poliţistului înregistră un hârâit de roată a cărei învârtire era rapidă. Atunci chemă încă trei oameni care nu aşteptau decât un semn şi împreună sparseră uşa. Bronislav fugi din celulă, în timp ce aparatul său de proiecţie arunca

pe peretele alb al celei de a treia camere imaginea revelatoare. Cei cinci oameni văzură departe, fiindcă uşa laboratorului era prăbuşită, pe ecranul natural al unui perete din fund, doi ochi căscaţi violent şi, deasupra celor două mâini care strângeau gâtlejul, figura lui Bronislav. Acum se lămurea totul; asistentul privea în oglindă în clipa în care mâinile lui Bronislav se apropiau fulgerător de gâtul său. Nu avu decât timpul să dea un ţipăt groaznic, ca al unui om care ştie că va muri, în timp ce ochiul său înregistrase ultima imagine, triumful ideii lui Bronislav.

OMUL CARE ŞI-A VÂNDUT TRISTEŢEA

Domnul Ulrich, în vârstă de aproape şaizeci de ani, se găsea la sfârşitul unei cariere destul de grele; îşi alesese una dintre acele meserii care, în loc de a da unui om cea mai măruntă satisfacţie, îi asigură o viaţă fără grija veşnică a zilei de mâine. Mai bine de treizeci de ani s-a trezit în fiecare dimineaţă, în afară de duminică şi sărbători sau în zilele de concediu, la aceeaşi oră, a făcut un sfert de ceas cam aceleaşi mişcări şi, după un „Bună dimineaţa, Zenaida!“, pleca ţinând în mâna stângă sau atârnat de braţul drept un baston delicat de abanos, care se termina cu un căpşor de câine adâncit în argint, cu doi ochi acoperiţi de două pietricele verzi. Când trecea prin curte ameninţa prietenos cu degetul un dulău mare, negru, care îmbătrânise păzindu-i casa, şi ieşea pe poartă cu piciorul drept, dând curs în acest fel singurei superstiţii pe care o viaţă prea ordonat încheiată ar fi avut răgaz s-o cultive. Făcea doar câţiva paşi până ce dădea într-un loc viran, un fel de maidan pe care se jucau copiii, iarna lunecând pe sănii din susul povârnişurilor anume făcute, vara bătând mingile, conducând cercurile şi punând la cale tot felul de comedii care, uneori, provocau neliniştea întregului cartier. Ulrich, de treizeci şi cinci de ani slujbaş la un minister, străbătea în fiecare zi drept maidanul, strecurându-se printre jocurile copiilor, nevrând să ocolească drumul oricât de puţin ar fi fost. Văzuse astfel

crescând aproape sub ochii lui toate progeniturile mahalalei şi el însuşi se tocise, cum îi plăcea uneori să gândească despre sine, trecând mereu şi mereu prin aceleaşi locuri, văzând aceleaşi case, privind aceiaşi copaci. Cu vremea, e drept, ajunsese subdirector la ministerul său, dar calea asta în urcuş, parcursă cu trudă câteva decenii, acoperise bucuria pe care poate că ar fi avut-o omul dacă s-ar fi trezit într-un frumos crepuscul al dimineţii, deodată, cu acest grad; aşa, Ulrich primise avansările succesive cum îşi primea leafa; ştia că i se cuvine şi o privea fără nicio surpriză. Nici în căsnicia lui nu prea avusese noroc. Doamna Zenaida era o femeie de treabă care se scula cu noaptea în cap şi deretica mai mult de cât era ziulica de lungă, aşa încât femeile din împrejurimi îi botezaseră casa „farmacie“, înlocuind astfel invidia cu o nuanţă de batjocură… De femeia lui nu avea a se plânge Ulrich, dar din această căsătorie se născuse o fată în existenţa căreia, prin poarta precocităţii, nu i se văzuse decât urâţenia… Cu toate că avea o gură strâmbă şi, prin urmare, articula cu dificultate vorbele, care din pricina aceasta erau puţine la număr, spun, cu toate acestea, nu se găsise nimeni care să se însoare cu ea; ba mai mult, nimeni nu-i căuta tovărăşia, iar băieţii acelei străzi, o ocoleau foarte vădit. Această întâmplare şi poate şi altele din viaţa conjugală a lui Ulrich, asupra cărora nu e util să stăruiesc, deveniră marea sa tristeţe. Domnişoara Marga era în a treizeci şi şasea toamnă a vieţii sale şi, dacă nu s-ar fi întâmplat o minune ale cărei detalii le voi da mai jos, ar fi intrat într-o iarnă polară. Subdirectorul era din ce în ce mai amărât, mai posac, mai trist. Viaţa nu-i oferise nicio consolare pentru că, în afară de treaba pe care o îndeplinea în fiecare zi, nu ştia să mai facă nimic. Nu se rugase în biserică în viaţa lui şi asta nu din pricină că n-ar fi crezut în Dumnezeu, ci fiindcă pentru el lumea era împărţită în compartimente foarte hotărâte; aşa

cum el era slujbaş, altul vânător, grădinar sau croitor, tot aşa numai unora, după părerea sa, le aparţine ştiinţa înţelegerii lui Dumnezeu. De aceea, într-o noapte, pe când se întorcea de la birou şi era încărcat cu fel de fel de registre, mape, fişe, pe care le luase acasă pentru a le pune în ordine şi pe când cugeta la amara tristeţe a vieţii sale, ieşindu-i în cale Satana, Ulrich se dădu câţiva paşi înapoi, mută bastonul de pe braţul drept în mâna stângă, scoase din cap pălăria tare şi se înclină respectuos cu vorbele:

– Scuzaţi! Eu nu am de-a face decât cu statul! Sunt destui vrăjitori în oraşul ăsta, duceţi-vă la ei!

Şi, cu o mişcare a cărei graţie consta într-o extremă corectitudine, se dădu la o parte şi ar fi plecat încredinţat că a avut o întâlnire de gravitatea aceleia prin care cineva te întreabă, fie chiar în miez de noapte, de o stradă sau de adresa unui cunoscut, dacă dracul nu l-ar fi oprit cu o săritură a cărei supleţe cei dintâi i-o recunosc reprezentanţii Bisericii. Era îmbrăcat cam aşa cum am fost obişnuiţi întotdeauna să-l vedem, dar nu din pricină că garderoba sa n-ar fi fost îndeajuns de bogată, ci pentru că, altfel decât în îmbrăcămintea lui clasică, l-ar fi speriat pe bietul Ulrich şi l-ar fi jenat pe el, omul deprins să se supună legilor şi moravurilor în vigoare. Pentru că slujbaşul ţinea în colţul buzelor o ţigară şi se scotocea zadarnic prin buzunare pentru a găsi un chibrit, diavolul învârti o mână în aer şi, din fântâna beznei, smulse o flacără care dănţui galant în palma sa, oferită lui Ulrich în chip de lavă. Flăcăruia era un drăcuşor mic, vesel, roşu, care în hohotirile lui pitice scotea în noapte limbi albastre. După ce Ulrich îşi aprinse ţigara, mai făcu câteva graţioase sărituri în palma patronului său, mai scoase o dată limba albastră şi se lăsă înghiţit de haos.

– Acum să stăm de vorbă! începu Satana.

– Nu am nimic de discutat cu Domnia Voastră.

– Nu, nu! Ulrich, fii mai calm şi mai chibzuit; nu da cu piciorul norocului, nici când ia forma unui drac; stai, că vreau să-ţi propun un târg!

– Nu încheiem niciun târg, pentru că până acum, din câte ştiu, pe toţi i-ai păcălit!

– Cum i-am păcălit pe toţi? Judecă drept, domnule subdirector Ulrich. Gândeşte-te numai că Goethe îşi datorează geniul proverbialei mele bunătăţi. Cum adică? Pentru că a fost prim-ministru în patria sa şi-a luat îngăduinţa să monopolizeze în aşa fel orice autoritate, încât dintr-un pact pe care eroul său îl încheie cu mine el să facă o melodramă? Unde s-a mai pomenit ca dragostea să absolve pe om de păcatul pecetluit de diavol? A fost în *Faust* un truc de prestidigitator, un truc pe care în nemuritoarea mea seninătate nu l-am denunţat; se putea altfel? După ce i-am acordat acelui netrebnic savant tinereţea, după ce i-am dăruit viaţa, după ce i-am născocit o Margaretă neverosimilă, după ce l-am acoperit de dragoste, de fericire şi de aur, puteam eu să pedepsesc aşa cum se cuvenea ingratitudinea autorului? După ce s-a purtat aşa cum ştiţi cu toţii, eu am închis ochii editorului, ai publicului şi ai tuturor cronicarilor vremii, încât nimeni n-a văzut monstruozitatea întâmplării. Pe urmă, ai văzut ce frumos m-am purtat cu un oarecare Chamisso. Unde s-a mai pomenit ca cineva să cumpere o umbră? Aţi învăţat cu toţii, într-un capitol al fizicii numit „optică“, imaterialitatea absolută a umbrei. Umbra nu e doar decât „absenţa“ luminii. De ce şi-or fi închipuind oamenii că Belzebuth e mai prost decât ei? Un mediocru cum e Peter Schlemihl m-a păcălit pe mine? El mi-a dat un fleac de umbră, şi eu i-am

dăruit bani cu nemiluita? M-am lăsat tot eu păcălit şi de astă dată şi nu m-am supărat, pentru că însuşi Chamisso nu era vrednic să facă umbră pământului, darmite eroul său… Ăsta e tâlcul, iubite domnule subdirector, dar, dacă voi aţi înţeles altceva, eu v-am lăsat în pace!

– Bine, bine! Dar ce vrei de la mine? Eu nu-ţi pot oferi nimic şi nu cer în schimb nimic!

– Vă înşelaţi, domnule Ulrich, reluă Satana din ce în ce mai insinuant, mai fermecător, cu gesturi şlefuite de milenara utilizare a diavolului în toate scenele omeneşti. V-am desprins din adâncurile reşedinţei mele şoapta de jale şi v-am auzit de la multe mii de leghe vaietul care vă întovărăşea tristeţea acum câteva minute, când veneaţi trudit acasă… Vă ofer fericirea, bucuria, în schimbul tristeţii!

– Şi ce vă pot da eu?

– V-am spus: tristeţea! Vreau să vă cumpăr tristeţea. M-am plictisit în veşnica mea bucurie… În imperiul meu, aşa întunecat cum îl socotiţi voi, domnesce râsul şi veselia covârşitor mai mult decât în zilele luminoase care se întind deasupra pământului… Am nevoie de multă tristeţe şi de grea amărăciune ca să vopsesc un fundal pentru bucuria iadului meu şi, cum ştiam că sunteţi omul cel mai trist din oraş, m-am adresat Domniei Voastre.

Ochii diavolului clipiră ca fosforul ademenirii în noaptea tânguitoare care-l învăluise pe Ulrich toată viaţa. Degetele Satanei se subţiară într-o acoladă reverenţioasă, genunchii i se îndoiră într-o plecăciune copleşită de curtenire, iar glasul său, dăruit cu inflexiuni care furaseră o savoare vrăjită, se prelingea mieros în urechile lui Urlich, care începu a tuşi tare şi a săvârşi mişcări violente ca să

se trezească din vis. Demonul, însă, cu ştiinţa tuturor lucrurilor şi cu sentimentul tuturor bănuielilor omeneşti, îi puse mâna pe umăr şi, scuturându-l prieteneşte, îi spuse:

– Adineaori voiaţi să vă lepădaţi de mine pe motiv că nu aveţi relaţii decât cu statul şi acum voiţi să mă alungaţi, nădăjduind că toată această pe cât de fericită, pe atât de reală întâmplare e scufundată în uriaşul vas al somnului. Domnule Ulrich! Un diavol nu are nevoie să patineze pe sticla visului atunci când creaţiunea i-a asigurat realitatea vieţii adevărate… Numai sfinţii şi mântuitorii apar în vis.

Şi, zicând acestea, luă toate registrele lui Ulrich şi i le aruncă într-o băltoacă din apropiere, atingând o clipă chipul lunii oglindit în ea. Şi, cum subdirectorul se repezi ca să le scoată, dracul îl pironi cu privirea, adăugând:

– Nu mai aveţi nevoie de aceste registre blestemate dacă vreţi să cădem la o învoială, iar de nu, toate registrele din lume, ordonate ca prin farmec, nu vor izbuti să vă acopere tristeţea.

Ulrich rămase ca trăsnit câteva secunde, apoi, cu hotărârea care-l caracteriza, de câte ori în urma unei îndoieli îşi dădea seama de adevăr, avansă spre interlocutorul său cu vorbele:

– Excelenţă drăcească! Îmi dau seama că nu e vis, că e adevărat, că sunteţi binefăcătorul meu. Spuneţi şi primesc!

Mephisto se răsuci în loc, deschise larg aprigele-i arcuri ale sprâncenelor, înţepeni pe picioare, descrise cu mâna de abanos nişte cercuri pe tabla întunecată a cerului de noapte şi, ca şi cum ar fi stins nevăzutele becuri ale întunericului, lumina năvăli din cealaltă parte îl lumii.

Din acest moment, fireşte, începe viaţa de aventuri a lui Ulrich; a ajuns acasă când s-a crăpat de ziuă şi asta pentru prima dată în viaţa lui de om căsătorit. Doamna Zenaida dormea, astfel încât nu fu nevoit nici măcar să-i dea socoteală unde şi cum a zăbovit atât. Nu pentru că nu ar fi avut încredere în seriozitatea acelei discuţii nocturne şi în învoiala lui cu Satana s-a trezit Ulrich ca de obicei, s-a îmbrăcat şi a plecat la birou, ci pentru că se temea ca, stând acasă, să nu trezească bănuielile soţiei sale şi, astfel, nevoit să spună ceva, să nu strice puterea vrajei. Când a străbătut maidanul a văzut toate registrele sale în băltoaca în care săriseră în noaptea precedentă. Le ridică unul câte unul, cumpără apoi de la debitul din colţ un jurnal cu foi multe în care le înveli şi, o dată ajuns la minister, le încuie într-un sertar, temându-se că, altfel, încurcând afacerile statului, acesta să nu împieteze asupra legământului său cu diavolul. Toată ziua Ulrich se prefăcu a scrie, simulă o muncă încordată ca să acopere cu nepăsarea celorlalţi comoara descoperită de el. La prânz, trimise vorbă acasă printr-un servitor că nu poate veni, numai ca să rămână cât mai singur şi să mângâie cât mai nestingherit blana generoasă a acelui animal care se numeşte nădejdea. Când veni înserarea, un fior zgudui trupul lui Ulrich; se ridică brusc de pe scaunul reveriei sale de o zi întreagă, scoase din sertar pachetul cu registre, îşi luă bastonul şi pălăria tare şi plecă cu pasul hotărât al omului care nu trebuie să se lase aşteptat prea mult la o întâlnire fixată. Când ajunse în dreptul maidanului, coincidenţa sau fatalitatea vrură ca Ulrich să fie din nou în căutarea unei gămălii cu fosfor ca să-şi aprindă ţigara. Dar printre firele de burniţă ale înserării se ivi svelt, graţios, dănţuind ca pe cleştar trupşorul de cobalt înflăcărat. De astă dată drăcuşorul sosi fără tavă, întinse braţele-i diafane şi prinse ţigara lui Ulrich cum ar fi prins un fluier pe care începu să cânte mut, dar

convingător, neauzit, dar arzător, aria flăcărilor. Strânsoarea dură o secundă, până când capătului de tub al tutunului i se comunică jăraticul; apoi spiriduşul dispăru, topindu-se într-o reverenţă. Pe aripile negre ale întunericului, însuşi Satana îşi făcu apariţia. În locul unde sta diavolul, fundalul nopţii deveni întâi palid, până când lumina făcu o roată în chip de halo sau de aură, pentru a încununa cu un cerc străveziu un cap nu cu mult mai încântător decât acela care ne este prezentat în toate cărţile de specialitate… Buzele roşii ca scânteia se desfăcură şi Excelenţa Sa articulă:

– Bună seara, Ulrich!

Şi când slujbaşul de la minister, într-o pornire cu totul firească, întinse mâna spre Satana, acesta, scoţându-şi de pe degete nişte mănuşi negre, i le dădu, urmând:

– Ţine, în semnul unei amiciţii care ne va lega de-a pururi, aceste mănuşi care au virtutea de a sili pe oricine să-ţi întindă mâna: oameni politici, neguţători mari, profesori şi cărturari cu faimă, artişti neîntrecuţi, prinţi, regi, împăraţi, siha;tri sau oameni de lume se vor bucura să dea mâna cu domnul Ulrich.

Omul cu registre luă mănuşile cu un gest care insinuă diavolului ideea că acest mic dar i se cuvenea, apoi adause:

– Bună seara, Alteţă Satanică; am venit să vă caut, cum, de altfel, sper, că aţi înţeles, pentru a perfecta acordul care, principial, a avut loc între noi înainte de douăzeci şi patru de ceasuri!

– Exact! clipi diavolul. Pentru curajul pe care-l ai de a înfrunta toate poveştile omeneşti, pentru îndrăzneala pe care o ai de a te răzvrăti împotriva acestui tată care-ţi poartă de grijă de treizeci de ani

şi care se numeşte statul, pentru stropul de originalitate care ţi-a îngăduit ca la această vârstă să accepţi un reviriment în cunoştinţele despre univers, despre lume, despre morală şi să primeşti o revoluţie în cariera dumitale, pentru toate acestea te voi răsplăti nebănuit!

Şi, zicând acestea, de sub pulpana întunecată a nopţii, zeul compromis scoase un sul alb; acolo unde se desfăşură sulul se desfăşură şi ziua, şi arătătorul dracului arătă lui Ulrich, într-o lumină naturală, câteva rânduri cu litere latine de tipar şi în care erau cuprinse condiţiile clare ale pactului umano-satanic. Ambele personaje tăceau, dar caracterele drăceşti prinseră glas şi, în albia nopţii, se prelinseră următoarele vorbe: „În schimbul veseliei, umorului, râsului şi al bucuriei, pe care i le dau eu, Satana, imperatorul întunericului, Ulrich îmi dă mie pentru totdeauna uriaşa sa tristeţe. Recunoaştem prin acest act că ne despărţim conştienţi de bunurile noastre, pe care anumite necesităţi ne silesc să le schimbăm. Semnat astăzi, 13 sept. 19… în dublu exemplar“. Deodată, pergamentul se tăie singur pe muchie şi, ca prin farmec, apăru geamănul său cu aceleaşi litere, cu aceleaşi vorbe. Ulrich scoase stiloul şi, tremurător, semnă cele două contracte, apoi, când veni rândul diavolului, acesta înmuie gheara degetului mic în călimara văzduhului, făcu unul dintre semnele sale distinctive, recunoscute încă din Antichitate şi despre care pomenesc Eliphas Lévy, Christian şi alţii, scoase dintr-o geantă nevăzută două plicuri, puse în fiecare câte un pergament, îl rugă pe Ulrich să întindă guma de pe margine cu propria sa limbă, le lipi şi, când şuieră *pfit!*, drăcuşorul reapăru. După ce Satana scuipă pe cele două plicuri cu ceară roşie, degetele mâinii sale drepte apucară capul spiriduşului, care luă deodată forma unei peceţi. Flăcăruia făcu câteva atroce contorsiuni şi, după un vaiet prelung, dar delicat îşi dădu duhul

cel rău, jertfindu-se pe amprenta tatălui său. Slujbaşul luă plicul şi, cu grijă, îl adânci în buzunarul de la piept al hainei, în timp ce Mephisto îl aruncă pe al său aşa cum unii aruncă discurile; numai că din nepăsarea gestului său se înţelegea bine că locul în care căzuse plicul era, desigur, biroul sau masa de lucru a Satanei. Apoi, printr-o curtenire pe care de altfel i-o acordă şi muritorii, şi sfinţii, dracul îl luă pe Ulrich de braţ şi, ca doi prieteni vechi, începură a se plimba prin ceaţă. Îngerul căzut ţinea braţul lui Ulrich într-un chip foarte curtenitor, mergând lângă dânsul cu un pas suplu şi elegant, împreună aveau aerul unei perechi ce străbate sala unui bal. După câteva clipe de tăcere, dracul spuse:

– Domnule Ulrich, nu pot decât să te felicit pentru norocul care a dat peste dumneata; mă bucur că am putut face fericit pe un muritor de care nici Dumnezeu, nici zeii nu aveau grijă!

Slujbaşul, care căpătase deja simţul umorului şi din sufletul căruia fugise tristeţea, replică:

– Excelenţă, nici eu, la rândul meu, nu pot decât să vă felicit pentru rara bucurie şi satisfacţie pe care le încercaţi făcând fericit un om!

Acestea fiind spuse, diavolul se dezlipi de Ulrich. Îi dădu mâna şi adăugă:

– Acum ne despărţim; nădăjduiesc că nu va interveni nicio defecţiune în pactul care reprezintă angajamentele noastre; dacă totuşi se iveşte ceva, comunică-mi prin prima flăcăruie pe care o vei întâlni, deoarece focul, adică cel puţin unul dintre elementele lumii, îmi aparţine; fereşte-te, însă, de surogatele focului, cum este, de pildă, electricitatea, care nu este decât focul trucat. Aceasta este o născocire a lui Dumnezeu, care a

pizmuit prea mult şi prea neputincios strălucirea, flacăra şi jăraticul meu!

Diavolul se răsuci ca un şurub, dar vertiginos şi dispăru în inima pământului. Ulrich îşi continuă aproape liniştit drumul spre casă. Noaptea de toamnă cobora tot mai adânc pe treptele întunericului şi luna, ca o lanternă uriaşă, îi arăta drumul… Gândurile slujbaşului de la minister alunecau când sprinten şi graţios, când grav şi tulburător pe pojghiţa lucioasă a acestei unice întâmplări din viaţa sa nestrăbătută cândva de o surpriză. Când ajunse acasă, ochii câinelui străluceau ca fosforul, de parcă ar fi pecetluit cu bucuria lor certitudinea lui Ulrich. Doamna Zenaida îl aştepta trează. Când îl văzu intrând, spuse:

– Dar bine, omule! Ai început să vii prea târziu. Când mai dormi, când te mai odihneşti? Mâine-dimineaţă pleci iar la slujbă.

– Ba nu mai plec deloc, Zenaido!

Atunci femeia ridică jumătatea superioară a trupului, îşi potrivi perna care fusese la căpătâi încât să-şi sprijine spatele la tăblia patului, răsuci discul vederii pe osiile orbitelor şi, într-o singură răsuflare, exclamă:

– Cum? Te-au dat afară după treizeci de ani? Ce ai făcut, Ulrich, ce ne facem?

Şi mâinile soţiei se încleştară, gata să se frângă în gestul clasic al disperării. Dar fluturele zâmbetului de linişte şi superioritate, vizitând pentru prima dată într-o prea încercată existenţă omenească buzele lui Ulrich, îşi fâlfâi aripile din ce în ce mai stăruitor. Slujbaşul îşi scoase haina şi vesta, desfăcu nodul de la cravată, aruncând toate cu o nepăsare vecină cu aiureala. Ulrich făcu un gest

liniştitor, nădăjduind că în acest chip va reuşi s-o facă pe soţia lui să aştepte încă puţin pentru ca, întins fără nicio grijă în pat, să-i lămurească taina. Doamna Zenaida însă întorcea capul cu atâta iuţeală într-o parte şi-ntr-alta, încât imprecaţiile ei ţâşniră în cele patru puncte cardinale ale lumii. Dar omul care-şi părăsise slujba îşi scoase ghetele, ciorapii şi numai când fu până la gât sub plapumă începu:

– Ascultă, Zenaido! Suntem luaţi de atâta vreme şi cred că niciodată n-ai putut să te plângi de cuminţenia mea; o viaţă întreagă ţi-am fost credincios ţie şi serviciului meu; nu v-am părăsit decât pe unul pentru celălalt; a venit însă timpul să rămân numai cu tine!

Spunând acestea, luă de pe noptieră, unde îl pusese înainte de a-şi scoate haina, plicul cu sigiliul Satanei şi, înmânându-l tovarăşei lui de viaţă, adăugă:

– În plic se află legământul norocului nostru! Desfă şi citeşte!

Degetele tremurătoare de furie şi de aşteptare rupseră plicul şi scoaseră pergamentul. Dar când doamna Zenaida vru să citească, îşi dădu seama că aşa-zisul scris, legământ al fericirii, era un pergament imaculat! Şi tocmai când femeia vru să-l arunce cu plic cu tot în obrazul bărbatului ei, acesta, aprinzând un chibrit pentru ţigara pe care se pregătea s-o fumeze cu o tihnă pe care doar gloria o poate da, ochii soţiei sale începură să distingă literele care, la lumina becului electric, potrivit avertismentului drăcesc, nici nu vrură să se arate. Doamna Zenaida apucă să citească doar cuvintele: „În schimbul veseliei, umorului, râsului şi al bucuriei, pe care i le dau eu, Satana, *imperatorul* întunericului… când flacăra

stingându-se, Satana, care se declara *imperator* al întunericului, se ţinu de acest ultim cuvânt, căci slovele celelalte se ascunseră din nou. Atunci, Ulrich, amintindu-şi de ultima recomandare a diavolului, reaprinse un chibrit. De astă dată, flăcăruia, printr-o bizară iniţiativă, se desprinse de pe gămălia de fosfor, ca şi cum infima-i făptură s-ar fi speriat de explozia prin care se născuse, şi, căpătând forme din ce în ce mai suple, se culcă orizontal pe apele negre ale odăii care se scufundă în întuneric şi aşa, de pe trupul ei subtil, se desfăcură două braţe diafane care săvârşeau mişcările unui înotător. Atunci cei doi soţi văzură flăcăruia înotând până la capătul celălalt al încăperii, aterizând pe firul străbătător al unei lumânări ce se găsea pe pervazul ferestrei. Spiriduşul înflăcărat se învârti într-o spirituală piruetă, retranşându-se fad într-o cuminţenie clasică pe mucul lumânării… Numai atunci atmosfera se lumină din nou şi soţia slujbaşului de la minister izbuti, cu gândul patinând pe învelişul de spaimă al admiraţiei, să continuie: „…Ulrich îmi dă mie uriaşa sa tristeţe; recunoaştem prin acest act că ne despărţim conştienţi de bunurile noastre, pe care anumite necesităţi ne silesc să le schimbăm. Semnat astăzi, 13 sept. 19… în dublu exemplar“. Nevasta lui Ulrich nu credea în draci, dar, în faţa acestor manifestări vădite, se pomeni vorbind ca şi cum toată viaţa ar fi fost încredinţată că existenţa Satanei este faptul cel mai neîndoielnic:

– Bine, Ulrich, toate bune! Dar veselia şi umorul cum sunt cu putinţă, dacă n-ai bani?

– Tocmai aici, Zenaido dragă, trebuie să admiri şiretenia mea; pasă-mi-te, diavolul şi-a luat angajamentul să mă facă fericit, vesel şi bucuros; dacă, prin urmare, bucuria mea e legată de aur, prin aceasta el se angajează să-mi dea aur!

– Bagă numai de seamă – replică plină de avânt soţia sa –, nu cumva diavolul, prin iscoadele sale, să te facă bucuros şi fără bani! Nu te lăsa încântat, Ulrich! Păstrează tristeţea până când o să fii bogat.

Fostul slujbaş rămase o clipă pe gânduri, apoi, văzând lumina lumânării, îi veniră în minte cuvintele lui Mephisto, care-i spusese la despărţire că, dacă se iscă vreo neînţelegere, să-l încunoştinţeze prin omuleţul său de încredere, care acum era ocupat cu sorbirea lichidului fierbinte de ceară. Ulrich se adresă lumânării, spre marea stupefacţie a doamnei Zenaida:

– Iubite ambasador! Comunicaţi împăratului că, fără bani, nu devin bucuros!

Şi, spunând acestea, frecă degetul arătător al mâinii drepte de platoul celui gros, făcând astfel, printr-un cunoscut argou al înţelesurilor, semnul nevoii de bani. Atunci, deodată, între degetele sale care se frecau ironic şi destul de ireverenţios către flăcăruie apăru o monedă rotundă, strălucitoare, galbenă, de aur! Ulrich, aproape încremenit, dădu doamnei Zenaida banul şi, când frecă a doua oară degetele, apăru un altul, apoi încă unul şi aşa mai departe. Cei doi soţi înţeleseră farmecul şi, de teama ca să nu fie văzuţi cine ştie cum dintr-o odaie alăturată sau din stradă, se grăbiră amândoi să sufle în lumânare. Dar flăcăruia nu vru să se clintească; se stingea cât ar dura un fulger, dar se reaprindea ca o pasăre Phoenix, scotea limba, dănţuia, sărea într-un picior, în două, făcea tumbe cu căpşorul pe vârful şiretului de scrum, întindea braţele, le strângea; Ulrich mai suflă o dată, de două ori, de şapte ori, dar totul fu zadarnic. Atunci soţii se hotărâră să o lase să ardă până când lumânarea va fi pe de-a-ntregul mistuită. Drăcuşorul, satisfăcut, îşi întinse limbile în aer, plescăindu-le de găoacea lumânării ca de cerul

gurii, lingând întruna ceara de parcă ar fi refăcut tainic fagurele de miere. După aproape o jumătate de oră, tubul lumânării ajunse la grosimea unui nasture. Spiriduşul pătimaş hohotea încă în beţia acestei băuturi, care este pesemne licoarea vrăjită şi extatică a flăcărilor, mai plescăi o ultimă dată, apoi, biruitor, se lungi pe spate şi, cu mişcări dezordonate, înfăşurat într-o beatitudine nespusă alunecă din nou pe valurile de întuneric în care căzuse încăperea de când a dispărut ceara şi aşa, înotând în avalanşa beznei, despică printr-un tăiş abstract şi neverosimil atomii geamurilor şi dispăru în noapte ca să-i dea raport de cele întâmplate lui Scaraoschi.

Să lăsăm pe Ulrich şi pe Zenaida să înnebunească de bucurie frecând degetele născocitoare de aur, de galbeni strălucitori, şi să-l urmărim pe spiriduş prin toate meleagurile pe care le străbate, prin toate întunecimile şi luminişurile lumii, pentru a ajunge în faţa stâpânului său, spiritul negru şi atotputernic ce-i încredinţase o misiune.

Geamul de la fereastra casei lui Ulrich crăpă din pricina flăcării cobaltului care, îndată ce ajunse afară, lăsă să i se întunece culoarea, după ce degetele-i diafane apăsară cu o nespusă sprinteneală pe toată uluitoarea claviatură a unui curcubeu pe care zarea străbătută de ploaie şi de soare nu l-a văzut niciodată. Acum era galben-roşiatic întocmai ca flacăra, acum curgeau în aripile-i imateriale stropi de aramă; drăcuşorul înotă în apele văzduhului ca o cometă în miniatură şi de-abia îl vedeai violet, când, pe nesimţite şi totuşi deodată, îşi muia coada într-un verde care-i înfioara întregu-i trupşor ce se zbătea în ţipete colorate. Dar mai era ceva ce nu se putea vedea, cred, decât arareori pe lume; un simţământ de fermecată admiraţie te copleşea la vederea unei

stranii armonii dintre graţioasele mişcări şi culorile în care se scălda drăcuşorul; mişcările şi culorile păreau unul şi acelaşi lucru, născindu-se unele dintr-altele, într-un chip şi într-o ordine drăcească, dar pe care nici zeii nu le-ar fi putut răsturna. Când arămiul se prelingea de la cap spre coadă, trupul micului ambasador tresărea şi, către fiecare încheietură, îi năvălea sângele roşu care, pe măsură ce devenea albăstrui, picura balsam peste rănile acestui trup zguduit ce prindea să dănţuiască în mişcări nobile şi liniştite. Când se infiltra violetul care-şi trecea stropii printr-o sită portocalie, atunci mlădierea spiriduşului se întovărăşea cu un fel de profunzime, în perspectiva căreia nunţiul dracului biruia proporţiile-i neverosimile, devenind mare peste tot întinsul cosmosului adâncit în noapte. Atunci întreaga-i făptură, străpunsă parcă de şuieratul veşniciei, acoperea cu o mantie nemaivăzută lumea care zăcea jos, nesimţitoare la grandioasa scenă a nălucilor de dincolo de ea.

O grotă se deschise după ce, în urma unei fâlfâiri a beznei, cortina lumii se dete la o parte. Întunecarea acestui decor este altceva decât negrul de cărbune pe care-l poţi vedea acoperind pânzele atâtor maeştri. Bezna care ţâşnea din această înfricoşată genune a lumii nu are nicio asemănare cu vopseaua neagră născocită de oameni sau găsită de ei în natură. Bietul nostru negru, lipit pe această satanică pardoseală, ar sclipi ca o aură care încercuieşte capul unui sfânt. De unde să fur vorbele care să tălmăcească ceea ce se petrece la această margine a lumii? Cum să potrivesc cuvintele ca măcar prin încheieturile lor tainice să se strecoare pulberea dătătoare de înţelesuri? Auziţi? Era un dezmăţ al întunericului, o beţie îndrăcită a unor abisuri de păcură, o dănţuire fantastică a prăbuşirilor cereşti, prin care străbătea rânjetul negru al unui corb fulgerat. Aici, la această

poartă a lumii, culorile vibrează ca sunetele, străbat ca ţipetele deznădăjduite, iar haosul se umple de spaimele lor aşa cum se înfricoşează pădurile de freamătul copacilor şi de urletul fiarelor.

Coardele beznei plesniră, cum plesneşte biciul trăznetului, şi Ialdabaoth căzu cu aşa o stranie repeziciune, încât deopotrivă ai fi putut crede că a venit de jos în sus. Fiara întunericului îşi descleştă dinţii de pe trupul Satanei, care-şi făcu apariţia într-o mantie strălucitoare, în vreme ce cobaltul prichindel adăsta într-o poziţie de prosternare. După ce, cu pârghia gândirii sale diavoleşti, căpetenia îngerilor căzuţi ridică pe piticul spiriduş, acesta începu:

– Stăpâne! Vin din lumea lui dumnezeu (după rânjet se înţelegea că drăcuşorul pronunţa fără majusculă numele Domnului…). Pe Ulrich şi pe Zenaida i-am lăsat orbiţi de strălucirea aurului tău. Zenaida l-a povăţuit pe bărbatul său ca nu cumva să-ţi dea tristeţea fără bani, iar în clipa în care galbenii începură a curge cu nemiluita, oamenii noştri s-au înveselit neînchipuit de mult.

În privirea lui Lucifer apărură sclipirile satisfacţiei, în vreme ce şarpele perfidiei, ca o cureluşă nevăzută, îi tivea marginile buzelor, din care, ca un şuierat, ţâşniră cuvintele:

– Ascultă-mă, fiule! De acum înainte, tu îl vei însoţi mereu pe Ulrich, fostul subdirector din minister; vei interveni în viaţa lui pământească, făcându-i-o plăcută, şi vei îngrămădi atâta bucurie în zilele lui, încât să-i goneşti, spre mealeagurile mele, tristeţea şi amărăciunea de care ştii câtă nevoie am. Cred că nu este necesar să-ţi atrag luarea-aminte asupra faptului că această tristeţe, de care toţi muritorii vor să se leapede, este tot ce e

mai de preţ în viaţa lor. Aici stă întreaga superioritate a oamenilor asupra tuturor celorlalte vieţuitoare, ba chiar şi asupra zeilor. Plantele, animalele şi înşişi zeii nemuritori au dureri, dar această suferinţă filtrată, amărăciunea infinită, melancolia nespusă sunt aurul sufletului omenesc; ele singure sunt miracolul creaţiunii omeneşti. Filozofii şi înţelepţii sunt preoţii religiei mele, cu care eu ţin pe oameni în obscurantism. Numai filozofii şi înţelepţii le vorbesc oamenilor despre fericire, bucurie, linişte şi claritate, îi încântă cu toate acestea şi, alungându-le tristeţea, o culeg eu. Şi unde mai pui că toţi aceşti aşa-zişi deschizători de drumuri, aceşti gânditori, sunt exemplarele de rasă ale umanităţii, adică aceia care, prin propriile lor învăţături şoptite de mine la urechea vanităţii lor, se leapădă de cea mai mare, mai intensă, mai fierbinte, mai ameţitoare tristeţe. Ei îmi dau mie melancolia, iar eu le ofer în schimb idei, argumente, sisteme şi chiar revoluţii în cunoştinţele lor despre lume. Nu mai ţii minte ce am făcut mai deunăzi cu bietul profesor de la Königsberg? (Un veac şi jumătate pentru Satana însemna doar parcursul a două-trei zile). Kant era un omuleţ scund, străbătut de un suflet uriaş; când s-a pomenit pe lume aşa pitic, urât şi ocolit de femei, şi-ar fi pus capăt zilelor, dacă eu nu i-aş fi strecurat la ureche cântecul de sirenă al faimei şi ar fi murit de zece ori, dacă nu l-aş fi atras în mrejele acelui formidabil orgoliu prin a cărui gigantică pâlnie a strigat drumeţilor de la răscrucea veacurilor. Astfel, *Critica raţiunii pure* este reversul neînchipuitei sale tristeţi cedate mie. L-am căţărat pe marele Immanuel pe caraghioasele picioroange ale vanităţii ca să mai uite de micimea trupului şi, în vreme ce el se veselea prinzând pe oameni în laţurile antinomiilor ca un cowboy călărind pe un cal metafizic, eu îi culegeam deznădejdea gonită de falsa lui bucurie.

– Bine, stăpâne! Dar atunci, nu înţeleg ce vom face noi cu prostul ăsta de Ulrich, de vreme ce spui că tristeţea cea mai fină aparţine oamenilor superiori. Să căutăm mai bine un filozof de geniu.

Amarul surâs al lui Belzebuth iscă în mintea piticului următoarea replică, rostită neauzit pe surda claviatură a înţelegerii:

– Ar fi minunat, dar e teribil de greu, chiar pentru puterea mea. Oamenii de geniu au orgoliu, mândrie şi încredere, dar certitudinile lor sunt scurte ca un fulger pe cerul cenuşiu al îndoielii. Or, îndoiala este tristeţe, o tristeţe mare, adâncă, iluminată când şi când de bucurii vremelnice. Tristeţea asta e nedezlipită de înţelept ca o umbră de trup şi nu pot lua din ea decât atunci când o pulverizează lovitura violentă a ideii sigure. Filozofia sceptică a unui Sextus Empiricus, de pildă, este o uriaşă tentativă de evadare din carcera bucuriei. Această descoperire a lui Empiricus a fost pentru Ialdabaoth o licitaţie pierdută în favoarea unei divinităţi a ipotezei… Ulrich, în schimb, este un om ca toţi oamenii. Nu e chiar atât de prost, dacă s-a lăsat ademenit de mine. Oamenii proşti nu pot fi păcăliţi. Inteligenţa este simţul mirosului care împinge peştele spre râma din undiţă. Fără acest fler care se zbate nevăzut sub solzii prostiei, pescarul s-ar întoarce cu mâna goală… Momeala îşi găseşte un sprijin chiar în însuşirile vietăţii păcălite…

– Maiestate, făcu spiriduşul zvârcolindu-se, vorbele astea depăşesc înţelegerea mea!

– Să te deprinzi cu ele! Paradoxul este o băşică pe limba lui Dumnezeu, din moment în infern el este de multă vreme o instituţie de stat.

Micul ambasador făcu o ciudată reverenţă, se dădu câţiva paşi înapoi, ferindu-se parcă de dogoarea

înţelegerii satanice, apoi vorbi:

– Să căutăm, dară, un mare artist, Înălţimea Ta, şi să-i luăm tristeţea.

– E mai greu! răspunse întunecatul suveran. Artiştilor adevăraţi le-am luat claritatea, fără de care deznădejdea însăşi e palidă. Numai înţelegerea limpede degajează tristeţea, atunci când îşi asigură ei bucuria. Ceea ce-ţi destăinuiesc acum este una dintre cele mai importante legi ale chimiei interioare. Artistul nu e o făptură liberă; arta lui exprimă un imperativ, o poruncă sau, ceea ce e tot una, o vocaţie. Un legământ vechi cât lumea mă sileşte să-mi caut satisfacţiile acolo unde sălăşluieşte hazardul.

– Atunci, să urmărim un sinucigaş! sugeră pipernicita arătare.

– Nu! Nu! se împotrivi însufleţit stăpânul. Sinucigaşii fug atât de tare de tristeţe, încât pe curbura universului o ajung din urmă. Cel ce-şi ia zilele se împotmoleşte în disperare ca o muscă într-un borcan cu miere. Sinucigaşii mor în extaz! De câte ori cineva îşi pune capăt zilelor eu simt fiorul pierderii ireparabile. O detunătură de armă a unui amant părăsit, un ştreang răsucit în jurul unui gâtlej de însăşi mâna victimei, un strop de otravă înghiţit cu bună ştiinţă sunt pete albe, de ruşine pe tăblia de păcură a iadului. Sinuciderea este triumful tristeţei, şi nicidecum abandonarea ei.

– Prin urmare, dacă tristeţea are cel mai mare preţ, Plotin din neştiinţă susţinea că sinucigaşii pierd prerogativul nemuririi, de vreme ce nemurirea e legată de o moarte firească.

– Nu! Plotin era un veritabil iniţiat, care pretindea că cel ce-şi smulge viaţa cu violenţă din trup pierde privilegiul eternităţii. Sinucigaşul, însă, nu

comite nicio violenţă; el se deprinde cu ideea acestui fel de dispariţie. Moartea celui ce singur îşi ia zilele creşte ca o plantă udată de ploaia gândurilor negre. Când am văzut că acest gânditor deosebit de profund dibuieşte însuşi rostul lucrurilor, l-am orbit, astfel încât a trebuit ca elevul său Porphiros să-i redacteze învăţătura. Pe acesta l-am păcălit eu şoptindu-i o interpretare originală, astfel încât *Eneadele* reprezintă cugetarea lui Plotin, alterată de judecata unui ucenic căruia la timp i-am strecurat o eroare sub formă de comentar.

Drăcuşorul începu să sară de bucurie, aşa cum va fi sărit odinioară Arhimede, când o intuiţie extraordinară i-a dăruit principiul în ziua în care se scălda ca să se pregătească de moarte şi când apa caldă îi dezgheţase, pesemne, inteligenţa.

– Evrica! şuieră ştafeta diavolească. Să poposim într-un balamuc, adică acolo unde nebunii râd, dispreţuind tristeţea, care ne va reveni nouă!

– Eşti naiv, copile. Nebunii sunt veseli din prefecătorie. Ei râd ca să-şi ascundă tristeţea. N-ai văzut că, atunci când stau singuri, oamenii aceştia anapoda sunt foarte serioşi? În genere, oamenii sunt proşti şi au înţelegerea mărginită; cum să fie, dară, nebuni cei ieşiţi din minţi? Ascultă, băiete! Renunţă să fii sfetnicul meu. Ne apucă ziua cu flecăreala asta. Trebuie să ne retragem… Coboară pe pământ şi înveseleşte pe Ulrich şi familia sa aşa cum ţi-am poruncit. De rest am eu grijă.

Colţii soarelui începură să muşte uriaşa dihanie a nopţii care, după puţină vreme fugi, lăsând pe cer o dâră sângeroasă. Peste Infern s-a aşternut varul dimineţii şi asta ne face să înţelegem că regatul Satanei nu se întinde în spaţiu, ci în timp.

Iată-ne, prin urmare, pe pământ, într-o zi în care făptura calendarului, ruşinată parcă de platitudinea unei săptămâni întregi, roşeşte, putând în sfârşit să strige că e duminică.

Ulrich şi Zenaida au degetele rănite şi, dacă jos pe podea n-ar sta săculeţii cu aur, ar crede mai curând că duhuri necurate i-au torturat în somn, zgâriindu-i ca pe Eleonora Zugun, fata maltratată de diavol, doar că, în urma unui legământ tainic, s-au trezit cu mâinile însângerate. Odaia e plină de reflexe aurii, iar rânjetul galben al metalului nobil li se pare surâsul făgăduielii. Galbenii aveau chipul celui mai mare geniu militar al popoarelor moderne, ale cărui cuceriri aveau să dureze, ce e drept, puţin mai mult decât frumoasa aventură a fostului subdirector de minister care, împreună cu Zenaida, îşi oblojea rănile, făurind totodată fantastice planuri de viitor. Toată povestea vieţii lor, din seara ciudatei întâlniri, pare un fir desfăcut de pe un ghem, fără nicio ruptură, fără vreun nod, continuu cum numai fatalitatea poate fi.

Figurile celor doi soţi se răsfrângeau în strălucirea aurului, iar Ulrich, gândind că se oglindeşte în metalul preţios, începu a surâde, trimiţând astfel, prin undele văzduhului, primele probe de tristeţe Satanei. De la o vreme obosiră să mai fabrice bani, hotărând să se odihnească. Se lungiră în pat şi aşa, în poziţie orizontală, următorul gând lunecă spre capul domnului subdirector: „Oare nu suntem noi falsificatori de bani?“ Dar Zenaida, care începu să-şi înţeleagă soţul printr-o intuiţie ce ieşise la iveală în această zi minunată, spuse, ca şi cum ar fi răspuns nedumeririi sale:

– Ascultă, Ulrich! Greu se câştigă aurul; uite, mi s-au jupuit degetele.

Atunci apăru spiriduşul, cu o înclinare a cărei perfidie nu putea să fie vizibilă în vecinătatea scliplirii de aur, şi, ca pentru a readuce întreaga întâmplare mai aproape de pământ, picură următoarea replică:

– Dar nu e nevoie, oameni buni, să vă însângeraţi degetele. Nobleţea aurului frige pielea omului care nu se simte aristocrat, aşa încât, până să vă obişnuiţi cu noua situaţie, folosiţi mănuşile!

Ulrich surâse.

– Eşti dat dracului, băiete!

– Atât de grozav, întări ambasadorul în miniatură, încât voi da înapoi toate arătătoarele ceasornicelor din oraş, voi întoarce timpul din drum, ca să mai găsiţi magazinele deschise, să faceţi târguieli cum nu s-au mai făcut în casa asta, să invitaţi lume multă pentru a serba pământeşte, dar cum se cuvine, legământul dumneavoastră cu veşnicul meu stăpân.

Şi, zicând acestea, drăcuşorul dispăru, ca şi cum ar fi fost aspirat de un tub din care s-ar fi scos aerul. Deodată, fulgii de zăpadă ai duratei începură să se ridice unul câte unul spre cerul timpului. Când Ulrich îşi scoase din buzunarul vestei ceasornicul care treizeci de ani îi simbolizase imuabila fizionomie a preciziei, văzu pe cadran un asemenea balamuc în mişcare, încât izbucni în râs. Minusculul aparat de buzunar i se păru o persoană oficială în frac şi cilindru, luată la bătaie de copiii gazdei şi dată afară pe scări în pumni şi palme. Se auzi un vâjâit ca un vuiet de durere; acele se învârteau înapoi cuprinse de panică, roţile uruiau zvârcolindu-se; arcurile plesniră, sărind din cutie ca maţele din pântece, în vreme ce ceasornicul căpătase ceva din graţia unui cîine turbat a cărui limbă era scoasă de un cot, însetată de timp. Şi în

aceste momente mulţi oameni subtili şi bântuiţi de ciudăţenii, întinşi pe pat în camerele lor de dormit sau fumând într-o atmosferă liniştită, au trăit strania senzaţie a lui „déjà vu“… Se face tăcere… Pânza stărilor lăuntrice se destramă şi ţi se pare că te-ai scufundat în vid; o frunză se desprinde din uriaşul copac al extazului şi această cădere de fulgi de zăpadă ce lunecă spre pământul simţurilor antrenează o lume de aduceri aminte. Timpul, ca o manta întoarsă pe dos, a rămas cu căptuşeala amintirilor pe dinafară. În realitate, da, în realitate! – ştafeta diavolului a provocat răsturnarea, înşfăcând de coadă fugara şopârlă a duratei, din care s-au desprins doar câteva momente.

Mosorul vieţii lui Ulrich însă, cu toate că fâşiile secundelor încremeniseră pe loc, se desfăcu violent, ca în tulburătoarea poveste a copilului cuprins de nostalgia unui viitor care întârzie prea mult prin meleaguri mai îndepărtate. Domnul subdirector dădu șfară în oraş că i-a revenit o moştenire extraordinară din partea unui unchi pe care valurile sorţii l-au dus în Texas şi care a binevoit să moară oportun, adică înainte de a putea cheltui ceea ce doar norocul lui Ulrich l-a făcut să agonisească. Pasămite, asociatul lui Belzebuth a renunţat la adevăr ca şi la tristeţe, cu atât mai mult cu cât începuse să simtă că marile bucurii sunt fluturi firavi, prinşi în plasa de păianjen a iluziei. Dar nu are însemnătate decât faptul că lumea l-a crezut, pentru că e dat în firea noastră ca primim mai curând o minciună verosimilă decât un adevăr neverosimil…

Am spus că era duminică pe tot parcursul lumii, iar fostul slujbaş, îndemnat de pitica văpaie, a trimis invitaţii pe la rude, prieteni şi cunoscuţi, lămurind că ţine să dea un banchet de adio „cu prilejul retragerii din viaţa publică“. Ca să poată deveni vesel, strategia Satanei îl puse în situaţii ridicole.

Era către sfârşitul iernii; din când în când, parcă în amintirea viscolului, vântul îşi mai umfla pieptul, dar se cunoştea că îşi pierduse autoritatea. Mai sufla deasupra caselor, printre uliţe şi, mai ales, la marginea oraşului, adică acolo unde slabele sale puteri nu prea găseau zăgazuri.

Ulrich deschise ferestrele dormitorului şi privi, aplecat pe pervaz, strada pustie. Zenaida nu-l slăbea din ochi, ca pe o pradă; lăcomia de bani o făcea să-l urmărească aşa, ca pe o victimă, deşi ea îl iubea foarte sincer. Deodată, fostul subdirector izbucni într-un râs grozav.

– Ce ai omule? făcu Zenaida.

– Eu? Nimic!

– Dar atunci cine a râs?

– Vezi? Chestiunea asta mă lasă absolut indiferent!

Zenaida, a cărei fantezie era chiar mai măruntă decât viaţa pe care o dusese până acum, nu pricepu nimic din atitudinea bărbatului ei, pe care şfichiul de bici al legământului diavolesc îl şi atinsese în treacăt.

– Ascultă, Zenaido, lasă asta; la urma urmelor, am devenit şi eu mai vesel de când am bani.

– Nu, îi curmă vorba soţia. Nu eşti încă destul de bogat pentru bucuria care te-a cuprins, întâi să-ţi faci câteva zeci de palate, să ne îmbrăcăm în straie regeşti, să avem servitori, valeţi şi lachei, aşa cum am citit în *Contele de Monte Cristo*, să o măritǎm pe Marga şi pe urmă n-ai decât să zâmbeşti dacă vrei, pentru că, să vezi, dacă diavolul îşi dă seama că ai alungat toată tristeţea numai în schimbul câtorva săculeţi cu aur, atunci ne strică fabrica.

– Asta aşa e! făcu Ulrich, rămas o clipă pe gânduri, reluând apoi fraza care-i fusese întreruptă şi uitând cu totul observaţiile nevestei. Tocmai la fată mă gândesc; ia-o în târg. Îmbrăcaţi-vă amândouă cu lucrurile cele mai scumpe. Croitoresele să se puie pe lucru. Astăzi ce e? Duminică! Ei bine, să se facă joi, dar joia trecută, nu joia viitoare, că nu vreau să-mi fur căciula şi să trăiesc mai puţin.

Şi se făcu, aşa cum spune la Biblie, precum grăise. Domnul Ulrich crezu o clipă că a părăsit ministerul pentru a deveni subdirectorul lumii. Fără a face semn şoferului, o maşină care străbătea uliţa se opri chiar în faţa casei. Mama, tatăl şi fiica ieşiră grăbiţi, urcându-se în automobil.

– La „Vulturul de mare“, urlă doamna.

– La peştele dracului! strigă Ulrich.

Femeia îi aruncă o privire piezişă, care voia să spună că asemenea glume ar putea trezi bănuiala şoferului şi că acesta, limbut ca toţi oamenii de meseria lui, oameni care duc indivizi suspecţi, se va apuca să împărtăşească întregii mahalale taina lor. Grija de a-ţi păstra fericirea te face adeseori să-ţi iei măsuri de precauţie pe care temerea cea mai mare nu le sugerează. În centru fostul slujbaş opri maşina din care coborî singur, ca să se ducă la un croitor, unde ceru să-i facă o jachetă. Meşterul îl privi neîncrezător:

– Domnule! În tinereţea mea am purtat şi am şi lucrat multe jachete, dar astăzi cine le mai poartă?

– Astăzi – răspunse Ulrich, sugerând fără îndoială la prefacerea zilei de duminică în joi – este totuna cu ieri, cu alaltăieri şi chiar cu răsalaltăieri.

Croitorul îngheţă:

– Bine! Cum vreţi, dar, ce să vă spun, nu am model pentru aşa ceva.

– Model? Mie, domnule, să-mi faci o jachetă ca a capelmaistrului Thompson!

– Dar cine era ăsta?

– Şeful de orchestră care a dirijat muzica pe vaporul Titanic cu câteva clipe înainte de scufundare. Îl găseşti în ţinuta de rigoare în revista *Uber Land und Meer*; dacă vrei, ţi-o aduc eu.

– Da… – făcu maistorul – aşa ar fi mai bine…

– Aşa! Trimiţi un ucenic la mine şi-i dau jurnalul. Acum ia-mi măsura.

Degetele croitorului desfăcură şarpele de muşama şi, când îl atinseră pe Ulrich sub braţ şi pe la genunchi, muşteriul, dintr-o săritură, ajunse pe tejghea.

– Domnule! Mie să-mi iei măsura fără să mă gâdili, pentru că eu am o boală a dracului. Uite! Sunt vesel necontenit şi mă prăpădesc de râs. Ha, ha! Ha-ha-ha…

Calfele se pitiră, vârând nasul în cusătură.

– Domnule – făcu meşterul –, da’ până astăzi nu vi s-a mai luat măsura niciodată?

– Ba da, însă eu, vezi dumneata, nu eram sensibil şi nu-mi venea să râd aşa cu una, cu două. Boala asta e recentă…

– Atunci mergeţi întâi la doctor şi pe urmă la croitor!

– Tocmai de aceea am vrut să fiu bine îmbrăcat, clipi spiritual Ulrich; doctorul tratează într-un fel

pe cei săraci şi într-altfel pe cei bogaţi.

– Şi eu – adăugă croitorul, umblând după Ulrich cu metrul în mână – tratez într-un fel pe clientul căruia îi pot lua măsura şi cu totul altfel pe cel ce nu mă lasă să-l ating.

Galbenii fostului subdirector îşi făcură efectul pentru că, după aproape două ore de caznă şi de alergătură prin atelier, prin curte şi pe stradă, clientul fu imobilizat de ucenici, în vreme ce meşterul însemna cifrele potrivite ca şi cum i-ar fi luat măsura pentru o cămaşă de forţă.

La prânz, Ulrich fu acasă; întră într-o cămară şi, scotocind fundul unui cufăr enorm, găsi revista pe care o căuta, *Peste mări şi ţări*, şi deschise acolo unde se găsea fotografia şefului de orchestră care condusese muzica în vreme ce vasul, izbit de un gheţar, se scufundase în ocean şi în valurile propriei sale legende.

– Bine, băiete – spuse Ulrich ucenicului –, dă-o meşterului ca să-mi facă jacheta după modelul ăsta.

Şi, trecând prin bucătărie unde ardea focul, se adresă flăcării:

– Băgaţi de seamă, domnule ambasador, supravegheaţi croiala – şi, pentru că văpaia făcu o strâmbătură, asociatul diavolului izbucni: Mie să nu-mi faci de-astea, că te sting de nu te vezi!

Şi, luând oala cu supă, o vărsă peste foc. Ucenicul o luă la fugă, înţelegând că muşteriul e nebun de-a binelea. Se întâmplă adeseori să judeci lucrurile greşit când nu cunoşti pricinile acţiunilor omeneşti…

Zenaida şi Marga se întoarseră acasă, unde îl găsiră pe Ulrich aprinzând chibrituri, ca să se certe cu flacăra care sfârâia ironic şi se stingea îndată, ca şi cum i-ar fi întors spatele sau i-ar fi trântit uşa în nas.

– Vai de mine, tăticule! voi să bâlbâie fata.

Taică-său se întoarse şi, când văzu obrazul urât al odraslei, cuprins de o obiectivitate pe care numai necuratul ţi-o poate strecura, începu să tremure din încheieturi şi se înveseli grozav, până ce un râs sălbatic îl prăbuşi pe scaun.

Zenaida se sperie, începând parcă să ghicească urmele nefaste ale legământului cu Satana.

– Vino-ţi în fire, omule, eşti prea darnic cu dracul.

Ulrich n-o mai auzea, era în leşin, într-un leşin care constituia cloroformul Satanei; în aceste clipe din arterele sufletului fostului subdirector, printr-o operaţie de transfuzie, sângele tristeţii alerga grăbit spre rezervoarele iadului.

Zenaida îi smulse haina, îi desfăcu gulerul şi cămaşa, udându-l pe faţă cu apă, cu oţet, cu spirt, cu tot ce avea la îndemână. Ulrich sta nemişcat, păstrând pe buze un surâs diafan, asemănător zâmbetului vrăjit pe care-l tăinuieşte masca fecioarei înecate în Sena…

La urma urmelor, se trezi, spunând că a avut un vis tare frumos. Se făcea că toată păcura necazurilor omeneşti se scurgea într-o vale adâncă, în vreme ce el sta fericit pe culmea bucuriei.

– Ascultă, Ulrich, făcu Zenaida, nu mai râde în felul ăsta, stăpâneşte-te; nici atâta bucurie nu e bună…

– N-are nimic, femeie, şi, rotind privirea în toate părţile şi mai ales spre maşina de gătit, ca să se asigure că nu există vreo flacără şopti: Nu ştii ce bine mă simt, diavolul a înnebunit; mi-a dat şi bani, şi bucurie.

– Dar nu cumva ţi-a luat sănătatea? clipi tovarăşa de viaţă a slujbaşului de odinioară.

– La ce mai e bună sănătatea, când omul e bucuros? Îmi merge din ce în ce mai bine. Chiar dacă aş pierde toţi banii, încă m-aş simţi fericit.

– Ferească Dumnezeu să te simţi fericit şi sărac, pentru că atunci laşi dracului portiţa deschisă şi el îşi împlineşte angajamentul, ruinându-ne pe noi!

În clipa aceasta, înflăcărata cometă în miniatură apăru în odaie şi cei doi soţi desluşiră vorbele:

– Atâta vreme cât va dura angajamentul nostru, feriţi-vă să pronunţaţi altfel decât în derâdere numele Domnului…

– Bine, replică Ulrich, dar noi ne-am înţeles să fim fericiţi şi poate credinţa mă fericeşte.

– Ia seama, domnule subdirector, dumneata vorbeşti acum despre beatitudine, în vreme ce pactul ne obligă să-ţi dăm doar bucuria.

Drăcuşorul se strecură prin maşina de gătit în burlane şi dispăru.

Zilele de vineri şi sâmbătă se scurseră fără evenimente importante. Duminica reapăru uscată şi ştearsă, ca o mână scoasă din ghips după multă vreme. Casa era lungă, podelele acoperite cu covoare care călătoriseră grăbit din Persia până-n Balcani, curtea s-a prefăcut în grădină, până ce şi

câinele cel negru a căpătat, la bătrâneţe, o hăinuţă de piele ca o şa de ponei.

Zenaida avea o rochie cu trenă, de care atârnau parcă amintirile întunecate de altădată. Figura-i era neliniştită, privirea prevestitoare. Începuse să nu-i mai placă veselia lui Ulrich. Marga sta parcă într-o ramă a cărei splendoare îi scotea în evidenţă obrazul dezagreabil. Numai cel ce făcuse un contract cu necuratul se plimba entuziast de la un capăt până la celălalt al curţii, răsucind între degete bastonaşul terminat cu căpşorul de câine, ai cărui ochi căutau, poate din pricină că au fost şterşi, şi ei, mai sticloşi spre stăpânul casei, căci numai ochii de sticlă sunt cu atât mai lucioşi, cu cât sunt mai şterşi…

Încet, încet, se lăsa seara. Primele stele păreau nişte nituri care fixau bolta cerului de construcţia lumii. Ulrich începu să cugete la toate problemele pe care le părăsise din tinereţe, din pricina nevoilor vieţii. Se gândea la imensitatea spaţiului, la numărul extraordinar al aştrilor, întrebându-se cum se face că în atâtea lumi câte cuprinde nesfârşitul univers, tocmai pe pământ a căutat diavolul făptura asupra căreia să-şi reverse generozitatea. Nu-şi putu duce ideea până la capăt, pentru că se auzi un zgomot. Poarta scârţâi prelung. Îşi făcură apariţia doamna şi domnul Mustaţă, care arătară gazdei multă deferenţă. Doamna avea o guşă despărţită în trei săculeţe ce începură a sălta de bucurie la vederea beneficiarului uriaşei moşteniri din Texas. Soţul doamnei fusese, până mai în urmă cu câteva zile, şeful ierarhic al lui Ulrich. Conu Mustaţă, cum i se spunea la minister, aruncă o privire tare oacheşă asupra lucrurilor din juru-i; căutătura îi era piezişă, ageră şi ridicolă în acelaşi timp. Părea a spune necontenit: „Aida de! Pe mine nu mă păcăliţi voi!“ Avea şi mustăţi şi Ulrich, într-o clipă de tăcere, rămase nedumerit: numele îi venea de la

mustăţi sau dimpotrivă? Intrară în casă, când poarta se auzi din nou. De astă dată, sosi căpitanul Carabin, şeful pompierilor din oraş. Aducea o fată de optsprezece ani, al cărei foc, spunea mahalaua, nu-l putuse stinge.

– Domnul căpitan Carabin, doamna Mustaţă, domnul Mustaţă, doamna căpitan Carabin şi viceversa, dacă mai vreţi! recomanda fericitul Satanei.

Oaspeţii, izbiţi în morgă ca într-o coajă de nucă, îşi clătinară o clipă miezul demnităţii şi rămaseră pironiţi ca pentru a lăsa timp ca rana ţinutei sociale să se cicatrizeze, apoi se prezentară în cruciş şi în curmeziş, aşezându-se la masa pe care Zenaida o lungise trăgându-i tăbliile pe şine. Familia Carabin şi Mustaţă au fost vedetele oaspeţilor, prea mulţi la număr şi prea mărunţi la situaţie ca să-i mai notăm, cu atât mai mult cu cât, evenimentele precipitându-se, nu ne putem îngădui să stăruim în amănunte. Zenaida nu-şi dezlipea privirile de la Ulrich, care, în jacheta stil Thompson, sta cufundat într-o nepăsare totală. Nu ştia sigur la ce se gândea, dar înfăşură toată situaţia cu o privire sceptică, neîncrezătoare. Se aşeză, în sfârşit, şi el, emoţionat, bucuros, dar mai ales înciudat, străbătut de un presentiment care i se răsucea în cap ca un şarpe. Domnişoara Marga, umplu paharele, iar comesenii începură să le ciocnească pentru sănătatea şi fericirea moştenitorului şi a moştenitoarei, când Ulrich, urmărit de privirea iscoditoare a Zenaidei, ca un dirijabil prins între luminile reflectoarelor, vru să se abată din drumul ei şi-şi întoarse capul, dând cu ochii de domnul Mustaţă, care prinsese mişcarea în capcana propriei sale priviri viclene. Bărbaţii se uitară faţă în faţă câteva secunde, până ce fostul subaltern, aducându-şi aminte, poate din cauza prieteniei, de o veche pizmă împotriva directorului său, făcu din

două degete ale mâinii drepte o pensetă care smulse fulgerător un fir din mustaţa musafirului, care voia să pară amuzat, înfăţişând asistenţei un râs verde, şi în acelaşi timp, ca să nu coboare cu o treaptă pe scara socială, făcu gazdei nişte mustrări, în care gluma şi seriozitatea se încheiau aproape perfect în copcile ipocriziei. Ulrich, însă, nu se lăsă:

– Lasă, dragă, nu te supăra! Ai cuvântul meu de onoare că intenţia mea este ca să-ţi smulg firele din nume, şi nu din mustaţă – şi, zicind acestea, îi mai smulse doi, trei peri, adică tocmai atâţia câţi putu să apuce.

Usturimea, depăşită de sentimentul demnităţii lovite, îl făcu pe domnul director să sară de pe scaun. Doamna Zenaida sări şi ea, în vreme ce căpitanul Carabin făcea mare haz de toată întâmplarea. Ulrich deşertă un pahar cu vin, după care deschise ochii, mai bine zis îi holbă ca şi cum ar fi făcut o descoperire senzaţională. Cu chiu, cu vai, i se lămuri domnului Mustaţă că nu trebuie să se supere pentru atâta lucru.

– Nici nu se cunoaşte de unde au fost scoase firele… argumenta Zenaida, în vreme ce bărbatul ei învârtea haotic manivela unui gramofon din vremea lui Edison.

Aparatul avea o pâlnie mare prin care se scurgea parcă lătratul unui câine, al unui câine care, de altminteri, prezenta marca fabricii. Fostul subdirector chiui o dată şi duse o mână după cap, agitând-o pe cealaltă în aer, executând cu picioarele dantela unui dans complicat, repede şi ciudat, combinat pe loc cu o fantezie în care diavolul îşi vârâse coada. Zenaida nu-l mai văzuse niciodată pe Ulrich într-o asemenea situaţie, în care începea să se desluşească, numai cu privirile

bănuielii, destinul acestei mari întâmplări, pe care ea o socotise cea mai norocoasă din viaţa lor. Aşa, din săritura dansului, Ulrich fu dintr-odată în faţa doamnei Mustaţă, pe care o apucă – altminteri, cu destulă fineţe – de bărbie, o trase apoi cu violenţă, silind-o să joace cu el. Domnul director, dintr-un pas, îi şi ajunse pe cei doi şi tustrei încinseră un fel de horă al cărei ritm te lăsa să vezi că gazda devenise un magnet care comunica propria lui pandalie oricărui om pe care-l atingea. Ulrich râdea, dădea capul pe spate, hohotea, plescăia, chiuia, lătra, mieuna, se văita şi exclama în toate limbile pământului unica bucurie a iadului. Soţii Mustaţă, obosiţi, se aşezară pe scaun, dar făptura lui Ulrich căpătă virtuţile unei sfârleze pe care o plesneşte biciul nevăzut al lui Belzebuth. Oaspeţii înţeleseră că se petrece ceva nemaipomenit, vrură să-l oprească, încercară să-l convingă, să-l ţină, să i se împotrivească. Bucuria însă era irezistibilă şi valurile ei prăbuşiră digurile, înlăturară obstacolele şi creştea şi se umfla ca o apă adâncă chemată de puterea unui flux uriaş.

Veselia şi bucuria nu pot lămuri mare lucru, iar fostul subdirector Ulrich era sfâşiat de ghearele unei exuberanţe care nu încape în trupul unui singur om. Zenaida vru să se împotrivească acestei gigantice cascade, chemă ajutor, rugă, imploră şi, deodată, crezu că a descoperit o idee grozavă.

– Ulrich! strigă ea. Ai pierdut toţi banii, eşti sărac, sărac lipit, mai sărac decât totdeauna!

– Ei, şi? răspunse omul cu sufletul bântuit de diavol. Redevin colegul domnului Mustaţă, ba nu, chiar şi mai caraghios, subalternul Domniei Sale!

Vorbele acestea au fost mai mult răcnite, ca să acopere vacarmul petrecerii, al cărei deznodământ începuse să se vestească. Ulrich căscase ochii cât

prunele, dar în licărirea lor se vedea păienjenişul extazului. Râsul, un râs nestăvilit, clătina întreaga-i fiinţă, îi schimonosea obrazul, îi sfârteca respiraţia, din ce în ce mai precipitată, mai violentă şi care, până la urmă, s-a prefăcut într-un horcăit, într-un geamăt. Fulgerat parcă, omul care îşi vânduse tristeţea căzu la pământ; membrele-i mai tresăreau în strânsoarea unui spasm reflex, în vreme ce pe figura-i, ca pe un ecran al vieţii lăuntrice, slovele, trăsăturile lor exprimau o bucurie fără margini, o văpaie a simţurilor satisfăcute, o fericire aproape dureroasă…

Căpitanul Carabin ieşi în stradă, şuieră grozav şi, adunându-se mulţimea, el strigă că vecinul lor e cuprins de nebunie. În câteva minute apăru un doctor care, cunoscând pesemne foarte bine gramatica sorţii, începu prin a-şi declina competenţa:

– Aduceţi mai bine un preot!

Zenaida şi Marga îşi frângeau mâinile, în vreme ce oaspeţii arătau o tristeţe în care, cu uşurinţă, se putea descifra satisfacţia că fericirea nu a poposit cu adevărat în casa prietenului lor. Părintele Balaban intră cu un pas senin, ca omul care de multe ori a asitat la neînduplecata sentinţă a Domnului. Se apropie de Ulrich, în vreme ce musafirii se dădură la o parte, poate cu sentimentul că prezenţa preotului ar putea atrage încă cine ştie ce minune, aprinse o lumânare şi vru să-l împărtăşească. Mare însă nu-i fu mirarea să vadă pe unul care trage să moară, dar e prea bucuros ca să mai poată suporta o slujbă destinată ultimului tablou, înainte de căderea celei mai grele cortine.

De îndată ce se aprinse lumânarea, în odaie se răspândi o lumină atât de violentă, încât slovele cărţii bisericeşti începură să joace ciudat, să se

rostogolească haotic în faţa ochilor părintelui Balaban, sortit de Dumnezeu să citească dezlegarea de viaţă în faţa spiriduşului care de astă dată jubila într-o fantastică incandescenţă pe fitilul ce străbătea tubul de ceară. Dumnezeu şi dracul se găseau, poate pentru prima dată acum, faţă în faţă şi asistau amândoi la căpătâiul unui muribund al cărui suflet aparţinea irevocabil iadului.

Ulrich ridică pleoapele pentru a mai găzdui încă o dată în încăperea ochilor imaginea lumii pe care o părăsea, îşi aduse aminte de toate amărăciunile şi bucuriile vieţii şi, în vreme ce privirea-i aluneca nespus de melancolic spre Zenaida şi Marga, cutele feţei se contopiră într-o expresie de halucinantă bucurie. Flăcăruia se scălda în baia fierbinte de ceară, mişcându-se într-o arcuire suprapământească. Se înălţa şi se făcea pitică şi, ori de câte ori preotul citea numele Domnului, se ghemuia pe vârful de şiret, pentru a se ridica, o clipă mai târziu, maiestoasă şi solemnă ca o legendară mireasă a focului.

Când Ulrich îşi dădu duhul, învăpăiatul ambasador dispăru o clipă, izgonit din pământeasca-i reşedinţă de ceară, se lungi pe spate şi pluti pe deasupra valurilor de semiobscuritate în care se adâncise încăperea, apoi ieşi mai uşor decât un fulg, absorbit de depărtarea fără margini a spaţiului.

A doua zi gura mahalalei spunea că subdirectorul Ulrich a murit înnebunit de o moştenire enormă, deşi el însuşi crezuse că bucuria şi aurul le-a căpătat de la diavol, în schimbul tristeţii. Dar cine poate fi sigur dacă adevărat este ceea ce văd alţii destul de obiectiv sau ceea ce, fără nicio obiectivitate, vezi şi simţi tu însuţi?

TOVARĂŞUL LUI YORIK

Prejudecata este cea mai strălucită formă a norocului omenesc; celor ce nu vor înţelege dintru început acest adevăr întâmplarea pe care o voi povesti le va fi călăuză. Ce s-ar petrece dacă mintea unui om ar fi dezlegată de toate obişnuinţele care o silesc să vadă lucrurile într-un anume chip, ce s-ar întâmpla cu o conştiinţă pe care repetiţia n-ar tiraniza-o, căreia revenirea faptelor nu i-ar crea nicio impresie? Nu vedeţi că până la urmă gestul cel mai liber, vorba cea mai nesocotită şi clipa cea mai capricioasă sunt încheierea fatală a unui şir anterior? Că amăgirea desăvârşită izbucneşte din ceva real, că fantezia cea mai înverşunată este o mediocră relaţie dintre două fapte vulgare, că nimic nu apare „acum“ pentru prima oară, că trăiţi într-o umilitoare sclavie a faptului consumat, a evenimentului dat? Nu v-a cuprins niciodată un sentiment de răzvrătire împotriva neputinţei în care vă găsiţi de a începe ceva neînceput, de a atinge cu propriile voastre degete capătul iniţial al unui fir, de a înregistra pe tăişul care desparte o clipă de cealaltă – nu într-un timp socotit de aparate – un strop de viaţă vie, o sticlire din ceva ce n-a mai fost, în locul unui munte de cunoştinţe false care nu ne prezintă decât stratificare şi moarte? Pentru că nu vi s-a întâmplat niciodată nimic, pentru că sunteţi prea siguri, pentru că dinţii nemiloşi ai acelei roţi rare se numeşte cercetarea absolută nu v-au măcinat nicio certitudine, urmăriţi – pe cât se poate de depărtat

de înşelătoarele voastre lumini – povestea lui Yorik, a omului care a trăit două vieţi.

Eu eram prietenul lui Yorik şi-l cunoşteam de multă vreme; era ofiţer în armata colonială englezească. Puterea lui de muncă, spiritul său întreprinzător şi simţul său de dreptate îl făceau iubit de camarazi şi foarte respectat de superiorii săi. Numai în câţiva ani, străbătu trei grade; în anul 19…, era căpitan şi avea sub îngrijirea sa multe sute de vieţi omeneşti. Nu ocolea niciodată calea cea mai anevoioasă, deşi ar fi putut s-o facă.

Dacă avea misiunea de a potoli o răscoală a băştinaşilor în conflict cu legile şi stăpânirea britanică, încerca toate mijloacele care să-i asigure reuşita, cruţând viaţa lor. Cred chiar că din această pricină într-o noapte un glonţ din tabăra răzvrătiţilor, pe care el voia să-i învingă fără violenţe, îl lovi drept în cap. Yorik se prăbuşi la pământ şi redeschise ochii târziu de tot, după nu ştiu câte zile de nesimţire, în sanatoriul din R. 13, oraş indian unde organizarea englezească este dominantă.

O intervenţie chirurgicală i-a scos glonţul, a cărui lovitură, pentru ştiinţa medicală, s-a numit superficială, dar ale cărei consecinţe pentru viaţa lui de mai târziu au fost profunde. Doctorii au constatat că prietenul meu nu-şi amintea de nimic şi, pentru că dicţionarul medical le oferea cuvântul, au spus că „boala“ se numeşte „amnezie“. Această etichetă le-a uşurat sarcina; o simplă vorbă cu un conţinut obscur i-a mulţumit pe toţi, făcându-i să creadă mai departe în miracolul ştiinţei lor. Ce se întâmplase în capul lui Yorik, ce prefacere suferise conştiinţa lui nu interesa pe oamenii care-şi făcuseră o glorie din a lipi vorba de faptă aşa cum se lipeşte o etichetă de borcan, din a căuta fişe, din a alcătui cataloage, care nu

sunt decât sicriele înţelesurilor neînsufleţite. Adevărul este că prietenul meu nu-şi pierduse deloc dreapta judecată a lucrurilor şi, atâta vreme cât în discuţia cu el nu te refereai la ceva anterior, era cu neputinţă să remarci cea mai neînsemnată diferenţă dintre el şi oricare altul. Planta parazitară a memoriei se descolăcise de pe trunchiul conştiinţei lui Yorik şi ideile sale, descătuşate de legături, începură să prindă fenomenul în toată claritatea lui. Astfel, omul care şi-a pierdut ţinerea de minte învăţa alfabetul faptelor şi conştiinţa sa silabisea întâmplările. Cuvintele sale, toate cuvintele învăţate în cealaltă viaţă, adormiseră şi ele se trezeau din somn cu atât mai greu, cu cât se legau de lucruri mai îndepărtate de firea omenească. Aşa, vorbele care însemnau tot ceea ce era strâns legat de viaţa sa reveniră, cum îi reveniseră şi bătăile inimii atunci când se trezise din leşin. Deşi nu m-a recunoscut când l-am vizitat în camera cea tristă de sanatoriu; mi-am dat seama, totuşi, că se obişnuia uşor cu mine, mult mai uşor decât cu ceilalţi. Pesemne că viaţa lui de acum păstra într-un chip sintetic unele realităţi din cea trecută. Toate lucrurile însă care nu erau legate firesc de viaţa sa de altădată îi deveniseră acum indiferente şi arunca asupra lor o privire ciudată. Încet, încet s-a obişnuit cu tot ce se găsea în jurul său, în odaia spitalului britanic din oraşul R… Mintea lui Yorik pricepea, iniţial cu o maturitate de judecată rezultată numai din viaţa şi vârsta organismului său, dar necunoscută acelora care cunosc lumea sprijinindu-se pe experienţa conştiinţei lor. Înţelegerea lui nu semăna nici cu aceea a unui copil în ai cărui ochi, pentru prima oară, se scufundă imaginea, nici cu aceea a unui om în vârstă, care surprinde faptul nou sprijinit pe cel vechi. Puterea judecăţii sale, dezlegată de tirania experienţei, îl făcu să înţeleagă, într-un chip cu totul străin de al nostru, lumea din jurul său. Pe oamenii în mijlocul cărora trăia i-a priceput fără

greutate, poate pentru că înăuntrul său se găsea nemijlocit ideea unei fiinţe asemănătoare lui. Obiectele însă i se păreau ciudate şi, în măsura în care folosirea lor era naturală, el le primea în încăperile inteligenţei sale ridicată poate peste nivelul inteligenţei acelora care se foloseau de dicţionar ca de o mască cu care să acopere falimentul cercetării lor. Yorik a înţeles şi numele său, pentru că şi-a dat seama că de câte ori auzea sunetul corespunzător acestui nume, de atâtea ori cineva voia să comunice cu el. În prima săptămână, a stat aproape ţintuit orizontal pe patul care devenise, astfel, şcoala cea nouă a vieţii lui. Cu o claritate naturală, îşi dădea seama că uşa se deschide, că se închide, că un om intră, că se apropie de el. Mai greu a înţeles că el este într-o condiţie de inferioritate faţă de ceilalţi pentru că muşchii nu se supuneau intenţiilor sale; voia să se mişte, dar nu putea, piciorul său avea, de pildă, o senzaţie de prea mare căldură, din pricină că multă vreme stătuse în acelaşi loc, dar nu-l putea clinti. Întâmplări de acestea şi altele asemănătoare îl făcură să se lămurească asupra felului vieţii omeneşti. Înţelese destul de bine şi singurătatea, pentru că de multe ori nu rămânea nimeni cu el. Atunci, reflecta asupra lucrurilor şi, când i se părea că mintea sa nu mai poate scoate din ele nimic nou, se întorcea, pe căile simple ale conştiinţei sale, la propria-i viaţă. Yorik experimenta lumea, dar într-un chip cu totul neasemănător aceluia prin care experimentează copiii sau oamenii mari.

După multă vreme, după nu ştiu câte săptămâni, izbuti să săvârşească unele mişcări simple. Gândul că pentru ceea ce stă în puterea lui nu are nevoie de ajutorul nimănui, îi dărui un fel de siguranţă, care la oamenii ceilalţi a evoluat până la orgoliu… Într-o bună zi, recâştigă atâta din puterea trupului său, încât reuşi să se răsucească singur pe partea

cealaltă. Pentru că nu era nimeni în odaie, îi veni în gând să se aşeze altfel decât se simţise până atunci; schimbă căpătâiul pentru locul în care stătuseră picioarele şi astfel începu a vedea camera într-o formă nebănuită de el. De astă dată însă, se întâmplă un fapt care impresionă deosebit de puternic viaţa şi conştiinţa lui Yorik. Din partea cealaltă a patului, el văzu mişcându-se liniştit un om pe care mintea sa nu-l putea bănui. V-am zis, doar, că el ştia ce este singurătatea; de aceea, prin faptul că, fără niciun zgomot, simţea existenţa cuiva, conştiinţa sa fu lovită într-un mod neaşteptat. E de prisos să spun că omul pe care-l vedea Yorik era ceea ce noi numim o imagine într-o oglindă. Yorik nu-şi mai ţinea minte chipul şi asta îl făcu să creadă că făptura din oglindă este un alt om, iar pe de altă parte, în tot timpul cât a ţinut redeşteptarea lui la viaţă şi învăţarea elementară a alfabetului ei, nu văzuse nicio oglindă, aşa încât nu putea pricepe deloc fenomenul acesta al unei imateriale dedublări într-o sticlă. Prietenul meu nu spuse nimănui nimic, poate pentru că nu ştia cum, ceea ce îi clintise liniştea, dar, de câte ori rămânea singur încerca să se ridice şi să se apropie de omul din oglindă, pe care începu să-l vadă ca pe un tovarăş de singurătate. În fiecare zi căpitanul Yorik regăsea mai multă putere din aceea pe care o stăpânise altădată.

Târziu, poate după o săptămână, Yorik fu îmbrăcat şi i se dădu voie să se mişte. În prima secundă de singurătate pe care o găsi, el se îndreptă spre imaginea din oglină care, dezlegată şi ea de înţepenirea pe patul imaginar, veni spre el. În clipa în care ar fi trebuit să se întâlnească, degetele lui Yorik atinseră o suprafaţă netedă ca aceea a sticlei prin care el văzuse strada. Atunci, el crezu că omul este dincolo, aşa cum „dincolo“ erau oamenii pe care el nu-i putea atinge. Pentru că nu avea nicio

noţiune de lovire sau spargere, nu-i veni în minte să spargă sticla, dar se lipi foarte tare de luciul ei. În chip reflex, se dădu câţiva paşi înapoi, dar îl cuprinse o panică nemaipomenită văzând că tovarăşul singurătăţii sale se îndepărtează şi el. Atunci, se repezi cu o cumplită violenţă; trupul său, fără vrerea lui Yorik, sparse sticla şi trecu dincolo, unde găsi o uşă care se deschise. De atunci, nimeni nu înţelege ce caută căpitanul Yorik, a cărui inteligenţă porneşte – într-un singur fapt de viaţă – de la alte premise decât ale noastre. Dacă oricăruia dintre noi i s-ar smulge rădăcina unei experienţe de toate zilele, a unei singure experienţe, nu ar urma haosul care străbate uneori o frază coerentă din care lipseşte doar un singur cuvânt?

Yorik nu ştie ce vrea, îşi caută prietenul singurătăţii sau experimentează condiţiile transparenţei, cu mijloacele violente ale unei maturităţi căreia-i lipseşte cucerirea succesivă a tainelor lumii înconjurătoare?

MASCA

Noaptea Anului Nou 192 … în casa sculptorului Rivarol, om cunoscut pentru mania lui de a colecţiona fiinţe ciudate… În sala cea mare, candelabrele spintecau atmosfera cu tăişuri de lumină, în vreme ce oglinzile, care formau tapetul pereţilor, păreau gata să plesnească din pricina infinitelor mişcări săvârşite de oaspeţi, mişcări care se înghesuiau deodată în pasta obosită a răsfrângerii. Împinse de zvârcolirile unui cântec sălbatic, perechile dănţuitoare se strecurau unele printre altele, împletindu-se ca şi cum vieţile lor ar fi fost nişte neînsemnate fire în urzeala unui straniu război de ţesut, plutind la uriaşe înălţimi deasupra existenţei omeneşti. Valurile rătăcitoare, care uneori fac să fâlfâie pânza apelor şi care vin cine ştie de unde, nu se deosebesc de faptele omeneşti decât prin aceea că ele nu sunt străbătute de amăgirea libertăţii sau de şoapta orgolioasă care face pe om să creadă că îi aparţine iniţiativa tuturor mişcărilor sale.

Alături de această sală în care, ca pe un povârniş al existenţei, se rostogoleau vieţile omeneşti într-o întreagă uitare de sine, se găsea o odaie cu mult mai mică, de formă aproape rotundă, cu tavanul boltit; biblioteca circulară închipuia, faţă de rotunjimea pereţilor, un inel interior, căruia îi lipsea o bucată atât de mare, încât în locul ei intra o sofa rotundă şi îmbrăcată în catifea roşie. În partea opusă, un birou enorm, masiv, cu picioare

ca de urs, părea păzit de un tigru uriaş care rânjea pe speteaza unui scaun foarte vechi, care te predispunea să cugeţi că aparţine unei epoci atât de îndepărtate, încât tovărăşia dintre om şi fiarele sălbatice să fi fost cu putinţă. Inelul interior, despre care am pomenit, mai era întrerupt în dreapta pentru a lăsa loc unei uşi, ca o poartă în lemnul căreia o daltă iscusită închipuise fiinţe neînţelese ca acelea care, pesemne, mişună în lumea întunecată a iadului; în partea stângă, un şemineu acoperit cu plăci mari, de un albastru asemănător cerului de noapte. Afară, iarnă cumplită şi zăpada cade cu atâta îmbelşugare, încât pare că urmăreşte să acopere cu totul, ca într-un giulgiu uriaş, trupul neînsufleţit al pământului. Un vuiet prelung, venit ca de pe alte meleaguri, dă roată oraşului şi se încovoaie deasupra casei acesteia, pe care mari ciudăţenii au atins-o cu pecetea lor neştearsă. Prietenul lui Rivarol, un om uscăţiv cu figura întunecată şi zbârcită de îndelungi meditări, se cufundase atâta într-un fotoliu din apropierea şemineului, încât nu i se vedea decât capul. Între ei, un actor italian, Luigi, măsura cu paşi mărunţi şi regulaţi odaia, care alunecase parcă în valurile aproape străvezii ale unui ocean de semiobscuritate. În clipa în care am deschis uşa, pâlpâirile flăcărilor din sobă ciopârţeau cu mişcătoare tăişuri de lumini şi umbre obrazul prietenului lui Rivarol. Cu toţii tăceau şi îmi părură preocupaţi de travaliul unor scafandri coborâţi în fundul aerienelor ape ale încăperii rotunde.

Când am intrat, cred că m-a străbătut gândul acesta: bizareriile oamenilor sunt provocate totdeauna de decorul în care ei trăiesc. Şi, dintr-odată, fără să ştiu cum, m-am gândit că cioclii care râd când îşi conduc clienţii la groapă sunt cei mai puternici dintre oameni…

Când sculptorul mă prezentă, gândurile mi se risipiră ca nişte fiinţe sperioase. Luigi se opri din mers, în vreme ce omul din fotoliu se trase în sus pe rezemătoarea de pluş a jilţului ca un şarpe care se lungeşte de la jumătatea superioară a trupului. Poate pentru a mă ascunde puţin de privirile lor, mă aşezai pe scaunul enorm, acoperit vederii aproape de jumătate de biroul despre care am pomenit. Gazda, poate mai mult din politeţe decât din nevoia de a vorbi, îmi spuse, referindu-se cu gesturi auxiliare la cel ce şedea în fotoliu:

– Să vedem ce crezi dumneata, care eşti scriitor, adică născocitor de conflicte, despre ideea prietenului meu Liens.

– Cred că nu e cu putinţă, răspunsei, cu o convingere atât de adâncă, încât parcă nimeni nu băgă de seamă că, fără a fi aflat nimic despre ideea lui Liens, îmi şi luasem sarcina s-o combat. Cred că drumul este invers decât bănuiţi; sufletul şi conştiinţa pot provoca linii, adâncituri sau dâre în figurile oamenilor, dar acestea nu pot imprima sufletului ceea ce s-ar degaja din ele. Sunt încredinţat că fizionomia traduce, tălmăceşte poate cele mai subtile conţinuturi care îşi au sediul înăuntrul omului, dar ea singură, ca orice imagine din oglindă, nu poate provoca existenţa obiectului concret.

– Ba da – spuse liniştit Liens – şi chiar dumneata mi-ai făcut dovadă că te înşeli.

Sprâncenele i se ridicară, conduse de încreţiturile frunţii, împreunându-se într-un unghi şi semănând cu un V răsturnat.

– Nici n-ai remarcat că dumneata ai ghicit gândurile noastre. De cele mai multe ori, oamenii cred că deduc printr-o inexplicabilă intuiţie gândurile altora, când – în realitate – ei le surprind

înăuntrul lor, numai din pricină că mimează fără să vrea figurile şi mişcările acestora. Schimonosiţi-vă figura ca oamenii chinuiţi de dureri şi veţi simţi durea lor mai bine decât v-ar îngădui cea mai largă compasiune sau cea mai profundă înţelegere. Lipiţi-vă peste obraz o mască de cucuvaie şi ochii voştri, da, ochii voştri nu vor mai vedea decât pe întuneric.

– Nu ne mai rămâne decât să experimentăm, răspunse Luigi.

Sculptorul se ridică, roti privirile ca spre a se asigura că, în afară de uşi, nu-l mai aude nimeni şi, aproape în şoaptă, articulă silabisind vorbele:

– Plecăm departe de aici, la castelul în care n-am mai locuit din copilărie, şi ne supunem încercărilor lui Liens.

Ca oamenii care pun la cale un complot, ne înţeleserăm prin semne.

O săptămână mai târziu, după o călătorie despre care nu mai ţin minte aproape nimic din pricina tulburării care alerga după mine mai repede decât propria mea umbră, ajunsei la castelul din S…, care, chiar după aspectul exterior, părea sortit extravaganţelor. Chiar stafiile care l-ar fi locuit ar fi părut fiinţe cu o existenţă mediocră pe lângă noi, patru vizitatori care încercau înfăptuirea unui neverosimil deziderat de alchimie psihologică: transmutaţia sufletului!

Rivarol se căzni nopţi de-a rândul să închipuie o mască de tigru şi, într-o dis-de-dimineaţă, curioase ciocănituri prefăcură în ţăndări cuirasa somnului meu, care lupta din răsputeri cu îndelungile mele vegheri în care asistam la discuţii de necrezut.

– Asta cred că va fi pe placul lui Liens, care până acum s-a arătat nemulţumit de născocirile mele.

Liens, care cunoştea toate tainele fiziognomoniei, îl silea prin persuasiune, mimând şi lămurind, pe Rivarol, care căuta în fiecare noapte un chip mai adevărat de tigru, cu trăsături mai precise, cu ochii mai ascuţiţi, cu căutătura mai piezişă, cu strâmbătura mai sălbatică, cu gura cuprinsă de un rânjet mai pătrunzător. Cred că nu voi uita nicicând masca făurită de Rivarol tigrului plăsmuit din ceară, figura aceea de o înverşunată sălbăticie, care tălmăcea întocmai vrerea înfricoşată a lui Leins. Luigi, de câteva zile, se strecura sfios printre noi, aşteptând cu nu ştiu ce teamă, blestemata stigmatizare.

– Ia-ţi rămas-bun de la omul din tine, ricana Liens când actorul, faimos pentru marile sale creaţii omeneşti, îşi lipi masca de obraz.

Atunci, în clipa aceea, mi s-a părut că Luigi se sinucide şi, la apropierea măştii, figura i se schimonosi ca pentru a primi în adâncituri aderente noua sa înfăţişare.

Se scurseră multe zile în care Luigi începu să-mi apară când ca o păpuşă trasă de sforile unui destin suprapus, când un om care-şi bătea joc de noi, bieţi amatori de mistere, când nevrednic şi umil ca un clovn căruia spectatorii îi acordă sentimente străine de el, când puternic, stăpânind o felină şi sălbatică trufie. Vorba i se schimbase parcă sau, venind dinăuntru şi străbătând masca lor, căpăta inflexiuni atrase de bănuiala noastră. Rivarol se înspăimânta de propria sa creaţie, eu aşteptam, ca un erou dintr-un roman fantastic, deznodământul vrut de autor. Luigi rătăcea orb pe nişte căi luminate şi întunecate de un formidabil magnetizor, numai Liens, cu o rece suspendare

deasupra clocotitoarei noastre nelinişti, pândea momentul în care masca va sugruma viaţa actorului. Într-o seară, în care glasul lui Luigi era mai schimbat, când gesturile sale se înstrăinau mai vădit de ce ştiam că aparţine oamenilor, când privirea îi aluneca mai oblic, Liens ne spuse că sufletul actorului era deja ucis şi că, în locul său, sălăşluia un instinct feroce.

Vagile sale apucături omeneşti, adause el, sunt ca lumina unor aştri căzuţi de multă vreme, o lumină care nu mai e decât proiectarea teoretică în infinita oglindă a timpului, a unei străluciri pe care firmamentul nu o va mai avea vreodată.

După alte câteva zile, în altă seară, stam toţi patru în salonul castelului din S… Liens îşi urmărea victima tolănită, într-o atitudine de om şi de fiară, pe o pernă uriaşă care sta pe divan. În faţa noastră se găsea, lipită de perete, o oglindă de dimensiuni neobişnuit de mari, adusă de ciudatul experimentator. Eu îmi frângeam degetele, simţind o apropiată izbucnire, în vreme ce sculptorul dădea semne de nerăbdare şi nelinişte, văzând pe Liens care aţâţa un tigru cu o înfăţişare omenească. Auzirăm deodată un mârâit şi, cu o mişcare de o neînchipuită flexibilitate, Luigi se repezi asupra lui Liens; degetele sale smulseră de undeva din văzduh virtuţi de gheare, în vreme ce dinţii se înfipseră nemilos în gâtlejul lui Liens care, cu ultimele puteri, zgâria faţa tigrului ca pentru a-i desprinde masca şi ţipa din răsputeri:

– Întoarceţi tigrul cu faţa spre oglindă!

Masca tigrului fu ruptă de degetele crispate ale lui Liens şi noi văzurăm din nou pe Luigi cel de altădată, dar, când îl întoarserăm spre oglindă, imaginea pe care o vedeam şi noi, şi Luigi era a

tigrului născocit de Rivarol. Luigi sfârşise prin a nu mai fi om, iar oglinda, obişnuită cu mai multă reflexie decât oamenii, prinsese imaginea lăuntrică a actorului, refuzându-i o înfăţişare care, de altfel, nici nu i se mai potrivea…

CURIOZITATEA

Hotărât lucru, omul care cunoştea cele mai bizare întâmplări era poliţistul R…, care vreme de patruzeci de ani îşi torturase inteligenţa ca să descurce firele încurcate ale faptelor fără număr săvârşite de acei muritori care sunt mai mult judecaţi decât înţeleşi de noi. Este greu de crezut că făptuitorul unei crime sau hoţul care a comis furtul fără urme, monstrul care, destul de rece, curmă pentru totdeauna mersul acestui neînţeles mecanism ce se numeşte viaţă, că toţi aceştia sunt pur şi simplu delincvenţi, adică indivizi care lovesc legile cetăţii lor. Societatea, poate din vina ei, este atât de grăbită, încât, în loc de investigaţii, iubeşte etichetele, în loc de judecată, categoriile, în loc de pătrunderea adevărului, o pasionează cifrele şi fişele, înregistrate cu o minuţiozitate care singură ar putea, dacă ar fi altfel aplicată, să surprindă rostul firesc al faptelor.

Societatea, găsindu-se necontenit în majoritate faţă de oamenii excepţionali, le impune acestora dacă nu punctul ei de vedere, cel puţin hotărârile ei şi astfel puterea care stă într-o alcătuire omenească şi care pune un întreg grup la adăpost de dificultatea înţelegerii devine tocmai slăbiciunea acestui grup. Delincventul, în schimb, veşnic în minoritate şi nesiguranţă, preocupat mereu să dejoace măsurile constrângătoare ale celor mulţi, coboară din ce în ce mai adânc în subteranele gândirii pure, ale acelei gândiri care a înlăturat nefastele picioroange

ale legilor, etichetelor, fişelor şi dicţionarelor care aşază în ordine alfabetică enciclopedia ignoranţei omeneşti. Poate că mersul ascendent al umanităţii porneşte de la delict, poate că, într-o zi îndepărtată a viitorului, splendida noastră civilizaţie va fi ucisă ca o formă de tiranie, iar hoţul, criminalul, monstrul de astăzi va fi slăvit ca un martir; în această zi poate că haina crimei va acoperi triumfător ruşinea acestor străvechi aşezăminte omeneşti, iar onoarea, demnitatea şi alte asemenea virtuţi vor fi înăbuşite cu aceeaşi cruzime cu care, în vremea noastră, ştreangul sugrumă viaţa osândiţilor la moarte. La aceste lucruri şi la altele de acelaşi fel se gândea bătrânul poliţist în momentul în care m-am apropiat de dânsul.

Sta liniştit la o masă din fundul cafenelei, într-o noapte de iarnă, într-una din acele nopţi în care poţi citi pe puţinele feţe ale muşteriilor întârziaţi pricini ciudate, care-i fac să evite propriul lor cămin. Omul nostru, în vârstă de vreo şaptezeci de ani, privea prin cercurile de fum ale pipei spre tot trecutul său de luptă, de cercetare, de izbânzi şi înfrângeri. Când l-am salutat, a ridicat ochii spre mine, a risipit rotocoalele spumegânde care se spărgeau ca nişte cadre mişcătoare ce conţineau melancolice imagini ale unei lumi ireale. Cu un gest lipsit de generozitatea caracteristică oamenilor pasionaţi, îmi făcu semn să mă aşed.

Deşi nu era deloc vorbăreţ, totuşi, din când în când, dacă prin cine ştie ce întâmplare decorul din jurul său se potrivea simţămintelor încercate de el, vorbea povestind, fără să uite niciun amănunt, aventuri petrecute demult. Ştia întâmplări totdeauna nebănuite pentru a ilustra mila, răzbunarea, ura, eroismul, cruzimea. L-am întrebat în noaptea aceea – cum, de altfel, aveam obiceiul s-o fac de câte ori îl întâlneam – despre o

întâmplare care părea îndeosebi să-i fi reţinut luarea-aminte.

– Maestre – i-am spus – aţi descoperit vreodată o crimă făcută numai din curiozitate?

– Într-un fel, da, răspunse el cu glasul omului pe care nimic nu-l surprinde. Spun „într-un fel“, pentru că jefuitori de rând au ucis un om din pricina curiozităţii. Dacă aş fi ştiut că oamenii pot fi atât de curioşi, aş fi oprit acest asasinat.

Poliţistul îşi aprinse pipa şi, parcă privind prin telescopul cercurilor de fum, aduse aventura la depărtare de un metru şi atunci o văzui şi eu.

– Pe profesorul de matematici Sturm l-am cunoscut cu prilejul unei recepţii la legaţia germană de la Paris, acum douăzeci de ani. Era tânăr, iar lumea vorbea despre el ca despre cei ce făgăduiesc şi, mai târziu sau mai curând, se ţin de cuvânt. Avea o privire inspirată şi te făcea să bănuieşti că va găsi într-o zi un adevăr, în miezul căruia pătrunderea ştiinţifică şi fantezia vor avea parte egală. Eu însumi pe vremea aceea eram foarte admirat de şefii mei şi de public. Ne-am împrietenit destul de repede, mi-a spus printre altele că este foarte bogat şi că nu a cunoscut niciodată grijile vieţii. Trăia aproape afară din oraş şi lucra toată ziua. Într-o dimineaţă, un comisionar îmi aduse o scrisoare de la dânsul, în care mă ruga să-l întâlnesc chiar în după-amiaza acelei zile, aici, în cafeneaua unde stăm noi acum. Localul acesta era mai mare; zidul, care ne desparte acum de magazinul de antichităţi, nu era şi acolo, în fund, la o masă izolată, ne-am întâlnit. Mi-a spus că îl torturează o mare curiozitate, o teribilă îndoială. „De zece zile“, îmi destăinui el, „doi oameni trec necontenit prin faţa ferestrelor mele. Când ies din casă, îi zăresc peste drum, prefăcându-se

indiferenţi. Când mă întorc, îi zăresc de departe, dând târcoale aceleiaşi case. Am început să-i spionez şi eu şi, după câteva zile, am înţeles că eu sunt obiectul cercetării lor. I-am auzit vorbind într-o noapte, dar atunci mi s-a părut că nu-i priveşte în niciun fel persoana mea. Am trecut prin faţa lor şi unul dintre ei m-a oprit ca să-şi aprindă ţigara de la a mea. Atunci i-am privit ochii, crezând că m-aş putea încredinţa în acest fel de orice intenţie care, cât de puţin, ar licări în fundul lor. Zadarnic; individul din faţa mea are o figură oarecare, distrată, iar privirea sa mi se pare foarte deschisă. Fruntea sa e degajată de orice cercetare, de orice temere, gestul său dezlegat de orice iniţiativă, mersul de orice îndrăzneală. Tovarăşul său de drum e şi mai obişnuit, şi mai absent. Mi se întâmplă ceva ciudat; de câte ori îi privesc de departe, îi văd săvârşind gesturi suspecte, mersul lor mi se pare un avertisment. Cred că i-am văzut ascunzându-se privirii mele, dar, de câte ori întâmplarea face să-i disting de aproape, nu mai văd nimic. Nu o dată mi-au provocat impresia că, venind spre mine, alte fiinţe li se substituiau, aşa cum numai în film o acţiune complicată ia treptat, treptat locul unei figuri omeneşti care se şterge, ca să apară în locul ei o străveche amintire. Eu nu pot să cred că aceşti trecători stăpânesc o atât de perfectă artă a prefăcătoriei, încât, la apropierea mea, să-şi compună masca unei totale nepăsări. Vecinii mei ştiu că sunt bogat, că nu fac nimic cu banii şi poate bănuiesc că averea o ţin în casă. Ieri-seară strada pe care locuiesc era topită în întuneric; ceaţa, întocmai ca o pastă, se desfăcea ca să facă loc drumeţilor. Am aşteptat, ascuns de un copac, să treacă acele două fiinţe care mi-au aţâţat curiozitatea, care mi-au provocat îndoiala. Nu mă tem de ei, pentru că nu cred că mă vor ucide, dar ştiu că trebuie să mă păzesc. Cred că i-am auzit hotărând noaptea aceasta pentru lovitura pe care o plănuiesc cine ştie de câtă vreme. Vino dumneata

cu mine; vei intra prin altă clădire în curte şi apoi te voi introduce în locuinţa mea. Vreau să văd pe aceşti oameni ce figuri vor avea, ce privire vor arunca, ce gesturi vor face, când se vor găsi în faţa mea, hotărâţi să-şi desăvârşească planul“. L-am ascultat şi două ore mai târziu m-am furişat, trecând prin două clădiri, până în casa profesorului Sturm, ciudatul meu prieten. În camera sa, toate erau în ordine, de parcă ar fi aşteptat oaspeţi. Pe masa de lucru, am putut vedea foi multe şi cărţi. Mi-a arătat un buton de sonerie, pe care va apăsa la momentul oportun, ca să mă cheme în odaia alăturată, unde trebuia să aştept desfăşurarea evenimentelor.

Am stat multă vreme privind gravurile de pe pereţi, cercetând biblioteca şi fumând. Sunt sigur că mi-a trecut prin minte şi gândul că prietenul meu este obsedat de fapte care nu se pot întâmpla. M-am adâncit într-un fotoliu; aveam atenţia trează, ochiul bănuitor, urechea gata să prindă cele mai şterse şoapte. Târziu, după miezul nopţii, am auzit un zgomot a cărui pricină nu am putut-o identifica; am sărit în picioare, am scos revolverul şi, într-o încordare extremă, am aşteptat alarma. Dar nu s-a întâmplat nimic. După două, trei minute, un horcăit de moarte venea din camera de alături. Am deschis şi, cu revolverul în mână, am oprit fuga asasinilor. Firul soneriei era tăiat. La reconstituirea crimei ucigaşii au arătat că profesorul Sturm, el însuşi, tăiase firele cu un cuţitaş care se găsea pe masă. De altfel, ar fi fost cu neputinţă ca ucigaşii să fi avut timp pentru o asemenea treabă, dacă prietenul meu ar fi vrut să sune. Desigur că asasinii, în clipa în care s-au apropiat, figurile lor au recăpătat toate elementele suspecte pe care Sturm le vedea numai când ei erau departe pe stradă. De astă dată expresiile lor nu mai erau acelea pe care el le văzuse de atâtea ori de aproape. Oamenii erau atât de schimbaţi în

gesturile lor, încât prietenul meu i-a crezut în clipa aceea la sute de metri distanţă, dar, pentru că se temea ca nu cumva spaima, care întovărăşea cel puţin jumătatea spiritului său treaz, să nu-l determine să mă cheme, a curmat singur sârma soneriei şi nu a sunat, numai ca să-şi satisfacă curiozitatea. Păstrez încă neînsemnatul cuţitaş cu ajutorul căruia s-a sinucis profesorul Sturm.

Bătrânul poliţist scoase din buzunarul vestei briceagul care, singur, mai rămânea mărturie a necrezutei întâmplări.

MÂNA

Omul cu pelerină şi glugă înainta cu greu prin vijelie şi întuneric; venea de departe, dar nu putea şti cât a mers, pentru că mintea îi era prea plină de gânduri pentru a mai fi putut măsura distanţa sau timpul. Nici drumul nu-l cunoştea, dar ştiinţa cu ajutorul căreia ieşise de atâtea ori din încurcătură îi călăuzea şi de astă dată paşii. Cu mâna stângă ţinea frânghia de care spânzura sacul de aur şi giuvaeruri pe care le furase chiar în noaptea asta de la boierul din sat, pe care-l ura de moarte pentru că în urmă cu un an îi învineţise spinarea cu douăzeci de lovituri de bici, în vreme ce mâna dreaptă încleşta mânerul cuţitului care mai păstra urmele de sânge ale victimei.

Spiridon era înalt şi drept ca un brad puternic şi netemător de moarte; dacă cineva îl batjocorea sau îl întrecea în cine ştie ce, el îl pizmuia atât până când venea prilejul ca să se răzbune. Într-o zi, simţi cum sângele i se răzvrăti şi, nemaiputând duce povara unei vieţi ruşinoase, ieşi la drumul mare. Jefuise mulţi drumeţi care-şi abătuseră paşii prin acea margine a lumii, dar de omorât, omorâse numai în noaptea asta, după ce aproape o sută de zile chibzuise în fel şi chip cum să pătrundă în casa cea mai păzită a satului şi cum să fugă cu prada.

Şi-a ales o noapte ca oricare alta – Spiridon era superstiţios şi se temea de vecinătatea unei întâmplări neobişnuite –, a intrat ca o umbră în

ogradă prin poarta cea mare cu o cheie meşteşugită din vreme, s-a apropiat de fiecare câine strigându-i pe toţi, încet, pe nume, mângâindu-l pe fiecare cum ştia că-i place şi dându-le tuturor bucăţi de carne pe care le adusese într-o desagă. Cu o singură lovitură, a culcat la pământ o slugă care-i ieşi în faţă pe neaşteptate, apoi răsuci în broasca unei uşi bătrâne o altă cheie. Spiridon, iute din fire, se putea stăpâni în clipele hotărâtoare din viaţa sa, cum se stăpâneşte oţelul înfăşurat al ceasornicului. Străbătu, cu paşi de pisică şi prudenţă de drac, tot coridorul acela lung, cu pereţii plini de tablouri. De fiecare tablou era lipită o poveste, o întâmplare din cei aproape zece ani câţi slujise Spiridon la boier. Prin înveninata memorie a hoţului defilară mut – ca într-o noapte în care liniştea era cel mai mare lucru – o mie de zile triste, mohorâte, fără soare şi fără nădejde. Poate că toate astea îi veneau în minte ca o apărare faţă de conştiinţa lui, pentru tot ceea ce avea să facă. Flacăra lumânării din capătul coridorului pâlpâia ca pulsul unui om care trage să moară. Spiridon simţi cum creşte răzbunător şi puternic într-o casă în care a fost rob şi, înainte de a pune umărul, din spaimă parcă, uşa care da în odaia boierului se desprinse de perete. La lumina mişcătoare împrumutată din coridor, văzu trupul lungit al stăpânului său de odinioară. Cu o încetineală asemănătoare încremenirii, după vreme îndelungată, Spiridon fu lângă pat. Mâna stângă fulgerător strânse ca într-un cleşte gâtul celui ce dormea, iar dreapta înfipse zadarnic tăişul cuţitului în inima boierului, ucis astfel a doua oară. Îngrămădi tot ceea ce i se păru de mare preţ într-un sac vechi, a cărui înfăţişare nu putea da nimic de bănuit, străbătu, tupilându-se ca într-o cale întoarsă, sala cu pereţii plini de pânze. Nicio întâmplare nu mai era legată de cadre; totul îi fugise din minte şi trupul său nu mai simţea decât o aprigă încordare ca să săvârşească o săritură peste acel ceas primejdios. În curte se împiedică de

trupul servitorului, revăzu câinii cărora, în loc de carne, le aruncă de astă dată o privire de recunoştinţă şi complicitate şi, ieşind încet pe poarta cea mare, alunecă în întunericul în care poate s-ar fi pierdut, dacă nu l-am fi găsit noi tocmai atunci când începe povestirea care urmează.

Spiridon se simţea cu atât mai uşor, cu cât sacul era mai greu; i se părea că în el îngrămădise liniştea tuturor zilelor ce vor veni. Noaptea îşi istovea puterile şi se retrăgea încet pe alte meleaguri. Fugarul văzu în depărtare o lumină; în jurul ei, puţin câte puţin, apăreau marginile unei case pe care o cunoştea poate tot atât de bine cât pe aceea a boierului ucis peste noapte. Era un han vechi, în care nu o dată au fost primiţi să înnopteze cei ce aveau prăzi multe şi de preţ. La o lovitură dinainte ştiută în poarta hanului, Ileana, femeia hangiului, deschidea şi, după ce îl primea pe oaspete întâi în cursa ochilor ei crucişi, ca două văpăi ce fug una de alta, îl ducea de mână, dacă era întuneric, sub un zid boltit. Drumul ţinea cam un minut şi Spiridon, mai pânditor ca niciodată în noaptea aceea, socoti calea pas cu pas. Numără în gând douăzeci şi nouă şi, ştiind că altădată au fost treizeci, îşi zise că ăsta e semn rău. Ileana zăngăni cheile, prinse una din şirag şi, ca şi cum ar fi văzut, împinse în broască, răsuci de trei ori şi, când Spiridon vru să intre, lovi sacul de uşă în aşa chip, încât însoţitoarea recunoscu după sunet felul prăzii. Spiridon spuse tare:

– Trebuia să arunc pe drum sculele astea, dar m-am temut să nu mi se ia urma; două nopţi am pândit de pomană.

– O farfurie de mâncare? şopti Ileana.

– Nu! Sunt ostenit, vreau să mă culc.

Hangiţa privi cruciş, de astă dată înăuntrul ei, legă în minte zăngănitul sacului lovit de vorbele lui Spiridon, pe care ea nu le ceruse, că ar fi trebuit să arunce în drum sculele, şi se mai gândi o dată că Spiridon mânca mereu şi numai acum a făcut aşa fel ca să rămână singur. Dădu fuga la hangiu şi doar prin câteva semne, care slujiseră de multe ori unor astfel de înţelesuri, îl făcu să-şi dea seama despre ce e vorba. Hangiul era şchiop şi, totuşi, repede când era vorba despre o treabă ca asta; chemă pe furiş pe cei doi oameni care n-aveau altă meserie decât să pândească şi să aştepte pe hoţi. Când auziră răsuflarea liniştită a lui Spiridon, intrară toţi patru, pe brânci, prin altă uşă nevăzută şi, năpustindu-se asupra celui ce dormea, îl ameţiră cu lovituri. Îi legară în grabă mâinile şi picioarele, apoi legară capătul de frânghie de un cui al podelei. Hangiţa deşertă sacul, împărţi prada cum crezu ea că se cuvine, fără ca unul singur să murmure o vorbă. După treaba asta, Ileana umplu sacul, la repezeală, cu nişte fiare vechi şi chei ruginite, îl trânti lângă omul legat cobză şi, ca şi cum ar fi vorbit cu ochii ei crucişi, spuse:

– Păstrează-ţi sculele, Spiridoane!

Cei patru astupară la loc uşa prin care s-au târât afară şi, fiindcă se vedea bine muşcătura zilei, începură să-şi vadă fiecare de rostul său, cugetând că vor hotărî ei cum să scape de Spiridon.

Ucigaşul boierului din sat presimţise adevărul când a numărat douăzeci şi nouă de paşi, în loc de treizeci. După nişte vise ciudate, în care parcă se făcea că alţii l-au omorât pe el, deschise ochii şi i se păru că vede un păianjen mare pe tavan. Primul gând îi fu la sac, dar simţi că a înţepenit; abia se putea clătina puţin. Repede îşi dădu seama că e legat şi, într-o singură clipă, recunoscând odaia şi amintindu-şi de sunetul sacului şi vorba cu

hangioaica, refăcu întâmplarea. Roti ochii de jur-împrejur şi, în dreptul mâinii sale stângi, văzu sacul şi, după formă, înţelese că e plin. Atunci gândi aşa: „Hangiul cu ai săi m-au legat şi mi-au lăsat sacul ca să se poată apăra dacă mă găsesc poterele. Şeful de jandarmi va înţelege uşor că hangiul e om de omenie, văzând că a legat pe hoţ; iar de nu vine nimeni, mă vor prăda ei pe mine“. După multe ceasuri de caznă, Spiridon, mişcând trupul său încolo şi încolo, slăbi puţin legătura care-i înţepenea mâna dreaptă. La cel mai mic zgomot, îşi relua locul pentru ca, dacă intră cineva, să-l creadă tot ameţit şi neputincios. Încercă să rupă frânghia cu dinţii şi poate ar fi izbutit, dacă şi-ar fi putut mişca la dreapta sau la stânga capul. Numai privirea îi era dezlegată şi păianjenul îi ţinea de urât. Cu multă băgare de seamă, făcu aşa ca degetele mâinii drepte să-i alunece printre legături şi, de la încheietură în jos, fu liber. Întinse cât putu degetele, ca să pătrundă în acea parte a brâului unde ştia că ţine cuţitul; îi simţi doar mânerul şi, până-n noapte, se căzni, împingând şi apropiind când trupul de mână, când mâna de trup, încât îl scoase. Mâna stângă, în tot răstimpul acestei zile lungi, se străduise şi ea, fără ştiinţa lui Spiridon, să-şi facă loc. Ucigaşul nu ştia nimic despre încercările chinuite ale braţului său stâng care, din cauza luptei îndârjite pe care o d[duse trupul, scăpă de strânsoare. Mâna dreaptă era călăuzită în mişcările ei de mintea trează a lui Spiridon şi de dorinţa lui fierbinte de a scăpa, pe când stânga asculta de furia oarbă a omului legat. Cele două braţe scăpară în acelaşi timp, dar în vreme ce dreptul, care ţinea cuţitul, încercă să taie celelalte frânghii, mâna stângă se furişa încet, temându-se parcă de răspunderea lucrului pierdut, să regăsească sacul, pe care-l apucă şi-l strânse cu putere şi violenţă. Spiridon simţi un zgomot care nu era nici al trupului său, nici al mâinii sale drepte care desăvârşea, ştiut de el, eliberarea.

Rămase o clipă nemişcat şi ochii lui văzură o mână străină apropiindu-se şi apucând sacul. Trupul său se zvârcoli cumplit şi mâna dreaptă înfipse tăişul cuţitului în mâna care voia să răpească sacul. Numai după ce dădu un ţipăt, Spiridon înţelese că avea două mâini.

Nici hangiţa cu ochii şpanchii n-a înţeles niciodată de ce Spiridon – după ce a scăpat – şi-a tăiat mâna stângă…

OMUL ŞI UMBRA

Locuitorii din orăşelul T., din pricina târgului care se organizează o dată pe săptămână la bariera oraşului, sunt obişnuiţi cu tot felul de ciudăţenii. Fantezia le este cu deosebire educată şi, astfel, viaţa lor se desfăşoară într-un ritm cunoscut în altă parte. Nu este duminică fără ca, în mijlocul bâlciului, oamenii să nu dea roată nui circ sau să nu privească în acele încăperi în care, în schimbul câtorva gologani, pot vedea cum un trup de femeie continuă trupul unui şarpe sau cum capul retezat al unui om îşi duce viaţa mai departe, prins într-o plasă de păianjen. Nu mai vorbesc despre nişte prichindei de oameni care dau mâna cu uriaşii, despre cei ce rup cele mai grele lanţuri, despre cei ce cunosc viitorul altora, cu toate că, din când în când, neputând prevedea cel mai simplu fenomen al naturii, sunt surprinşi de ploaie, udaţi până la piele şi, în seara acelei zile, se culcă nemâncaţi… Oricum, în zgomotul acela asurzitor, într-o învălmăşeală de neînchipuit, unii despicând aerul în bărci legate prin fiare de o bară superioară, alţii învârtindu-se ameţitor călare pe bucăţi de lemn închipuind cai, alţii trăgând la ţintă şi alţii punându-şi chipurile, viaţa în primejdie primind ca să fie prăbuşiţi în toboganul morţii, spun, oricum, toţi aceşti oameni şi-au schimbat într-un fel privirea asupra vieţii! Vreau să spun că mai ales lucrurile bizare produceau asupra lor o impresie neînsemnată, pentru că ele deveniseră aproape un mediu firesc. Aşa mi-am explicat eu o întâmplare

pe care niciun om dintre cei ce-şi pierdeau vremea prin circuri şi panorame nu o luase în seamă. Într-una din zile, din acele zile luminoase scufundate într-un ocean solar, într-o duminică, pe când ameţeala şi bucuria locuitorilor din T., strânşi în bâlciul de la marginea oraşului, întrecuse starea lor obişnuită, nu ştiu ce-mi veni de mă oprii ca niciodată să privesc toate minunile pe care fluviul uriaş al soartei le adusese până acolo. Am auzit în ziua aceea vorbele unui papagal care părea că reflectează cu seriozitate, spălând în acest chip ruşinea tuturor tovarăşilor săi pe care oamenii îi învinuiesc că repetă. Am văzut un om ridicând nişte ghiulele care, dacă ar fi fost pline, ar fi scufundat cu cel puţin câţiva centimetri pământul pe care ne găseam cu toţii, am simţit aruncătura toboganului şi am privit de aproape vieţuitoarea aceea stranie, o femeie care, însă, după părerea mea, continua firesc jumătatea unui trup de şarpe… Mi se pare chiar că prin mintea mea a trecut ideea că tot întâmplarea din Paradis este pricina acestei blestemate tovărăşii şi că numai omul Adam, fiind în toată povestea asta cel indus în eroare, a scăpat nepedepsit. Cu gândul ăsta am ieşit din panoramă şi ochii mei rămaseră pironiţi asupra trupului unui om pe care ceilalţi voiau să-l urnească şi nu puteau; omul acesta se găsea în faţa unei deschizături prin care intrau clienţii minunilor. Stăpânii întreprinderii vrură să-l dea la o parte; întâi încercară doi, apoi trei, patru, pentru ca, în sfârşit, să se strângă aproape tot bâlciul. Nicio forţă omenească nu fu în stare să urnească omul înfipt parcă în pământ. Mă uitai la el şi numaidecât înţelesei că nu puterea lui se opune puterii celorlalţi; era de talie obişnuită, nu prea bine legat. Figura lui mi se părea adormită, păzită doar de două lumini înfundate în orbite. La un moment dat, din gura sa se auziră numai aceste vorbe:

– Lăsaţi-mă! Daţi-vă la o parte şi voi pleca. Într-adevăr, când roata se desfăcu din jurul său, omul îşi mută picioarele ca toţi ceilalţi şi plecă. E de prisos să spun că locuitorii oraşului T. crezură că întâmplarea fusese pusă la cale prin cine ştie ce truc pe care ei nu se sileau să-l descopere, numai ca să nu-şi strice visul care se ţesea în jurul vieţii lor de ani şi ani. Mie însă mi s-a părut că omul vorbise cu glasul sincerităţii şi că el însuşi nu se putea urni din loc atunci când ar fi vrut. Gândul ăsta m-a făcut să mă iau după el. A ieşit din bâlci şi se îndrepta liniştit spre câmp. Aşa cum îl bătea soarele din spate, trupul i se lungea pe pământ departe de tot, printr-o umbră care închipuia un om de proporţii fantastice. M-am uitat la propria mea umbră care, însă, era mult mai mică decât a sa. Atunci mi-am spus că numai ajungând în locul în care se găsea el şi, prin urmare, fiind în aceleaşi condiţii optice aş putea şti dacă într-adevăr propria mea umbră e deosebit proiectată faţă de a sa. Am iuţit paşii şi am ajuns aproape de el. Atunci omul s-a întors, s-a oprit şi, cu un gest simplu, m-a împiedicat să trec înaintea sa.

– Ce ţi s-a întâmplat adineaori, de nu te-ai putut clinti? l-am întrebat eu, uitând în clipa aceea pricina pentru care mă apropiasem de el.

– Nu poate fi lămurit în două vorbe; lucrul ăsta, după câte ştiu, se întâmplă atât de rar, încât vocabularul n-a ajuns la o suficientă iscusinţă încât să-l explice.

– Firește – mi-am spus –, omul nu are nicio legătură cu stăpânii întreprinderii din bâlci şi numai cei obişnuiţi cu tot felul de curiozităţi luaseră păţania lui drept o prefăcătorie firească în interiorul unui magazin de înşelătorii. Necunoscutul s-a mutat în dreapta mea, cu o grijă care mi se părea inexplicabilă. Umbra lui se lungea

spre dreapta pe pământ, la o depărtare pe care ochiul meu nu ştia s-o măsoare.

Când soarele făcu aşa fel încât propria mea umbră să crească, o văzui pe a sa mică, extrem de mică, semănând cu un om în miniatură. O luarăm amândoi pe o potecă strâmtă şi cotită şi, când ajunserăm după cotitură, omul se opri o clipă şi mă dădu pe mine la dreapta sa. De astă dată lumina venind din dreapta, umbrele noastre se lungeau în partea stângă. Atunci înţelesei că tovarăşul meu de drum îşi apără într-un fel umbra…

– Ascultă-mă! Vrei să ştii ce s-a petrecut? Trebuie să juri că atâta vreme cât voi trăi eu, n-ai să spui nimănui ce-ţi voi destăinui acum.

Când i-am răspus că aş primi să-i fiu şi sclav toată viaţa, numai să ştiu ce s-a întâmplat, începu:

– Nu sunt decât câţiva ani de când, într-o vară, într-o staţiune unde aristocraţii îşi petrec vacanţa, am cunoscut o femeie tânără, cu o figură străvezie ca lumina. O vedeam singură totdeauna, ieşind la aceleaşi ore, mâncând în acelaşi loc, departe de zgomotul furnicarului de lume îngrămădită în centrul acelei staţiuni. Eu, din întâmplare, intram în acelaşi restaurant şi mărturisesc că străina îmi atrăsese atenţia. Într-o seară făcuse doar câţiva zeci de metri spre hotel, când cerul, pe care eu atunci l-am binecuvântat, se întunecă. Ploaia începu surprinzător şi primul care avu norocul să găsească o trăsură am fost eu; atunci, fără cel mai neînsemnat gând, i-am oferit străinei aceleia trăsura care se oprise pentru mine. După o clipă de ezitare, s-a urcat şi, poate dintr-un sentiment de recunoştinţă faţă de cel ce-i venise în ajutor, mă invită şi pe mine alături, spunând:

– Locuim doar în acelaşi hotel; haide şi dumneata.

– Ţi-am spus întâmplarea asta ca să înţelegi că eu n-am avut nicio vină în tot ce s-a petrecut. De atunci am văzut-o până la plecare în fiecare zi şi, fără voia noastră, devenirăm atât de legaţi unul de celălalt, încât eram sigur că nu ne vom mai despărţi niciodată. Spun cu toată sinceritatea că eu am aflat prea târziu că femeia era căsătorită. Soţul era cu mult mai în vârstă decât ea. Când a aflat, tulburarea îi fu atât de mare, încât prin nu ştiu ce noroc am scăpat de glonţul său răzbunător. De atunci mă urmăreşte întruna; de aceea plec din loc în loc, dar pesemne nici dragostea lui nu mai cunoaşte odihnă.

Deodată, mi se păru că vorbele însoţitorului meu slăbesc; parcă flacăra unei lămpi cu acetilenă ar fi topit firul vorbirii sale. Trecuse multă vreme de când povestea; soarele se zgârcea în încheieturile sale luminoase şi umbra omului din stânga mea se ştergea, lăsând pământul nepătat. Străinul deveni mut; simţii strânsura braţului său, văzui mişcarea buzelor sale, dar nu auzeam niciun cuvânt. Dintr-odată, văzurăm lumină la o colibă din apropiere; omul mă târî până acolo, se apropie de fereastră în aşa fel încât să-i reapară umbra.

– Unde am rămas? Spune dumneata, pentru că eu nu ştiu în ce clipă n-ai mai auzit vorbele mele!

I-am legat firul, care s-a continuat aşa:

– N-am ştiut ce să fac pentru a scăpa de asprimea urmăritorului meu, până când o femeie bătrână cât lumea m-a învăţat să mă ascund în umbra mea. Da, da, trebuie să mă crezi, trebuie, pentru că dumneata eşti primul om căruia îi mărturisesc taina vieţii mele. Am stat o zi întreagă în soare pe o piatră din curtea locuinţei mele şi, cu propriile mele mâini sângerânde, am frecat locul pe care era doar lipită umbra mea.

Am ras cu cuţitul şi am frecat cu nisip, apoi am spălat şi am frecat din nou, până când piatra a devenit albă, aşa cum era când nu o păta nicio umbră. Atunci baba a acoperit piatra cu o umbră adevărată, cu propria mea viaţă, înnegrită şi devenită plată ca un taler… De atunci trupul meu nu mai are nicio virtute materială şi se plimbă prin lume ca o umbră, în vreme ce ceea ce pare doar pata lui e plină de viaţă. Când m-ai întâlnit dumneata acolo, în bâlci, eu fugeam de urmăritorul meu; m-am amestecat printre oameni într-un loc unde era soare, pentru ca glonţul lui să nu atingă decât trupul meu, aparent şi vertical, în timp ce viaţa mea sta ascunsă în adăpostul întunecat al umbrei mele. El m-a scăpat din vedere, dar oamenii mi-au călcat umbra; atât de mulţi apăsau asupra ei, încât eu nu mă mai puteam clinti. Ceea ce ei împingeau, ţinta atacului lor era o umbră imaterială, care s-ar fi desprins imediat ce mi-ar fi eliberat trupul lungit la pământ.

De astă dată simţeam cu adevărat că direcţia pe care o urmăresc vorbele era de jos în sus, astfel încât adineaori – gândii eu – din pricina asfinţitului glasul amuţise. Numai când apunea soarele trupul său vertical îşi recăpăta consistenţa materială, dar, în lumină, el se furişa în mantaua umbrei, în timp ce glasul, care ţinea de viaţa lui adevărată, dispărea atunci când dispărea şi umbra.

L-am întâlnit târziu, peste nu ştiu câţi ani, într-un oraş mare, frumos şi unde lumea forfotea prea mult ca să se ocupe de umbra unui om. Mi-a spus că urmăritorul său a murit şi că n-a mai aflat nimic despre femeia cu obrazul transparent. Străinul scăpase de obsesia morţii, dar trupul său, ori de câte ori venea soarele, devenea umbră, în timp ce umbra sa îi înghiţea viaţa. El n-a mai putut risipi vraja şi, aşa, era silit să privească, tot timpul cât era lumină, numai cerul, să se ferească pe cât putea

de soare şi, în propria sa casă, să evite lumina, ca nu cumva deodată un destin mai puternic decât el să nu-l atârne de perete… Cum ne plimbam, când ne-am întâlnit prin nişte străzi scăldate în soare umbra sa îmi povestea toată fericirea unei vieţi acoperite de întuneric.

Trecurăm peste drum, unde soarele era oprit de o clădire uriaşă. Prietenul meu se simţea firesc prin locul acela, mă ţinea de braţ, dar, imediat ce venea lumina, puterea lui fizică se topea şi eu aveam senzaţia că mă plimb alături de o stafie. Spun că era umbră pe unde mergeam noi, dar, vorbind, nici n-am băgat de seamă că am ajuns în colţul străzii unde se făcea o construcţie. Printre scândurile care formau de-abia scheletul edificiului soarele se strecura pe asfalt ciopârţind în bucăţi viaţa de umbră a însoţitorului meu… O piatră căzu din înălţime, exact în locul în care, printre fâşii de lumini, umbra îi contura capul; se auzi un ţipăt înfiorător şi un horcăit care venea din jos. Se apropiară oamenii, care vedeau imaginea străinului, dar pe care nu-l puteau atinge. Pe asfalt era un lac de sânge. Nimeni n-a putut pricepe de ce numai atunci când s-a spălat pata de sânge a dispărut de pe trotuar făptura verticală şi concretă a însoţitorului meu.

Table of Contents

Despre autor	2
Cuprins	5
Ochii reflectaţi	6
Ceasornicul din turn	11
Amăgirea	16
Ochii Fujitei	23
Răspundeţi singuri!	30
Trimful lui Crookes	38
"Nici acum!"	45
Banii de aramă	51
Omul mecanic	57
Puterea prefăcătoriei	64
Plăsmuitorul de măşti	70
Răzbunarea lui Gog	75
Capcana	81
Ochiul de mort	85
Omul care şi-a vândut tristeţea	93
Tovarăşul lui Yorik	129
Masca	135
Curiozitatea	142
Mâna	148
Omul şi umbra	154